

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis, E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana Libri XVI**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1634

De Affectibvs, Liber Octavvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70090)

DE
AFFECTIBVS
LIBER OCTAVVS.

Affectuum vis, & praestantia.

CAPVT PRIMVM.

*De Deo in
uentis, se
orator in
affectibus
ambulat.*

Eleberrimum est diuini vatis oraculum, Deum *super pennas ventorum ambulare*, quod dicto, eximia quaedam, veluti aurigantis Dei species, humanis penè subijcitur oculis. Noster autem orator, numinis quaedam portio, & excellens imago stupendae illius maiestatis, affectibus, quasi ventis rapitur, & eos ipsos in auditorum animis excitare solet. Taceant Poetae Aeolum suum, qui *luctantes ventos, & sonoras* (vt aiunt) *tempestates moderatur*: Et modò quidè coercet, ac mitigat, modo velut sonitu, & terroribus armatas acies emittit. Nihil oratore admirabilius, qui non modò affectuum, quasi ventorum habenas dare nouit, & restringere. Verù ipsis penè tonitruis, ac fulguribus, amplo quidem illo, & terribili satellitio circumuallatus, stipatusque esse videtur; quod de Atticæ eloquentiæ principe, non in scitè dixit Lucianus, eù pro satellibus quasi potentissimum Regem *ἑπὶ τοῖς ἰσχυροῖς*, habuisse memorans. Atq; eius quidem eloquentiæ, quæ in affectibus dominatur, summum est imperiù, nam cæus hominù tenet, mentes allicit, volunreres impellit, quo vult, & vnde vult deducit, opem fert supplicibus, excitat afflictos, reis dat salutem, liberat periculis, ad summù, mirè quandà tyrannidè in pectoribus

*De affectibus Cicero
legend. 2. de
orat. 205.*

*Demosth.
satellites
conuocatio-
nis. & to-
nitrua. Ci-
cero de
Orat.*

hominum constituit. De hac licet illud Pindari pronuntiare.

*Κοῦ τὸν ἀχματὸν κεραιὸν ὁ θεὸς οἴσιν
Αἰὼν τὰ ὑπὸς, ἔτι
Δεῖδ' ἀνὰ πλάγῃ Διὸς ἀγέρῃς ἄ
Κεῖαυ μὲν ὕψ' ἀμφοτέρω
Ὀὐρανὸς ἀδοσεύς.*

Et Iouis cupiditatum fulmen extinguit, & pertinacis virgilia Aquilam inducit in sporem, ipsum denique Ionem, intus sensibus delinitum treillat, & potentius insectus. Quæ rationes efficiunt, vt affectuum, in sublimi præsertim eloquentia vsus sit frequentissimus, & cognitio pernecessaria, de qua, vt quæ ad Rhetores attinent, liquidius pertractemus, nonnulla primum, de affectuum definitione, & causis præmittenda sunt.

Affectuum definitio, causa, diuisio.

CAPVT II.

DEUS cum hominem primum fingeret, simul cum anima varios illi affectus, quasi futuras virtutum cotes indidit, quos si Stoica falce velis rescindere, stipitem facies ex homi-

*Lactantij.
Affectus
cotes virtut-
um.
Puffositas
ingentium
ἀσέγγυοι.*

hominem, sine vigore, sine sensu, & quod pessimum est omnium, ἄσπυον. Omnino quasi penitus aures, ita affectibus homines, ad destinatos curius rapiuntur, & hos quidem, alij, quasi egregios virtutum administratos, & prodromos facti, alij abiecto rationis clauo, eosdem intemperantes dominos, & summa crudelitate efferratos experiuntur. Ex quo fit, vt in per motionum moderata temperie, anima perpetua quaedam serenitas, magna; (si modo in tertis haberi potest) felicitas sita sit, atq; collocata. Sūt porro affectus, quos Stoici *νοήματα, ἢ πάθηματα*, Cicero per motiones; Alij motus, & passionēs appellant, *sentientis animae, ex boni, vel mali opinione nata commotiones*. vel, vt D. Nemesius habet lib. de natura hominis c. 15. Affectio est motus animae rationis expers, ob opinionē boni, vel mali. Fons ergo, & origo omnium affectuum est anima sentiens, neque enim ex intelligente, aut etiam vegetante dimanant, cum in plantis, & in ipsa hominis mente, atque intelligentia, nulla sint affectiones. Alij motus sunt leniores, quos *ἡδονὴς* Cicero nominat, alij vehementiores, qui *πάθηματα* appellantur: Et si rectam rationem excedant, anima *δινοοῦσιν*, aduersis veluti ventis labefaciunt, & diuellunt. Quod, quam saepe faciant, & quam feroces ludos ludant, testis est humana natura à primi parentis lapsu, permolesta variorū affectuum tyrannide violenter abrepta: vt non immerito quaratur Philo, veluti in arcam Noemi bestias, ita in corpus humanum affectionum motus, immanes quaedam, & indomitas feras; post hanc naturae labem esse admittas.

quam Graeci, melius *ἡδοναὶ καὶ πόνοι* Dominantes nominant; & in Appetente quidem collocat amorem, odium, desiderium, fugam, gaudium & dolorem. In irascente spem, desperationem, timorem, audaciam, iram. Galenus, ex candescentiam, iram, timorem, mortem, inuidiam, cupiditatem, amorem, & odium memorat. Stoici ad quatuor fontes voluptatem, dolorem, spem, timorem, omnia referunt. Plato, sub finem Timaei, duo veluti per motionum elementa facit, voluptatem, & dolorem. Aristoteles, quem hic sequimur, 12. motuum genera recenset. Iram, mansuetudinem, amorem, timorem, confidentiam, verecundiam, & inuerecundiam, gratiam, & commiserationem, indignationem, inuidiam, & emulationem. Omnia quidem appositè dicta, & haec ex boni maliue praesentis, vel absentis varia ratione, & ab alijs fufius, strictius ab alijs colliguntur. Aristotelis tamen diuisio, ad ciuiles motus, & Rhetorum tractationem magis facit, quam in singulis postea plenius discutimus, maxime autem motus amoris, laetitia, voluptatis, spei, metus, odij, iracundiae, delinitionis, & miserationis, qui in hac sublimi, quam tractamus eloquentia, saepius dominantur, sigillatim exponam.

Galenus lib. de cognos. & cure affect.

Affectuum nomen. & definitio.

Affectus aduersi, & inueniuntur.

Vi in arca Noemi bestias, sic affectus in animo immittit. Philo. lib. de pla. Noemi, Luena. Satyr. 1. Maximus Tyrinus orat. 17.

Affectuum diuisio. D. Thom. 1. 2. q. 23.

Affectuum Sedes, instrumenta, seu vehicula.

Et qui sint Daemoniaci affectus.

CAPVT III.

Affectuum sedes, cor humanum est, mare illud magnum Danielis, in quo quatuor venti (tot scilicet perturbationum fontes) aduersis motibus in sese plerunque feruntur infesti. Nec sine causa *כלו רימים* *Palgo* *Proverb. 21.* *Maiim diuisiones aquarum*, cor Regis appellauit sapiens. Mirum est quomodo vna particula, tantos, & tam varios fluctus capere possit: Quod autē cordi aptius insideant, ratio est, quod spiritu, calore, & sanguine, quasi instrumentis, vehementes illi affectus, quales sunt amoris, & iracundiae potissimū, indigeant, quorum omnium cor focus est, & domiciliū. Quo fit etiam, vt ad violentos affectus pronio-

Daniel 7. Affectuum sedes.

proniores sint, quibus plurimum caloris est, & sanguinis, spiritusque ipsi subtilius elaborati intra cordis receptaculum emicant. Itaque, & in adolescentibus motus vigent acriores, qui senibus, remittente se paulatim calore, hinc ut plurimum, & languescunt.

Affectus demoniaci.

Tuum vas fera terrestris habitabit.
August. Egub. l. 8. e pron. Phil. c. 28.

Ad hæc instrumenta naturalia, plerunque externa causæ accidunt, ut Dæmones, qui corporis humoribus implexi, mirum quantos fluctus in humanis corporibus excitant, mentemque vitij mancipatam, penitus labefactant. Vnde Chaldaicam illam sententiam, quæ ex Zoroastis disciplina manauit, Σὸν ἀγγέλιον θήρες, καὶ δαίμονες αἰκλήσουσι, explicans Psel-lus, & post eum Augustinus Eugubinus, Vas, inquit, est composita vitæ nostræ constitutio. Fera terrestris; qui circum terras vagantur Dæmones. Igitur nostram vitam, scatenem malis affectibus, ex fera inhabitat; Siquidem hæc genera cum ipsi affectibus coalescunt, fiuntque eadem quasi substantia: Quocirca cum & ipsi affectionum sint pleni, ad corporeas, & incorporeas affectiones adiunguntur, & connectuntur, simile simili attrahentes, cum habeant vim mouendarum perturbationum. Hanc animam impotentissimis affectibus, quos Dæmones excitare solent, mancipatam, admirabilis Isaias sub hac pictura adumbrare visus est.

Isai. 13. 21.

[Sed requiescunt ibi bestię, & replebuntur domus eorum draconibus: Et habitabunt ibi Struthiones, & pilosi saltabunt ibi, & respondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & Syrenes in delubris voluptatis, ubi per pilolos, Dæmones, ut explicat versio 70. interpretum, vel etiam fatyros, ut alij volunt, satis appetit innuit.

Mercurius Trismogistus.

Nec dissimilia, de permotionibus Dæmonum ope excitatis, sentit Mercurius Trismogistus.

Μηδονός μέρους τῆς κόσμου κενού ὄντος δέμου, ὅστις ἀπέβηθῆν, ἔσπειρε τῆς ἰδίας εὐεργείας τὸ πνεῦμα, καὶ ἐκάλησεν ὁ νοῦς τὸ σπάρειν, μοιχείας, φόνους παρτοτυπίας, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχιόνας, κατὰ κρημνῶν καταφοράς, καὶ ἄλλα πάντα ὅσα δαμῶντων ἔργα.

Cum nulla mundi pars vacua sit Dæmone. Qui subiens tacite mentem, propriæ operationis inseruit semen, & peperit ipsa mens, quod satum fuerit, videlicet adulteria, car-

des, parentum verberationes, sacrilegia, impietates, strangulationes, per præcipitia impulsiones, & alia omnia, quæ sunt Dæmonum opera. De his portentosis affectibus, non est nobis futurus sermo, sed de ijs, qui humanitus concitari, commoueri que solent.

Quid spectandum in ijs, qui mouent affectus.

CAPVT IV.

PRIMUM statuendum est, non esse cuiusuis hominis affectus illos, præcipue vehementes, & inonos excitare, vel remittere; quippe donum Dei est: cuius, ut in sensus, & mentes summum est imperium, ita pro sua voluntate mortalibus imperat. Auida est sui iuris, & regni, quælibet natura, neque alium in suo dominantem facile patitur. Itaque in ijs permotionum incitamentis, longè dispar est Dei, & hominum ratio.

Christiani in excitandis motibus difficilior.

Deus enim, quod à Theodoro præclare dictum est, ut sine uerbis, & ferramentis, hanc præclaram vniuersi constructionem sapienter est machinatus: Contra homines, si quid moliantur; tot, & tam diuersis egent instrumentis, ut in eo ipso, in quo comparatio nati, & potentes uideri uolunt, suam fatiri cogatur imbecillitatem. Pari omnino ratione in mouendis affectibus oratores, nisi diuina ope suffulti fuerint, frustra verborum strepitu, quasi malleorum aures confundunt, animam porro minimè attingunt. Deus uerò, sine turba, sine murmure, sine uoce subtiliter penetrat, & intimis sensibus illabitur.

Dei opus est excitare affectus.

Hæc fuit Christi Domini efficax permo- uendorum hominum ratio, qui cum unctio- ne spiritus intimas perfunderet mentes, & copia cælestis parentis luce collustraret, plus tacendo, (vel si loqui oportebat) plus una effiebat uocula, quam sexcenta uerborum, & quisquiliarum humanarum uolumina.

His nixi præsidij Aposteli, & quotquot sacri oratores, & doctores extiterunt, eas per- motiones animis intulerunt, quas, nulla unquam lenocinantis facundia ratio expres- sisset. Sit igitur hæc prima lex, ad bonos motus in hominum pectoribus excitandos, opus esse Dei mouentis spiritu, & quò plus cum Deo commercij habuerint oratores, eò in ex-

citata

citandis affectibus fore vehementiores. Sed ut
 praefidia quoque humana exequamur, statu-
 unt Rhetores, primam, & omnium potentif-
 simam in humanis rebus, motus excitandi ra-
 tionem, in similitudine affectuum esse posi-
 tam. Quos enim impressos habent motus ora-
 tores, eos facilius in auditorum pectus trans-
 fundunt. Ardere te oportet, si vis incendere,
 tristari cum mortuis, cum laetis gaudere, cum
 iratis exardescere. Nihil æque flexibiles tra-
 hit animos, ac tota ratio similitudinis. Fe-
 runt ab ipsis primordijs, ut corporibus, sic cer-
 tis animis indita quædam simulachra, & ve-
 stigia similitudinis, quo fit, ut illi in primis
 etia congressibus, cum sese antea nunquã ag-
 nouerint, statim ad beneuolentiã coniunctio-
 nem, ipsa quæ in eis est similitudine prole-
 cti, uelocius emicent, tenaciusque sibi mu-
 tuo inhaereant, quod de Theagene, & Charic-
 clea narrat Heliodorus lib. 3. Aethiopicum;
 qui ubi primum in mutuũ conspectum vene-
 runt, statim animæ, quæ se ipsam ferè à
 Deo notis, & characteribus impressas agno-
 uerunt, totæ in uultu varijs motibus persusũ
 profliuerunt *ὁμοῦτε γὰρ ἀνὴλως εὐαίρη, ὡς-
 περ τῆς ψυχῆς ἐκ πάσης σκευῆς τὸ ὁμοίον
 ἐπιγίγσκει, καὶ παρὸς τὸ ἕλκεν, ἵνα οὐκ εἴη παρ-
 ὄρα μὲν ὅτι.* inquit ille.

Rationes
 humane.
 Prima si-
 militudo
 affectuum,
 et animo-
 rum. Vide
 Cic. 2. de
 nat.
 scilicet 189.
 Vtrum
 de similitu-
 dine animo-
 rum opinio.

Heliod. li. 3.
 Aethi.

Anima sul-
 phurea, ut
 uolantur à
 Plinio.

Minutius
 in cõuuo.

Daumalis.

Hæc est animorum *συμπαθία*, & cogna-
 tio, ad excitandos quoslibet motus efficacif-
 sima, & ubi similes occurrunt animæ, haud
 difficile mutuis colloquijs, quasi beneuolen-
 tiæ vehiculis, statim, & ipsæ affectus in alios
 deriuant, & ab alijs deriuatos suscipiunt, at-
 que in star sulphuratorum quamprimum inar-
 descunt.

Tales fuerunt Castoris, & Pollucis, Achil-
 lis, & Patrocli, Orestis & Pyladis, carerorum-
 que, qui inter amicorum paria recensentur a-
 ninæ, quæ tanto affinitatis nodo erant ag-
 glutinatæ, ut in iudicijs, & ferijs pari volun-
 tate concinebant eadem uellent, uel nollent,
 quasi mens una (ut a Minutio felice dicitur)
 in duobus esset diuisa. Adulatores quoque qui
 hanc similitudinem non habent, ut eos, qui-
 bus insidiantur facilius decipiant, eisdem
 protilus sibi motus affingunt.

Rides, matore caenino
 Conuenitur plet, si lachrymas conspexit ami-
 ci.
 Nec alet. quicquidum. bruma si tempore pos-
 itas.

Accipit Andromidem; si dixeris astus: sudas.
 Et hæc quidem prima ratio ducta est à na-
 tura.

Secunda est; motus efficax ratio, sapientia, *Secunda*
 vel sapientiæ existimatio, siquidem ca mitius *sapientia*
 tractantur, & in omnem partem inflectuntur *maiestate*
 animi. Tantum est, & tam augustum sapien-
 tiæ nomen, de qua non immentò canit Syae-
 sij lyra.

*Σοφία δὲ μοι παρὲν
 Ἀγαθὰ μὲν νεότερα,
 Ἀγαθὰ δὲ γῆρας ἔχειν,
 Ἀγαθὰ δὲ ἀνασσει πᾶσι
 Σοφία, γελῶσα παρὰς
 ἄλαστον βίᾳ μερίμους*

Synesim
 hymnia.

III. Virtus, maximè verò sanctitas, & iu-
 stitia, uel etiam sanctitatis, & iustitiæ opinio. *Tertia virtus
 est & iustitia.*
 Nihil enim maculosa uel uita, uel fama, cum
 hominibus commodè geri potest: Ipsi, qui
 toti sunt in flagitijs, uel sceleribus uolutati,
 improbitatis nomen auersantur. Contra, om-
 nes libenter se, ac sua promittunt ijs, quos in-
 nocentiæ, & sanctimonix gloria florere pu-
 tant. Non immeritò Andocides orator, suadee
 ei, qui alios promouere uelit, ut primum uitã
 suam rectè instituat, quod amissa probitatis
 existimatione, omnes persuasiõis nerui suc-
 cidantur. Quæ causa impulit Lacedæmonio-
 rum grauem consessum, ut ab improbo homi-
 ne probã sententiam fortè prolatam, eandem
 à frugi viro dici iuberent, quo plus haberet
 roboris.

IV. Conditio, & autoritas dicentis vehe-
 mens quoque animorum est incitamentum. *Quarta in-
 thortum.*
 Ut amento iacula, sic robustius autoritate
 dicta vibrantur. Byssina uerba fardescunt in
 diptera; in bysso, & purpura, uilia quæque
 collucent. Magni omnino refert, sit ne qui lo-
 quitur Therfites, an Agamemnon. Scipio, an
 Sextus Cloelius, aut Eanbalto. vnum enim
 uerbum uiri auctoritate grauis, efficit, quod
 longissimæ obsceni hominis orationes præ-
 stare non poterunt. M. Scaurus, uerbo orati-
 one a Variõ Sucronensi acculatus, quod ac-
 cepta à Mithridate pecunia Rempublicam
 prodidisset, vno uerbo refondit. Iniquum
 est (Quirites) quum inter alios me rationem
 uitæ reddere. Sed tamen audebo uos inter-
 rogare. Varius Sucronensis ait, M. Acmi-
 lium Scaurum mercede corruptum populom
 prodidisse. A. Acmilus Scaurus huic culpæ
 se

Plin de vi-
 ra illustri-
 bus.

se affinem esse negat: vtri creditis? Nominato tantum auctore, & reo, permotus rei indignitate populus, accusationem repulit: Tantum, vel muta eloquentia, cum auctoritate coniuncta, semper habuit ponderis.

Quinta a-
286

Plutarch
in apoph,

Sexta elo-
quentia vis.

V. Huic auctoritati plurimum fauet ætatis maturitas, cui honor, & imperium naturæ ipsius calculo videtur attributum. Satis fuit Augusto ad tumultum inter nobilissimos iuvenes excitatum, protinus compefcendum, dixisse. *Audite iuvenes senem, quem iuuenem senes audiuerunt.*

Hæc omnia eloquentiæ mirum in modum inferuiunt.

VI. Iam quod caput est rei, qui ad sublimes illos motus assurgere capit, grandem esse oportet eloquentiam, ac rem, netuofam, incitatam, non quæ primo imperu fidat, & collabatur, sed quæ perpetuis innutrita rebus crescat, & fecundetur. Accedere oportet vocem, nervos, & latera, quæ contentionem illam ferant, & inardescens animi, velut flammæ commode sustentent. Si quis ita est comparatus, vt hæc subsidia, quam promptissima habeat, poterit dubio procul in ratione affectum versari non infeliciter: sin contra, & auctoritas deest, & eloquentia, periculosum est aggredi: sunt enim è pelui (quod aiunt) fulgura, fulgores videlicet, ex vasculorum nitore vibrati, qui pueros tantum territant, nocendi vim nullam habent, quin post speciem quandam, & inanem pompam gravitatis, solvantur in risum. Sed ipsa licet eloquentiæ vis magna sit, desit tamen doctrinæ, & virtutis, ac cæterorum, quæ auctoritatem conciliare solent opinio, nescio, quo pacto grauiores personæ, non aguntur his motibus; quod indignum sua amplitudine existiment. Alienum, quo superiores vbique videri volunt, in suo pectore regnantem, & quasi triumphantem admittere. Itaq; suscitans, quod ait Longinus, *ὡς παῖδες ἀφρονες ὑπὸ τεχνίτη ῥήτορι* & *σχηματοῖς καταποφισμένοι*, quod Alexander Phereus declarauit, qui Poetam multauit, à quo in tragædia Hecuba *παθητικώτερον* conscripta, non nihil commotus, & ad miserationis affectus, à quibus ob singularem ingenij seuitiam

abhorrebat, fuerat inflexus.

Quid spectandum in personis, quæ mouenda sunt ad affectus.

CAPVT V.

Spectandi verò sunt imprimis auditores, quos cupis permouere, à quibus rei permagnum pendet momentum; qui cum natura plerunque distinctissimi sint, varias quoque, & multiplices forruntur affectiones: Alij ad iras, & odia faciles miserationibus non magis mouentur, quam cautes Marpesiæ. Alij viri boni, & *ἀπὸ ἀγαθῶν* nec non pueri, & fœminæ ad doloris, & misericordiæ affectus, facillimè impelluntur, ad iras, & odia languescunt. Alij tenero quidem ingenio præditi, sed longo rerum vsu, atque assuetudine firmati, vt nihil multum mirantur, sic neque miserrantur. Alij toti sunt in rerum intelligentia, & eruditione perquirenda, graues, austeri, difficiles, à mollissimis illis affectionibus longè remoti. Alij denique naturæ ipsius, & educationis vitio, quasi *cornis fibris* (quod ait Poeta) *εὐαθῆ*, stupore magis, quam crudelitate nihil sentiunt. Dicit non potest, quot sint hominum genera, & quam variè se habeant ad affectus: Idcirco prudentissimus oratori, diligenter erit obseruandum, quod cuiusque ferat stomachus.

Cognoscat autem, si inspicat quale sit hominum, apud quos agat ingenium, qua educatione à tenero formati, quibus persuasionebus imbuti, quibus instructi moribus, qua ætate, quo sexu, qua conditione, & nonnumquam in priuatis, qua valetudine, habitudine corporis, denique, quo loco, quo tempore, accedat ad mouendum.

Primum igitur ingenium (vt superiori libro ostendi) infinitas habet varietates, vt non vnum quidpiam homo videatur, sed multiplex, & in omnem partem versatile, vt ait Synesius.

Ὅχι ἀπὸ δυνάμει κρῆμα εὐδὲ μονοειδὲς ἀνθρώπου. Ἀλλὰ συνάπτεται ὁ θεὸς ἕως ἐπὶ ζῴε σὺν ἄσπιδι, ὄχλον δυνάμειων παρμυγιῶν τε καὶ πάσων, καὶ ἐοικέν τιμῶν ὕδρας θηρίων ἀποπάτερων, καὶ μᾶλλον ἢ ποσειδάλορι.

Non enim simplex quidpiam, & vniformis naturæ homo est. Sed huius vnus animalis constructionem, turbam quædam facultatum miscellaneam, atque omnigenam

varia ani-
morum de-
scriptio

ingenium
cognoscen-
dum.

Synesius
Arcad. in
per.

Fragmentum Deum, & fumus (opinor) monstrum Hydra prodigiosius, pluribusque capitibus praeditum: quae varietas, siue a qualitate animae, siue ab aetate, siue ab humoribus corporis proficiat, haud leuiter consideranda est.

II. Educatio, & consuetudo vitae, altera prorsus, & ut ait D. Augustinus, *affabricata natura*, quam consequitur obfirmata de rebus opinio, ad affectus, vel suscipiendos, vel repudiandos incredibilem vim obtinet. Difficile est contra torrentem niti, & inueteratas longo temporum curriculo consuetudines euellere. Contra, facillimum est ad ea homines impellere, quibus prima educationis cunabula affueverunt. Spartanum sudori innutritum, & pulueri, aegre ad otium literarum compelles: Atticum Philologum libris immeritum, haud facile in solem, & puluerem pertrahes. Ut pisces aqua, sic familiarissimis quique rebus, quasi proprio elemento, delectantur. Quamquam si peruersa est consuetudo, non semper credendum est, sed eo firmitus oblectandum, quo expugnatur difficilis. Sic D. Cyprianus in desides Christianos, qui vim prauae obtendebant consuetudinis, *Consuetudo* (inquit) *siua* *uirtutis, uetustas erroris est.*

Cyprian ad Pimp.

Aetas, & conditio Phil. l. i. Allegor.

Tertio loco, sexus, aetas, conditio, perpendenda, atque examinanda sunt. Foemina, quam Philo cum appetitu comparat, plerumque affectus suscipit facilius, tenacius seruat, difficiliter deponit, atque eiecit, rationibus oblectatur, res semel apprehensas, ob ingenij imbecillitatem, obfirmata fouet pertinacia.

Pueri, voluptarijs sensibus maxime titillantur. Iuuenes ad iras, & gaudia priores sunt: Senes difficiliter mouentur. Adhaec conditio, & vitae studia, vehementer habent in hanc, aut illam partem emissiones.

Habitudo corporis, & constitutio.

Postremo habitudo corporis, ex Physiognomia considerata, in dolis speciem praefert: iuuat, & ipsa quoque constitutio, cum praesertim alij affectus sunt sanorum, alij agrotantium, & nonnulli certis temporibus, & horis turbentur, quo fit, ut omnia circumstantiarum momenta, mature discutienda sint, & ad personas diligenter accommodanda.

Apud doctos istos, & politicos viros, non sunt adhibendi molles & teneri affectus; vel etiam de lore incensi, ne solus videaris inter frigidos, ne quietos fures, & bacchari. Licuit Marco Tullio a Miloniana, apud populum, qui tunc haec capere uoluit, illecebris, siue illos

quos scimus affectus miscere. Apud viros graues, in curia, hoc praesertim ueteratorio saeculo, si idem facere coneris, risum magis, quam lachrymas excitabis. Affectus potius sit, acrimoniae, & uiridi doloris, si quando adhibendus est, quam inclinatis, & uolantis. Apud feros agrestes, & stupidos, si suauis, & lacrymabiles affectus, etiam numerosè profundas, idem facias, ac si apud tigres citharam pulsas, aut immanes balanas acu pungere, atque excitare uelis. Hic uoce, hic lateribus, hic uasta quadam iracundia opus est. [ut ipsa Pontem indignari uideatur oratio.] Solum animi simplices, & adhuc rerum rudes, profusiores illas miserationes lubenter admittunt, grauiores uero iracundiae motibus plus aequo consternantur.

De duabus affectuum radicibus, uoluptate & dolore, & ratione mouendi.

CAPVT VI.

Qui solent in quotidianis orationibus decurrere, frequentius affectus sunt uoluptatis, miserationis, doloris, & iracundiae. Voluptas, & laetitia, floridas exornatiui generis orationes comitantur, in iudicijs, plerumque miserationes regnant, & iracundiae.

Duobus autem modis comparantur uoluptas, uerbis, & rebus. Res eae delectant auditores, quibus ipsi innutriti solent, & habent aliquod cum eorum natura commercium: Et ita graues exculptis sententijs, probi exemplis uirtutum, studiosi arcanis artium, quas tractant, quoad fieri poterit, pascendi sunt. Omnes, quantum occurret, rebus magnis, nouis, admirabilibus, insolitis excitandi: adhibenda quoque oratio lenis, mollis, sonora, numerosa, florida, uaria, succulenta, carnosissima, arguta, laeta; & cum res occurrit, sermo festiuitatis leporibus aspergendus, quibus multum uoluptatis conciliare solent oratores. Satis quidem humana natura ad risum, & delectationes prompta est, nec multum in eo genere stimulanda: Ne quae debet esse grauitas oratoris, in scurrilem quandam dicacitatem degeneret. Permittuntur oratoribus ridicula nonnunquam, quibus tamen in

Quomodo comparatur uoluptas, & laetitia.

Admiratio mater est uoluptatis.

Ridicula in moribus laetitia temperantia.

star Comitorum abuti minimè debent, sed omnia prudentiæ, & honestatis sale condire.

Cicero in Orat.

Leonis factu dictu Philost in Leone.

Talis in Lucio Crasso oratore urbanitas fuit, & cum gravitate iunctus, faceriarum oratorius non securilis lepos, quem plurimum Cicero commendat. Nec minoris apud Græcos nominis fuit Leo Byzantius, auditor Platonis, & Sophista nobilis, qui vno urbanitatis dicto apud Philippum Regem confecit, quod Demosthenes longa oratione apud Athenienses frustra tentavit. Philippo enim contra Byzantium venienti festinus occurrens. Dic age, inquit, Philippe, quæ te causa trahit oppugnatum nostra mœnia? At ille, amor, inquit, tuæ patriæ, qua ut potiar veni. Leo excipiens, atqui respondit, non instrumentum bellico, sed musico amantibus opus est, quo dicto, ducem à bello Byzantino auerit. Orationis verò mollis, & vernantis ad hos sensus acommodata iucunditas, blandissimè mulcet pectora. Qualis est ista

Aethiop. l. 3.

Ἡδύτης βεῶν ὄχθρῶν, χιτῶνα ἡδύτην ποδῶν χρυσῶν ἀκτῖσι κατὰ πᾶσαν ἡμέραν. Ζῶντι ἔπειθε βέλτο τοῖς σέροις ἢν ὁ τεχνιτὰ μὲν εἰς ἐκείνῃ τὸ πᾶν ἔλαττο τέχνης καὶ βέλτερον, & cæteræ similes orationis deliciae, quæ sine ullo externarum rerum apparatu suapte natura delectant.

De dolore & miseratione in genere.

Et quibus moueantur rebus, sint ne externæ species, præter orationem adhibendæ.

CAPVT VII.

PRIMUM vt affectiones sunt permotiones sensuum, ea in mouendis affectibus sunt proponenda, quæ sensibus vicina sunt. Qua de causâ res vniuersales (vt notat Aristoteles) minime voluntatem mouent, nec dialectici sunt ad motus eliciendos apti, nec ad eosdem suscipiendos parati, qui plus intelligentiæ, & speculationi tribuunt, quam sensibus, persuaderi quidem possunt, motibus verò, & affectionibus inardescere difficilior possunt. Mens enim ex arce tantisper euocanda, vt eorum ardore inflâmetur. Atque

Ea in motibus proponenda, quæ ad sensum magis accedunt. Species oculis obla-

vt oculorum sensus omnium acerrimus est, sic quæ oculis subijciuntur, validius irritant animos, quam quæ demissa per aures influunt. Miserabile quidem fuit. in laudatione Cælaris, Marci Antonij Epiccedium. Hæc canos sanguine arueneratos: uen uesam laceram, Casar inuidissimè, inuidissimè Casar! Hanc ideo togam sumpteras vt in ea moreberis. Vecum anima istorum verborum sunt vestis cruenta ante oculos Populi Romani, explicata, hæc vel infantem fecisset eloquentem. Hoc consilio nudata etiam sapissimè militum, ad ostendendas cicatrices, corpora, prolari ipsorum, qui periclitabantur parentes squallidi, filij parui mœrentes, vxores iuctu confectæ, quæcum reum, inquit, Quintilianus, ingens pierunque vis est, in rem præterita animos ducentium.

Seditionem Romæ inter plebem, ac milites excitatam, in qua per multum sanguinis effusum erat, senior Puppiens Imperator, non oratione, non imperij maiestate sanare potuit. Quamprimum autem inuictum Gordianum seditionis ostendit, vim omnem, atque infensorum pectorum furias, mitigauit.

Similiter Gregorius IX. cum populum Romanum inclinare in partes Friderici cerneret, Apostorum Petri, & Pauli capita, religiosi manibus deportans, & lachrymabili voce sanctorum reliquias populo commendans, ita de repente omnium animos immutauit: vt qui ante rebellem Pontificem animo seuerant, contra Federicum ultro arma caperent. Non dispari ratione Franciscus Dandulus, ad deprecandam suæ reipublicæ culpam, auertendûque anathematis fulmen, ad Clementem V. missus catena ferrea collo iniecta, itaque ad Pontificis pedes peruolutus, eo miseratione commoto, veniam impetrauit, & patriæ fuliginem detersit.

At dices, si tantum momenti ad mouendos affectus in corporeis imaginibus, ob oculos positis situm est, atque collocatum: quorsû Fabius Quintilianus oratoris consilium irridet, qui depictam tabulam statuit in imaginem rei, cuius atrocitate iudex commouendus erat. Quæ enim est (inquit) Aetoris infantia, qui mutat illam effigiem magis, quàm orationem pro se putat loquenturam. Respondeo, præclaram fuisse Quintiliani animaduersionem. Et si enim gladius, & cruenta vestis, & suppliciorum tormenta, & cicatrices, & filij

ta ad motu effocess. Dio. Cass. in orat. suæ ubi Ca. sacu.

Zonari. A. p. d. infanti se. d. d. m. m. m. g. a. i.

Fulg. l. 8. c. 10. Gregor. 9. ad p. a. c. a. d. o. s. P. R. o. m. a. n. i. a. n. i. m. o. s. c. a. p. i. t. S. S. A. p. o. s. t. o. l. o. r. u. m. m. a. n. i. b. u. s. d. e. p. o. r. t. a. n. t. u. s. t. e. n. d. i. S. a. b. e. l. l. i. c. 7. e. u. m. 9.

Tab. l. 6. a. 1.

Species ex. terna uim. app. a. t. a. n. t. m. o. u. e. n. t. & filij

& filij parni lugentes prolati, nonnunquam iudicium oculis inflexerunt: Est tamen istis modus adhibendus, vt cum natura negotij congruere, non foris accersita esse videantur. Qualia sunt, quae picturis, & hominum artificio sunt comparata: Ipsa enim apparatus molitione motum extinguunt, dum animus ad ea, quae ficta manifeste perspicit, aduersus fidem, dominatus sui iure validius oblectatur. Itaque in ipsis tragædijs, in quibus maior esse solet licentia, non probantur, apud eruditos praesertim oculos expressa rerum, per simulachra, & species signata, quae plerunque, vt satis rei maiestati non respondent, multum de actionis dignitate detrahunt. Dixi apud eruditos oculos, nam rudis populus, qui parum valet mente, & intelligentia, in theatris, oculorum magis delicias desiderat, quam aurium. Sed quia non frequenter cadunt in orationes, expressae rerum ad motum oculorum imagines, alia via inuenda nobis erit, de qua statim dicemus.

Audiuimus Alius sensus est auditus, qui plerunque vehementer sonis perecllitur, ex quibus totus animus inardescit, ideoque apud multos populos receptum, vt musicam adhibeant in praesentibus. Lydi tibijs, & fistulis, Cretenses cithara, & fidibus Marti praesulerunt, Lacedaemonij carminum concentu animati, mirabiles pugnas ediderunt: Timotheus, vt est apud Dionem Praesulum, in Alexandrum Macedonem suis modulibus pro arbitrio transfundebat affectus, vt alias in eum incideret, alias incitatum, atque a seo furentem mitigaret.

Empedocles Agrigentinus, furibundum adulescentem, stricto gladio hospitem impetentem, mellitis cantionibus reuocauit.

Castrod. Varr. l. 1. Illi sunt admirabiles Musicae effectus, de quibus diserte Castrodorus. Haec cum de secrete naturae, tanquam sensuum Regina, tropis suis orpata processerit, reliquae cogitationes exiliunt: omniaque facit eijci, vt ipsam solummodo deleat auditu. Tristitiam noxiam iucundat: tumidos furores attenuat, erentiam saeuitiam efficit blandam, excitat ignauiam, soporantemque languorem, vigilantibus reddit saluberrimam quietem, viciatam turpi amore, ad honestum studium reuocat, castitatem sanat, mentis tedium bonis cogitationibus semper aduersum, perniciofa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam, & quod beatissimum curationis genus

est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones, in corpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu, ad quod vult dedit, quam tenere non praevalet, verbo tacito manibus clamat, sine ore loquitur, & per insensibilem obsequium praevalet sensum exercere dominatum.

Haec Castrodorus, in quibus vim Musicae plane admirabilem commendat, nec sine fructu olim nonnulli oratores, & salutis, ac vitae deprecatores, Musicam precibus admiscuerunt: siquidem Theodulphum e vinculis Ludouicus pius liberauit, postquam ab eo plena voce cantari audiuit hymnum, quem in vinculis recens meditatus fuerat. *Gloria laus, & honor tibi sit, Rex Christe Redemptor.* Quae ratio, impulit etiam antiquos illos Getas, vt cum Citharis legationes de pace, & concordia obirent, rati illud ad mulcendos animos potentissimum esse incitamentum. Neque vero ad concitandos furores, minus habet virium: Testis est illa historia, quam de Erico II. Daniae rege narrat. Saxo grammaticus. Apud Ericam, inquit, cognouit hunc bonum, Daniae regem, Citharædus quidam, haud ignobilis, admirabilis, & prope stupendos artis suae commendabat effectus, maximeque illud ipsum, quod in humanos sensus, mentesque obtineret imperium. Rex verborum nouitate percussus, qui neque tantam vim Musicae arbitraretur, continuo hominem artis specimen edere iubet, & torpentes animos ad furorem Martium, si posset accendere. Annuit ille, & ne qua nocendi ansa daretur, arma ex aula omnia efferri praecipit, custodesque in atrio collocari, quo furentes, si qui forte in insaniam agerentur, compescerent. Dictum factum: Tum ille, quae plurimum pollebat cantandi peritia, primum quidem in iustae seueritatis concentum edidit, quo stupore quodam, & more, omnium quoruot aderant auditorum mentes cernebantur oppressae. Deinde ad eam suaves, & mellitos cantus effudit, vt toti iactatione corporis, intemperantem proderent letitiam. Tandem vero, vbi acrioribus modulibus intonare cepit, continuo totis testibus fremere, tumultuari, arma, & gladios inclamare. Nec mora, accurrunt custodes vt Regem, cum alijs furentem contineant: Sed ille extractis atrij foribus, arrepto ense, quatuor transfodit, & vt actus in rabiem taurus, totis bacchatur a dibus. Vix tandem puluinarium, &

Crax. l. 1. c. 27 Metrop.

Saxo l. 1. c. 2. Dania. Mirabilis effectus musicae.

lectulorum mole vndique oppressus contineri potuit. Postquam menti restitutus est, relicto procuratore regni filio, Hierosolyma expiandorum homicidiorum, per pios cruciatus, gratia profectus est, atque in Cypro defunctus.

Sunt omnino, & sonorum, & earum rerum, quae corporis subijciuntur oculis admirabiles effectus, & stupendi nonnunquam magis, quam imitandi. Rarus est enim istorum locus, neque apud prudentes viros probantur illi concionatores, qui in concionibus de venerandis Domini cruciatibus, fictas personas, & corporeas suppliciorum imagines, cum nouitate subijciunt oculis, inter quae, ridicula nonnunquam possunt occurrere, quae tantum abest, ut dolorem concitent, quin risum potius eliciant. Quam ob rem, & ab huiusmodi dramaticis cauendum est, & oratione magis, quam nihil homini nobilius datum est, quam istis signorum figmentis vtendum; quanquam, & lugubris Musica, hic moderate appolita, non erit importuna.

Quaeres ad motum adhibenda.

CAPVT VIII.

Ratio mouendi ab hypotyp.

Quoniam igitur haec figmentorum species, rationem in oratione obtinent locum, tenendus est modus, qui ad has effigies propius accedat. Valchunt imprimis viuarum descriptiones, quae acutissime sensus intimos ferire solent. Exemplum affero. Smyrna vrbem nobilissima terrae motu collapsa, perorat Aristides Legatus apud Antoninos, vt instaurationem promoueat. Non defert ruinarum picturam, quod facere solebant, qui naufragio fortunarum iacturam fecerant, sed ipse luculenta descriptione, miseram vrbem fatum ponit ob oculos, Κεῖται Σμύρνα ναυτοῦ τῆς Ἀσίας ἔργαλμα, ἣ ἕμμετρας ἐργαλειώπιμα ἢ χειμῶνας, πνεῦνι καὶ σεισμοῖς ἐκείθειται, &c. Deinde postquam eius pulchritudinem, quam nuper ipsi Imperatores viderant commemorauit, exclamat. Νῦν παρὰ τὰς κόνας μίμνε μὲν ἐκείνη, καὶ οὐχ ἔχεται δὲ ἀγορᾶ καὶ ἀλλυ. Κεῖται δὲ ὁ δῶν ἀφανῆς. Ἐπιναῖα δὲ αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ παῖσι διὰ τὸ ἀποταμῆ. Νασὶ δὲ οἱ μὲν κενταυροὶ ἰσχυρῶς οὐκ ἔχουσι. Ηἴ

Aristid. in ora. Smyr.

Suaus A. rish. motus.

παρὸς θεῶν ὑπόστασι τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τὸ καλῶς ἐκείνην ἀνθρώποις ἀποσιν ἀγορᾶν ἰδεομένων ἀποπέφαιτα κολωνὸς ἐρείπιαν καὶ νεκρῶν. Ζεφροῖ δὲ ἐρημῶν ἔπιναῖσι. Iacet Smyrna ornamentū Asiae, vestri decus imperij, igni, ac terrae motibus contrita (mox narrata eius pulchritudine) haec nunc omnia sunt incinere. Clausus est portus ille, perierunt fori ornamenta. Viarum decora euauerunt: gymnasia cum ipsis vitis, & pueris collapsa: templa partim iacent, partim hausta sunt. Lucundissima denique spectatu vrbis, & pulchritudinis apud omnes insignis cognomento, iniucundissimum effecta est spectaculum, ruinarum, & cadauerum tumultus. Nunc vero desertam persstant Zephyri. Ad has voces Imperatores lachrymas non tenuerunt. Suaus est enim omnino motus. Hic Ciceronis, grauis est, & efficax. Ponite igitur ante oculos, P. Trebonij conscripti, miseram quidem illam, & habilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam: nocturnum imperum in vrbem Asiae clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum, cum miser ille prius latronum gladios videret, quam quae res esset audisset: furentis in introitum Doblabella, vocem impuram, atque eos illud infame, vincula, verbera, eculeum, carnificem tortoremque samarium. Haec Hypotyposeos species. Sic apud Euripidem euilicetatae flammis Creusa, & infelicissimi parentis laecerato filiae corpori pertinacius adhaeret: centis species, licet per nuntium narreretur, potentissima est ad affectus.

Quid Q. Haterius: cum de filia Archipitae diceret, quam captiuus adolescens abduerat: omnia reitore compleuit. Deinde ad adolecentem conuersus. quid exhorruisti: locer tuus venit.

Secundo, non modò descriptiones, sed ipsae pene nuda rerum narrationes, in rebus maxime tristibus, sufficiunt ad motus eliciendos, modò cum ea, qua par est, fiant dignitate.

Narratio de supplicio Gaiij Cossani apud Ciceronem, in qua simplicem rei gestae expositionem profertur, plus me afficit, quam si omnia exaggeratione, & clamoribus contempere: quantam enim vim habent illa.

Cadebatur virgibus in medio foro Mellianus eius Romanius, iudices, cum intercederet ad

Ciceronis motus in morte P. Trebonij Philippi

Euripidem Medea

Narratio rerum in gnatu et nudo simplici mouent.

Cicero in Verrem. Gaiij supplicium ad

pellit ad

In scriptum
Ezra, sen
tentiā su-
am ap-
ad mortem.
ut sermoci-
naciones.

Ius gemitus, nulla vox alia, istius miseri inter
dolo rem, crepitumque plagarum audiebatur,
nisi hæc. Cuius Romanis sum: Et cætera planè
admirabilia.

Tertio, multum valent ad incendendos
affectus, figuræ sententiæ graues, admirabi-
les, inflammata, vt exclamationes, deresta-
tiones, dira aporia, conuersiones, querimo-
nia, lamentationes, quarum ille stria exem-
pla alibi subiecta sunt. Maxime utem aptæ
personarum sermocinationes, quales sunt apud
Iosephum in Eleazari, & Machabæorum
supplicio.

In scripto
Machab.
Multum
valens ser-
mocinatio-
nes cum
hypotyposi
conueniunt.

Ὁ δὲ θεὸς μακάριον ἔχει τὸν νόμον, οὐδὲ θεο-
μῶν σφραγισθέντα, οὐδὲ καὶ τὰς χάριτας
φιλοθελοῦσιν, οὐδὲ θεοφιλῶς σομασίου ἱεροσύνη
ἡμῶν, καὶ νομοθεσίας ἐπιτήρημα, ἀγνόν με οἱ πα-
τέρες παροῦντες, μὴ φοβηθέντα τοῦ τῆς μέγας
θανάτου ἀνάγκης.

Nunquam te mentiar, o lex vitæ mode-
ratrix, nunquam te violabo dilecta temperan-
tia: nunquam te, sancta Philosophia, dede-
core afficiam: nunquam te denegabo, vene-
rabile sacerdotium, & sacratum legum scien-
tia: purum me, & intaminatum parentum
manes accipient, nec vllus me mortis, & sup-
pliciorum timor infringet.

(Deinde cum miserabili affectu describitur
carnificina.)

Eleazari
supplicium
ex Iosepho
explicatur.

Cum hæc Eleazarus, ea, quæ erant liberta-
te, & iustitia prædictus palam diceret, arma-
torum, qui circumstantibus manibus trahitur
ad pœnam, nudatus, suspenditur, flagella-
tur: quo eos utroque latere ictus impios per-
ferente, Præco clamabat, Expugna tandem
pertinaciam senex, & Regi obtempera. Mag-
nanimus autem Eleazarus, nec flagellis, nec
tormentorum ictibus fatigabatur, quasi per
quietem, somniumque acerbissima quæque
pateretur: sedurus igitur, & intrepidus
pœnarum ferebat dolores, & venerandos
erigens ad cælum oculos, sciebat cui se cre-
deret, cui animam dedicaret, & hinc, atque in-
de respiciens corporis sui frustra dissolui,
eructem etiam exundantem latere utroque
profluere: mirabatur ipse suam, quam Deo
nouerat deberi patientiam. Tamen fragilitatis
humanæ conditione, quæ cruciatus tam ex-
quitos ferre vix poterat, in faciem semila-
ceram ruit, eas gratias stratus agens Domi-
no, quas paulò ante stando egisset. Vnus verò

ex armigeris percitus furore, atque infamia,
vt Regi se fidelem in re tam prophana, tam-
que sacrilega ostenderet, iacentem calcibus
suppressit, & quò ad acerbiorum supplicij
carnificinam tractaretur, exegit: ille verò &
animo fortis, & corpore, ac summi Dei ve-
rus vbique Athleta, dolorem omnem intrep-
idus ferebat, tortoreque omnes pariendo
debellabat.

Summa interim lacerantium admiratio,
quod viribus (vt existimabatur) destitu-
tus senex, omnem suppliciorum diritate tam
patienter toleraret. Inclamabant interdum;
Quisquæ, Eleazare, obfirmatum ad-
uersus omnes animam retinebis? nec te hu-
ius lucis vsura capiet, nec tot suppliciorum
immanitas terribit? gulta portinas carnes, &
exi in libertatem.

Eleazarus qui in pœna tacuerat, in tam si-
nistra persuasione non tacuit, & hoc verbo
gravius laceratus, quam supplicio; Non ita
(inquit) non ita ignaui, & imbelles Hebræo-
rum filij sumus, vt viam salutis, quam vsque
ad canos istos sine labe seruauius, tam per-
fidios è mortis impendentis metu deseramus,
in tuis, sanctissime parens Abraham mani-
bus, & in sinum tuum, gremiumque venturi,
gratissima voluntate moriemur. Hoc ro-
bur intuentes armigeri, sanctissimum se-
nem, iussu regis, instillatis prius in nares fo-
tidis liquoribus, in ignem imposuere.

Quæ omnia vir admirabilis fortissime
perculit, tum semiustulato corpore, morientis
oculis cælum respiciens, exclamat. Tibi,
rerum omnium parens optime, & sanctissi-
me, fragiles has exuias depono: tibi, & tuæ
legis amore, hanc quam dedisti animam lu-
bens, volensque profundo: Accipe me pro
cunctis, & dona mihi cunctos, sit mors mea
laborum, & ætumnarum omnium finis: mi-
serere gentis, quam hucusque sub alis elemen-
tiæ tuæ seruasti.

Hæc, & his similia Græcus author perse-
quitur, quæ (vt apparet) etiam si simpliciter
narrentur, miram habent affectus suauitatem,
nec dissimilia sunt, quæ in eodem argu-
mento habet D. Ambrosius l. 2. de Iacob, & vi-
ta beata, vbi sic de Machabæis.

Nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad
mortem ex tot stragibus pigrior fuit, sed om-
nes, tanquam ad immortalitatis viam, ita
ad mortem per acerba supplicia concurre-
runt: & mater consona cernens filiorum
agmina,

Ambros. l. 2.
de Iacob
c. 12.

agmina, tanquam pia anima, sui membra
 propterea in filijs offerebat, & per artus pro-
 prios videbatur sibi subire tormenta. Cade-
 bant filij tormentis exulcerati, mortui super
 mortuos aduolebantur, corpora super cor-
 pora volubantur, capita super capita exfe-
 cabantur. Refertus erat locus cadaueribus fi-
 liorum, non fleuit mater, non lamentata est,
 non oculos cuiusquam pressit, aut ora mori-
 entis clausit, non lauit vulnera, sciens glo-
 riosiores esse, si euiscerati, & concreti pariter
 puluere, & sanguine viderentur, quales so-
 lent de bello redire victores, qualia so-
 lent trophæa ex hostibus reportare. Quæ cy-
 thara dulciores ederet cantus, quam morien-
 tes filij in tam grauibus supplicijs ediderunt,
 erumpebat enim natura gemitus etiam inui-
 sis.

Hæc vir diuinus: Suam verò Agnetem,
 quo affectu exprimitur: num tubis omnibus hæc
 vox potior est?

*Narratio
 D. Amb. de
 sãta Agne
 se motus ef-
 ficax libr. 1.
 de virginib.*

Fuitne in illo corpufculo vulneri locus? &
 quæ non habuit, quo ferrum reciperet, ha-
 buit unde vinceret. Aristis ætatis puellæ,
 torrens etiam vultus parentum ferre non pos-
 sunt, & acu districta solent puncta flere, quasi
 vulnera. Hæc inter cruentas carnificum im-
 pauida manus, hæc stridentium grauibus im-
 mobilis tractibus catenarum, nunc furentis
 mucroni militis totum offerre corpus, *mori
 adhuc ne scia, sed parata.* vel si ad aras inuita
 raperetur, tendere Christo inter ignes manus,
 atque in ipsi sacrilegis focis, trophæum Do-
 mini signare victoris: nunc ferratis colla ma-
 nusque ambas inferere nexibus: sed nullus
 tam tenuia membra poterat nexus include-
 re. Nouum martyrij genus! *nondum idonea
 poena. Et iam matura victoria:* certare diffi-
 cilis, facilis coronari, magisterium virtutis im-
 plenti, quæ præiudicium ferebat ætatis. Non
 sic ad thalamum nupta properaret; vt ad sup-
 plicij locum læta successit, gradu festina vir-
 go processit, non intorto crine caput compta,
 sed Christo, non flosculis redimita, sed mori-
 bus. Flere omnes, ipsa sine fletu. [Deinde tri-
 buit illi orationem.]

Sponsi iniuria est expectare placituram.
 Qui me sibi prior elegit, accipiet: quid percuf-
 sor moraris? *Perant corpus, quod amari potest
 oculis, quibus nolo?* Stetit, orauit, ceruicem in-
 flexit. Cerneres trepidare carnificem, quasi
 ipse addictus fuisset, tremere percussoris dex-
 tram, pallere ora, alieno timentis periculo,

cum puella non timeret suo. Hæc magnam,
 & planè illecebrosam vim habent ad amoris,
 miserationis, odij, iracundiæ, & ceteros affe-
 ctus excitandos, & si sæpius ita gloriosa illa
 martyrum certamina, victoriæ, triumphica,
 qua par est, dignitate narrarentur, fructus pa-
 reren infinitos.

Ad istas autem, quæ finguntur, profopopeias,
 iuuerit appositè, prout fert rei narrata natu-
 ra, nonnullas subtexere exclamaciones, vt in
 supplicio Gaij præstitit Cicero, postquæ enim
 miseri istius repetitum clamorem, Cuius Ro-
 manus sum commemorauit, statim erumpit in
 mitrem exclamacionem.

O nomen dulce libertatis! ô iug eximium
 nostræ ciuitatis! ô lex Porcia, legesque Sem-
 proniæ! ô grauius desiderata, & aliquando
 reddita plebi Romanæ tribunicia potestas.

*Exclama-
 tiones ap-
 ppositæ ma-
 gnu narra-
 tionibus
 submitti
 sunt vide
 quam*

De qualitate affectuum lenium, & violento-
 rum.

Et quomodo ijs vtendua.
 CAPVT IX.

Affectuum alij lenes sunt, alij violenti, &
 illi quidem suauiter influunt, hi citato
 quodam impetu vibrantur. Hi dolorem mode-
 ratum decet, illi quasi iracundiæ satellites
 ad subita excubant, & vehementius exiliunt:
 illi tractantur securius, hi in tumorem plerū-
 que degenerant. Exemplum lenis, & moderati
 affectus tale est apud Quintilianum, vbi ipse
 filij mortem deslet.

Illum, inquit, de quo summa conceperam,
 & in quo spem vnicam senectutis meæ re-
 ponebam, repetito vulnere orbitatis ami-
 si. Quid nunc agam, aut quem vltra esse vsum
 mei Dijs reprobantibus credam? Nam ita for-
 tē accedit, vt eum quoque librum, quem de
 causis corruptæ eloquentiæ emisi, iam scri-
 bere aggressus simili ictu feriret. Tunc igitur
 optimum fuit infaustum opus, & quicquid
 hoc est, in me infelicium literarum, super
 immaturum funus consumptum, viscera mea
 flammis injicere, neque hanc impiam viuaci-
 tatem, uouis insuper cuius fatigare. Quis
 enim mihi bonus parens ignoscat, si studere
 amplius possum? ac non oderim hanc animi
 mei firmitatem, si quis in me est alius vni-
 vocis, quam vt incutem Deos, superstes om-
 nium

*Tab. lib. 6
 Affectuum
 lenium et
 violentum
 exemplum*

nium meorum? nullam terras despiciere providentiam tesser? si non meo casu, cui tamen nihil obijci, nisi quod vivam, potest. At illorum certe, quos utique immeritos mors acerba damnavit, crebra mihi prius eorundem est mater, quæ nondum expleto ætatis videnicestimo anno, duos enixa filios, quamvis acerbilissimis raptis fatiis scilicet discessit. Ego vel hoc vno malo sic eram afflicta, ut me iam nulla fortuna possit efficere scilicet. Nam, cum omni virtute, quæ in sceminas cadit, functa sit, insanabilem attulit marito dolorem, tum ætate ea puellari, præsertim meæ comparata, potest & ipsa numerari in vulnera orbitalis, liberis tamen superstibus oblectabar, & quod nefas erat, sæva, sed optabat ipsa: me saluo maximos cruciatus præcipiti vita effugit. Mihi filius minor, quintum egressus annum, ut in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non sum ambitiosus in malis, nec augere lachrymarum causas volo, utinamque esset ratio minuendi, sed dissimulare qui possum, quid illi gratia in vultu, quid iucunditatis in sermone, quos ingenij igniculos, quam præstantiam placidè, & (quod scio vix posse credi) tantum alta mentis ediderit? qualis amorem quicumque alienus infans mereretur. Illud verò insidiantis, quo me validius cruciaret, fortuna fuit, ut ille mihi blandissimus, me suis nutricibus, me auxiliæ educanti, me omnibus, qui sollicitare solent illas atates, anteferet. Quapropter illi dolori, quem ex matre optima, atque laudem omnem supergressa, paucos ante menses ceperam, gratulor. Minus enim est, quod flendum meo nomine, quam quod illius gaudendum est. Vna post hæc, Quintiliani mei spe, ac voluptate nitebar, & poterat sufficere solatio. Non enim floculos, sicut prior, sed & decimum iam ætatis ingressus annum, certos, atque deformatos fructus ostendebat. Iuro per mala mea, per infelicem conscientiam, per illos manus, numina dolorum mei, has me in illo vidisse virtutes ingenij, non modò ad percipiendas disciplinas, quo nihil præstantius cognoni, plurima expertus, studij que iam tum non coacti, (sciunt præceptores) sed probitatis, humanitatis, pietatis, liberalitatis, ut prorsus possit hinc esse tanti fulminis metus, quòd observatum ferè est, celerius occidere festinatam maturitatem, & esse nescio quam, quæ spes tantas decerpit invidiam; ne videlicet vltra quam homini datum

est, nostra provehantur. (Deinde) Tusne ego, ò mea spes inanes, cum labentes oculos, cum fugientem spiritum vidi? corpus frigidum exanguè complexus, animam recipere, auramque communem haurire amplius potui dignus his cruciatibus, quos fero, dignus his cogitationibus. Tene consulari nuper adoptione, ad omnium spes honorum patris admotum, te amiculo Prætori generum destinatum, te omnium spe Atticæ eloquentiæ candidatum, superites parens habiturus est tantum ad pœnas? Et si non cupido lucis, certe patientia vindicet te, reliqua mea ætate.

Hactenus Quintilianus, cuius affectus (ut apparet) fuit valde civiles, & humani: comparentur nunc, ea quæ in eodem argumento scripsit Himerius famosus ille sophista, qui Iuliani temporis floruit, Christiano nomini perinensus. Invenientur quidem vehementiora, sed quæ per sepe degenerat in frigidum. Sic igitur ille de morte filij.

Ὁ πατήρ ἡ Αἰχόλοσ μεγαλοφρονίας ἀ-
 ξιωτὶ Ἡρακλεῖδῃ ἰδέσθαι πολλῆς περιόδου, καὶ παρὰ
 τῆ ἀθλῶν οἰκίαι, δάδακα, ἵνα μαρτυρῶν τῆς
 ἀρετῆς τῆ ἡσὺ ἡλιον πάσαι κησῶντο. πὸ ἡ
 ἔτω τοῦ κύβη μένων ἀπέχεσ τας γήλας ἡμῶν
 τας ἡρακλεῖδης τοῖς δαύμασι. πῆς ἀπέχεσ
 δαύμασ τῆς εὐχῆς ἐπὶ τὸν χρυσὸν βότρυχορ
 τῆς τὸν πορῶν τῆς εὐχῆς δόξῆς ἐσθεσ, τῆς ἑ-
 ρινῶν τὸ παρῶν ἑμῶν, καὶ τὸ παρῶν
 νῆς, καὶ ἡδὸ μεδιμαῶντων ὁῶν πορῶν
 ἐσὺ πορῶν, οἱ μοι δύνουσι, πῶς ἡνεγκας ἐκ τῆ
 εὐ τῆς πῶν τὸν ἱερὸν ἀρταζήμωρ,
 & cætera, quæ extant apud Photium. Latine Edit. P.
 hunc sensum habent. O dolor AEschyli dig-
 nus cothurno! Herculem terras peruagati, & 20. II.
 duodecim adeo labores subire, ut terratum
 orbem, veluti virtutis suæ restem relinque-
 ret. Tu verò intra tuos commoratus termi-
 nos, egregie factis nobis columnas Herculis
 superasti. Quod quæso nomen auream casā-
 riam familiæ derondit meæ? quis gloriæ meæ
 splendorem exstinxit? Quam furia gena-
 rum ruborem, blandum, iucundumque vultus
 tui nium eripuit? Quæ ratione, heu me! passus
 es, ò Liber! ex delubris tuis sacrum diripi iu-
 uenem? Commune hoc aduersum te, me-
 amque familiam, Erianyes trophæum fixe-
 runt. Cui ei thalamum nuptialem inferi-
 orem non apparavi, quandoquidem su-

Himerij
 affectus est
 Quintilia-
 ni affecti-
 bus com-

Quintilianus

Quintilianus

Periorem ei Parca inui derunt. Hec quibus, quam tristibus seruat sum luctuosus sermo nibus? Omnia cum orationum argumenta tractarim, vnum luctus semper declinavi, nesciebam enim me meis lamentis seruari. O qui antea aetatis terminos virtutum dotibus transisti, iam verò morte commutasti, qui fraterno amore, etiam Dioscurus superasti. Illi quidem pro Heleae bellum gesserunt, rapium tamen non profibuerunt. Tu verò fratris tui germani custos, omni muro eras fortior, tu omnibus morbis, solo animi robore restitisti. Improbis fortasse demon, & crudelis, ideo tecum contendit, & multis praehis superatus, tandem aliquando claudetitnis, & fallacibus machinis te prostravit. Neque verò cessisti ad extrema usque demoni, ut possumus audire, sed corpore licet cesseris, animo non cessisti. Verum strangulavit ille, perque vim abstulit; Tu verò in ipso laqueo animam agebas, amabilem tibi nutricem voce in clamans, te omni ope destitutum, sic laqueo conclusit. Nouerat enim, quod sepe victus, patre praesente, & iunante discesserat. Vicerat, & obstinatos, immobilesque iudicum animos: & tum primam seuerum illum confessum risisse apparuit. Desiderio tui mentes illas flexisti, quas Dij ipsi, iudicio disceptantes, flectere nequiverunt. Oclusisti mihi portas urbis, oclusisti Eleusina. Qua ratione Mineruae sacrificabo quae pro te furiam contra Dæmonem illum non excitauit? Quomodo Deum patrium colam, pater ob filium contristatus? O audaces sermones! iacet Rufinus, & vos adhuc floretis! O infelix lingua, Musarum prius instrumentum, nunc verò turpis Dæmonis! O qui clarius Lucifero splendisti, qui latissimum mihi tum diem ostendisti, cum te primum Sol conspexitiam verò rarisum tristissimum, quo acerbum illum, & tragicum nutium percepi.

Hactenus Sophista Ethnicus, & quidem satis verbosè Vchementiores videntur illi affectus, non sunt tamen graues, pluris vnum illud Quintilianii facio.

[Iurò per illos manes numina doloris mei] quam totam istam monodiam. Primum enim, & Baccho, & Mineruae vehementer iratus nuncium remittit, Eleusina, & patriorum Deorum cultum auersatur, nihil nisi furias, & dæmones, in se stimulis inuidiae concitatos loquitur, linguam ipsam suam Alastoris cuiuspiam instrumentum conficitur,

Affectus
frigidus, &
tragicus, ali-
quando
etiam pue-
riles.

quae omnia doloris sunt tragici, furiosi, & desperati. Deinde, cuius amentia est, scholasticum adolecentem cum Hercule, Castore, & Polluce comparare, eius desiderio mentes inflexas praedicare, quas Dij flectere nullo modo potuerant?

Certe & in ijs affectibus, quanquam possum sermo scribit, longè prudentior est author Aethiopicon. Nam ecce Theagenes Charicleam velut mortuam iuger, quae tamen adhuc erat in viuis: erumpunt affectus, satis quidem vehementes, sed non insani.

Ὁ πάθεις ἀπίτη, φητὶν, ἃ συμφορὰς δειλάτεις! ἢς οὐτως ἀκόρες Ἐρηνὸς τις ἡμετέροις χεραῖς οὐ βιάχευσε, φηγὴν τὸ σπυγχεύς βπὶ θαλεῦσα, κινέθους θαλασσῶν, κινέθους πειρατηρίων ὑποβαλεῦσα, ληστὰς παραδύσα πολλὰς, τῶν δὲ ἀλλοτριῶσα; ἐν μόνῳ ἀντὶ πάντων ἰκελεῖτο, ἃ τὸ ἀνθρώπου κῆτα Χαρίκλεια, ἃ πολέμιας χειρὸς ἐργασί φιλτάτη γενεῖται. ἔπλον ἢ ὡς συμφορῶν ἀντεχεμένῃ, ἃ ἐμοὶ ἔπειτα αὐτὴν φυλάτῃσα. κῆτα οὐδὲν οὐδὲν ἢ οὐσὸς, οὐδὲν ἢ αὐτὴ τὸ ἄρας ἀπὸνα μὲν ἢ οὐδὲν ἢ ἐμοὶ γενεῖται. ἀλλ' ὡ γλυκῆα προσφθέγγει τὰ τελευταῖα, ἃ εἰσὸτα, ἐπισκελίον, εἰλε ἃ κατὰ μικρὸν ἐμπῆεις. Οἱ μοι, σιωπῆς! ἃ τὸ μακρὸν ἐκῆνο ἃ θεγρόντος ἃ σιγῆ κατὰ χεῖ; ἃ ἔσφον τὴν πορφύρον, ἃ χῆ τὴν ἐκ τῶν ἀνακτόρων χατέληφον; ὄσβα μοι ἃ ἀφῆγεις οἱ πάντας τῶ κάλλι κατὰ δῆλατεις, οὐδὲν ὄκ' οἱ ἐνὸ φρονέουσαι, οὐδ᾽ ἀκριβῆς. ἀλλ' ἃ πῆ, ἀν σε ἢς ὄνομάσει, ἢ μὲν, ἀλλ' ἀνὸ μφεί; γὰ μετῆς, ἀλλ' ἀπειράτος. τίνα οὐδὲν ἀναχέουσα, τίνα προσφθέγγουμαι λοιπόν; ἢ ἀρετὸ πάντων ὄνομάτων ἢ ἴσον, Χαρίκλεια, ἢ Χαρίκλεια, δῆρσαι, πῆσὸν ἔχεις τὸν ἐρόμῃον ἀπολέψῃ με μικροῦ ὕσρον, ὃν ἀδῆ γὰρ χαὸς ἐπῶζω, τὰς ἐμαυτῆ σφαγῆς, καὶ ἀπέστωμαι τὸ ἐφίλιον αἷμα τῶτο. ἔπειθ' ἡμῶς ἀποσχεδίσον μνημα τὸ ἃ ἀπῆλον.

Animaduertes quàm (vel in isto argumento in quo rarus est modus) compositi sint, & non pueriles affectus.

Theagenes
Charicleam
velut mortuam
erat in viuis
erumpunt
affectus
satis quidem
vehementes,
sed non insani.

Pulcherrima lamentatio.

O dolorem (inquit) intolerabilem; o calamitatem diuinitus immisam; quam ad id insatiabilis furia in nostris bacchabatur fureribus? quæ exilium nobis a patria imposuit, sexcentis raris, prædonumque periculis obiecit, omnibus fortunis spoliatos. Vnum erat pro omnibus relictum solacium, sed & hoc ereptum est. Iacet Chariclea, & hostili manu dilecta percipita est, haud dubie pudicitiam propugnans, & mihi se asseruans. Nihilominus tamen iacet infelix, neque ipsa quenquam ex forma fructum cepit, neque mihi vlli vlui fuit. Cæterum, o dilecta, alloquere me iam vltimò, solito more; manda quippiam, si quid adhuc spiras. Heu me miserum! taces? faridiculum illud, & diuino lepore præditum os, silentium premit? Caligo igniferam, & ex sacratio Deorum ministram, chaos occupauit? Oculi verò lucis expertes, qui nuper gratissima pulchritudine fulgurabant, hos non vidit interfectos, certo scio. Cæterum, quo te nomine quispiam appellet? sponsæne? at desponsata non es: an pronuptæ? enimuero expertes es coniugij. Quam igitur appellabo? quam nouissimis verbis alloquar? An omnium suavissimo nomine Chariclea? O Chariclea, ad esto animo, sedum habes amatorem: haud ita multò post me acceptura es: iam enim tibi inferias peragam mea ipsius cæde, amico tibi sanguine faciam, & ambos capiet nos hæc spelunca, rude, & tumularium monumentum.

Vtinam hic auctor in grauiori argumento versatus fuisset, ingenium illi candidum, politum, & ad maiora eloquentiæ decora natura. Cauendum est omnino, vt postea ostendemus, ne istis miserationibus, quod per sepe contingit, excidat oratio, alioqui in frigidus, & pueriles dissoluetur affectus: satius est moderatè lugere, quam istas ineptissimas nœnias ridentibus occinere.

In iracundia felicius vehementiorum affectuum fræna laxantur, vt patet in Ciceronis Pisoniana, quæ flammæ, ac faces iaculatur; iragicas etiam imprecationes usurpat, quibus aut se diriora imprecari.

Quæ est igitur pœna? quod supplicium? id mea lententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti, suscepta fraus, impedita, & oppressa mens conscientia, bonorum omnium odium, nota iusti Senatus, amissio dignitatis.

Exempla motuum in iracundia.

(Deinde) neque verò ego, si vnquam vobis mala precarer, quod sæpe feci, in quo Dij immortales meas preces audierunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer.

Thyestæ ista execratio est Poëtæ, vulgi animos, non sapientum mouentis.

Vt tu naufragio expulsus, respiciam saxis fixus asperis

Enisceratus latere ponderet, saxa spargentur abo.

Sanie, sanguine atro.

Sed neque nimis exaggeranda res est, nam qui in tenui argumento Thyestæos clamores fundit, ineptus est, & usum magis efficit quam iracuandiam.

De immoderatis, & nugatorijs affectibus.

Deque Aristidis, & Libanij in hoc genere erroribus.

CAPVT X.

Nescio quo pacto rerum humanarum vicio sit, vt quæ eximie pulchra, aut iucunda sunt, quasi venerint ad summum facile destolescant, & in fastidium, contemptumque desuuant.

Nihil præclarior in tota eloquentia, quam ratio affectuum, nihil æque fragile est, nihil erroribus magis obnoxium, quibus tota illa gratiæ, & honoris pompa marcescit, & quæ antea pulchra, & speciosa videbantur, in risus, ineptiasque pueriles dissoluntur. Hoc sæpe contingit in affectibus, dum humanos limites, modumque prudentiæ transiliunt. Exemplum sit ex Aristidis monodia, de Smyrna, in qua multa quidem satis appositè dicta,

*ὦ Ζεῦ τί χρῆσμαι, τόσσον σιωπῶ
Σμύρνης κειμένης; τίς ἔμεγαλαβὼν ἀδάμαν-
τος φῶσιν; ἢ τίνα ταῦτέτι καὶ πτερίων καὶ πε-
ρῶν; ἄλλ' ὀδύρομαι, τοιαύτην ἁρμονίαν ἀρμόσασ-
σάμεν;*

Proh Iupiter quid agam? verum tacebo collapsa Smyrna? cuius adamantis, si taceam, hoc ingenium est, quis stupor tolerantia? an lugebo? quam verò adaptans harmoniam, &c.

Aristidis lamentatio de enorsione Smyrna.

Hoc initio deinde satis grauiiter urbis dignitatem commendat, commemorans Corybantum choros, educationes, ac natales Deorum, Peloponensi coloniam, Theseum conditorem locerum sub Sipylo, Homeri ortum, certamina, trophaea, victorias, deinde suburbia, portus, bafes, campos, prospectus, maria, fontes, templa, theatra, forum, & caetera ornamenta, quorum iactura grauis est ad mouendos affectus. Mox ingenio suo plus aequo indulgens, totam orationem conuertit in exclamationem.

O fontes, o theatra, o vici! o curricula partim sub recto, partim sub dio! o splendidissimam fori formam! o vias auri, templorumque cognomine, singulas quadras, & fori vicem singulas exhibentes! o portus carillimam desiderantes vibem, o gymnasiorum decora, o templorum, & septorum amantitates! o marina ornamenta! o cuncta haec somnia! o casus Asiae, o reliqua ciuitates, o terra omnis, & omne, quod intra, atque extra Gades est mare, o orbis astrorum! o qui cuncta vides, sol, quale sustinuiti videre spectaculum? Et caetera, quae longissimo tractu continuantur, vt oporteat omnino, & exhauriri dicentis spiritum, & audientium animos satietate compleri. Postremo addit ridicula quaedam, Gorgones si reuiuiscerent, non iam Medusam, & sium, oculum, sed Smyrnas comamuram Asiae oculum deferturas, auius ferè inuidet, quae ruinam euaserint, Oportebat, inquis, eas in commune bustum ciuitatis infilire, amnes lachrymis manare, totam terram detronderi, & vbi que naves cum nigris velis solui. Haec puerilia sunt, & a nimia: sunt tamen eius verba:

Ἦ ποὺ καὶ Γεργόνες εἰ περιήταρ, οὐκ ἀντήρ Μήδουσαρ, οὐδ' ἴσθ' ἄλλων ὀφθαλμοῖρ, ἀλλὰ τὸρ τῆς Ἀσίας ἐπὶ νήταρ. &c. Νῦν ἔδει μὲν πάντας οἰωνοὺς εἰς πῦρ ἄλλοδαίω παρῆχειν ἢ ἢ πόλις ἀφροτορ. πάντας δὲ τὴν ἡπειρὸν ἀποκείραδα πάντως ἀντὶς ὁ βόσρυξ ὁ οἰχέλα. νῦν ποταμοὺς δάκρυσι ρυήναι, νῦν ἰλθαδάς ἐκπέδσαι, μὲν λισι τοῖς ἰσίοις.

Haud dissimilis est Libanij sophistae nenia de incendio Daphnitici templi, quam lepidè exagitat D. Chrysostomus, in oratione de S. Babyla Martyre. Nonnullorum hic sensum attingemus, incipit:

Viri, quorum oculis, aequè ac meis caligo

offusa est, in posterum aequè pulchram, neque amplam ciuitatem hanc vocemus.

(Deinde conuersus ad Apollinem)

Ad haec, cum ira tuae sanguinem sentirent, sedulus Daphnes custos, vel contemptas cum esses, permansisti, o Apollo, aliquoties etiam iniuria lacescisti, atque externo spoliatus ornatu, patienter tamen tulisti; Nunc verò multis oculis, multis item bobus ad arantiam mactatis; postquam sacrosanctum Imperatoris os pede excepisti, incuitus quae praedicabas, visus liberatus esse mortuo quodam [S. Babylam Martyrem intelligit] quem tu iudicaueras malum tibi vicinum esse, ac tibi obstrepere: de medio statim cursu solum vertisti. Vndenam haec tempore gloriabimur apud eos, qui memores sunt sacrorum, statuarumque tibi erectarum? Mox] Quale, o Iupiter, laborantis animi laxamentum perdidimus! Quam Daphnes regio tumultibus vacua erat, quanto etiam templum ipsum magis vacuum, vt pote, in quo natura, ex se se quasi portum in portu fecerat: ambobus quidem admodum tranquillis, altero tamen maiorem tranquillitatem praestante. Quis non ibi mortem, quis non ibi timorem, quis non ibi luctum deposuisset? Quis praeterea fortunatas insulas inibi desiderasset?

[Haec tolerabilia: quae sequuntur, puerum magis sapiunt, quam conluminatum Rhetorem.]

O dexteram malignam, o iniquum ignem, quonam primum dilapsus est? quodnam mali huius exordium? nam a recto exortus ad reliqua deinceps serpsit: ad illius caput, ad faciem, ad phialam, ad Cydarim, & talarem vestem: Vulcanus enim ignis arbiter, non comminatus est igni huic detrimentum afferenti, cum beneficio deuinctus Apollini deberet, ob indicium olim sibi ab illo factum: sed neque Iupiter, qui imbrium habenas tenet, aquam in ignem dimisit; qui praesertim olim Lydorum Regi periclitanti aquam extinxit. [Pergit infansite.] Viri, trahitur mihi mens ad Dei Apollinis speciem, ac mihi ob oculos cogitatio typum ipsum representat, formae lauitatem, colli mollitiem, idque in lapide cingulum, quo aurea tunica circa pectus sic colligebatur, vt partim subsideret, partim subfurgeret. Dent que totus Dei habitus, cuius iram vel feruentem non sedauisset, vt qui similis esset cantilenam occidenti? Et hercules audiuit hunc olim aliquis (vt aiunt) in meri-

Libanij sephista nenia de incendio Daphnitici templi.

Puerilia affectus.

alic cythara ludentem, aureas beatas. Cæterum cantus erat terræ laudatio; cui quidem de aureo cytharo libare mihi videtur, quod puellam oculos uerit dehiscentes, ad sese deinde contrahens.

Tandem describit incendium, in quo ridiculum est, quod ait, Iulianum Imperatorem, ubi de templi incendio rumor auditus est, Mercurij talaria quæsiuisse, ut ad flammam restinguendam properaret, Nymphas è suis fontibus egressas, ingentem luctum excitasse. Postremò concludit:

Præsta te mihi talem, Apollo, qualem te reddidit Chryses, dum Græcis imprecaretur, iræ plenum, & nocti ad similem: quandoquidem tibi ornamenta cum redderemus, & quicquid olim de templo tuo ablatum fuerat restitueremus: præceptum est, quod colamus simulachram, haud aliter, quam si sponfus aliquis interim dum cotollæ contextuntur, moriatur.

Hi non sunt affectus, sed deliramenta, ut præclarè animaduertit D. Chrysostramus.

De languidis affectibus, & ijs, qui uocantur ἀπαισίοι.

CAPVT XE.

Dorionis egregium dictum. Ache. l. 3.

DOrion ille quidem tibicen haud ignobilis, & præ cæteris factus, ut multas in omne genus hominum, sic in poetas, & oratores plerasque contorsit argutias, qui in rebus magnis describendis fuissent argumento longè inferiores. Itaque cum tempestatem à Timotheo descriptam in naua legeret, liquidò affirmavit, se in feruenti cacabo uidisse vehementiorem. Hoc plerisque oratoribus accidit, qui in ijs affectibus effingendis, qui vehementiam habent non mediocrem, ita ipsi semissi sunt, & languidi, ut multum de rei maiestate detrahant. Quis enim fingere non patet, qui in grauissimis iniurijs languorem orationis simul habeat, & actionis? Natura ipsa in istis sua sponte prostrat satis, nec anterioribus indiget incitamentis, nam & imperiti & barbari, dum suas, aut propinquorum lamentantur iniurias, ita uoce, uultu, & tota actione se gerunt, ut appareat eos, quod agunt, imis sentire me dullis, ac uisceribus, si quis igitur orator ita est naturæ imbecillitate constitutus, uel etiam uoce, & lateribus ita tenuis,

ut nec possit indignari, nec irasci, nunquam huiusmodi argumenta tractare debet.

Quis Martem iuncta teſtum adamantina dignè dixerit, aut puluere Troico Nigram Merionem aut opo Pallada Tydidem superis parem.

Horat. carm. ode 11.

Qui genium habuerit potentis naturæ, quam non omnino in hac re cedendum est naturæ, sed si uehementius, quam par est, incitata fuerit, restringenda est nonnunquam, & ardoris cursus compellendus, ne in eos motus incidamus, quos Rhetores κωλαίσις nominant, inconditos scilicet, & agrestes, nec palæstræ cultura perpolitos. Sic Oratori modestia, quod C. Graccho Erycinus seruus: quæ non fistulæ eburneæ, sed rectæ rationis lege, modò inconditi motus uastitatem colligat, modò intemperantis uehementiam reprimat, modò lasciuientis luxuriam amputet, ad summum, omnia iuxta decori leges & iura componat.

De mixtura affectuum.

CAPVT XII.

Dilectationis mater est uarietas, quam, ut natura in rebus, sic in oratione ars, & ipsa quæ conficitur ex arte ratio, prudenter obseruat. Non erunt igitur omnia uno affectu perterenda, sed prouerterunt, actionumque dissimilitudo postulabit, grata disparitate miscenda, quam necessarius actionis excitata quadam species, atque admirabilitas consequitur. Et hoc ipsum in Sapphone Poetria de meliore nota commendat Dionysius Longinus, quod ut sublimis artifex, diuersus motus summa uarietate, nec minus eleganti pulchritudine temperaret, ut in istis uerbis:

Φάνε' αἰ μοι κείν' ἴσ' ἑ δαίοισιν
Εμ' ἔδω, ἢ πῶ ὅτις ἴναυτί' τοι
Ἰζάνει, ἢ πλοῖον ἀδουφάνει
Σαῦ' ὑπαίθει.
Καὶ γενέσθαι ἰμερδὲν, τὸ μοι τὰρ
Καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπιθώσσει,
Ὡς ἴδον ο' ὡς βρόγχον ἔμοι γὰρ αὐδῆς
Οὐδ' ἔδ' ἤκει.

Et cæteri, quos Latinos habes apud Catullum.

Aaa ; Sed

Sed quis in eo Euripidis, & Senecæ Medeam non mictetur? quanta dexteritate miscent affectus, quam admirabili varietate distinguunt.

En motus doloris, quam aptè expressus.

τολόγη μο-
τιμα πρὸς εκ-
πρῆξις.

Ω τέκνα, τέκνα, τρώων μὲν ἔστι δὴ πόλις,
καὶ δὲ μὲν εἰς τὸ λιπὸντες ἀθλίαι εἰμὲν,
οὐκ ἔστι γὰρ μητέρα ἔσπερ μὲνοι:
ἐγὼ δὲ ἐς ἄλλου γούναϊν εἶμι δὴ φύλας,
πρὶν σφῶν ὄνασθαι, καὶ πρὶν εὐρύμονας,
πρὶν λέκτρα, καὶ γυναικῶν, καὶ γαμηλίας
εὐνάς ἀγῆλαι, λαμπάδας τὸ ἀναχθεῖν.
Ω δυσάλαστα τ' ἔμης ἀντιδία, &c.

Suaus est iste motus, moderatè tristis, & leniter in intima pectoris insinuens, statim tristitiæ immiscet mollem risum innocentissimum animarum, quæ morti ablandiuntur, ex quo ignescit dolor.

Φεῶ φεῶ ἢ παροδέρκεσθε μὲ δμμασιρ
τέκνα;

Τὶ προσγελᾶτε τ' ἀκύντα πον γέλωρ!

Et inter hæc horror, & deliquium animæ.

Αἰεὶ ἢ δράσασθε καρδία γρηοίχθαι,
Γυναικῶν, δμμα φασδρόν ὡς εἶδον τέκναρ.

Mox auersatur consilia de cæde liberorum concepta.

Οὐκ ἀνδυνάμην, χαρῆτω βυλίμαλα
τὰ παρόδου, ἔτω παρὰ αὐτὸς ἐκ γαίας ἔμψε.

Statim resumit dolorem, misericordiam, metum in furiosam læticiam, crudelitatem, iracundiam, audaciam commutat.

Καὶ τοὶ πὶ πᾶσχω, βέλομ' ἔλωρ ὄφλημ
ἐχθροῦς μεθεῖτα τοῦς ἔμοῦς ὀζημίς;
Τολμητόρ.

Deinde subitò ista affectuum moles, quasi fluctus ad saxum allisi frangitur; & post inanes ventos, veluti ridentis cæli clementior aura succedit.

Αἰ μὴ δῆτα θυμὸς, μὴ σὺ γ' ἐργάσθαι τὰδε,
ἐαθ' αὐτοῦς, ἔτ' ἄλατ' φεῖσω τέκναρ.

Sed quam brevis est bonorum portio. Ecce qui inter doloris, & iracundiæ cæcitatem, veluti radius lucis emicuerat, iterum densissimis tenebris circumfunditur:

Μὰ τοῦς παρ' ἄδλω νεπτόρως ἀλάσσοι,
οὔτι ποτ' ἔσται τὸ δ', ὅπως ἐχθροῖς ἐγὼ
Παῖδας παρῆσω τοῦς ἔμοῦς χαυβρίσσοι,
Πάντως σφ' ἀνάγκη χαυβαῖναιμ.

Vehemēs omnino motus, etiam addito per manes, & inferos iure iurando: sed tamen quasi torrens ad robustissimum obicem fidit; postquam liberis diffusiuuata est, intimis φιλισογίας aculeis lancinata.

Δότ', ὦ τέκνα,

Δότ', ἀσπᾶσθε μὴ σὶ δ' ὀξείων χεῖρα
Ω φίλτατ' ἡ χεῖρ, φίλτατον δὲ μοι σῶμα;
Καὶ σχῆμα, καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκναρ
εὐδομονοῖτορ. ἄλλ' ἔκεί, τὰ δὲ σὸ θάδε
Πατὴρ ἀφείλετ' ὦ γλυκεῖα παρσβολή,
Ω μαλθακὸς χροῖς, πνεῦμα δ' ἦ ἴσον τέκνων,
χωρεῖτε, χωρεῖτε, σὸν ἔτ' εἶμι παρσβλίπειρ.

Nec inferior in his affectibus miscendis Seneca, quam artificiosissimè enim Medeam de nece liberorum cogitantem exprimit.

Non statim tam demens, & furiosus exurgit affectus; sed ut cruenti, & horribiles cometa ex vario halitu paulatim concretescunt, ita ex varijs motibus, præuicque rerum aptissimè conexarum dispositione, vehementissimus ardor pectoris incitatur.

Cometa
breui pro-
gressu co-
mpositum
sunt motu.

Primum, ut leones singulari certamine congressuri, illa idētidem cauda percursorantes, robur excitant, ita languentem animum ad maiorem iracundiam irritat.

Incumbe in iras, tuq; languentem excita:
Penitusq; veteres pectore ex imo impetus
Violentus hauri: quidquid admissum est ab-
huc,
Pietas vocatur.

[Deinde]

Medea nunc sum, creuit ingenium malis.

Ita proludit furorī, & veluti classicum canit. Mox quam artificiosè, quamque per varios anfractus, in vehementissimum illum, quem intendit motum delabitur, necsciò quid animo iam delibauit, tamen ad primos tam atrocis malitiæ impetus, bonæ in dolis semina quædam restiterunt, subemuit, & refugit:

— Nescio quid feror
Decreuit animus intus, & nondum sibi
Audet fateri.

Disimulat igitur pudore confusa, quod primum cogitauerat, & aliud proponit haud multum dissimile.

— Seneca properans nimis:

Expallisc ut inamo liberos hostiu meum

ἀλλ'

Aliquos haberes.

Statim excludit illam moderationem, & vela permittit furori, etiam specioso, vt opinatur, & quo praxextu.

Quis quid ex illo tuum est,

Crensa peperit, placuit hoc pœna genus.

Meritoq; placuit Vltimum magno scelus

Animo parandum est: libori quondam mei,

Vos pro paternis sceleribus pœna date.

Apertè luit audacia. Mox succedunt in scenam verecundia, metus, misericordia.

Cor populi horror, membra torpescunt gelu.

Pœnaq; tremuit, ira discessit loco:

Materq; ita coniuga exprobra redit.

Egone vt meorum liberum, ac proles mea

Fandam cruentam? mo' ius: an demens furor!

Statim, vt in alterais vndis recurfant furores.

--- Occidant: non sunt mei.

Et derepente.

--- Mei sunt, & culpa carens.

Et quæ sequuntur profus ab Euripide expressa.

Heu car a proles! unicum affi' tæ domus

Solamen: huc vos ferre, & infusos mihi

Coniungite artus.

Postremò serenum illud, doloris, & furoris turbine confunditur.

--- Rursus ignescit dolor,

Et feruet odium: reperit inuisam manum.

Antiqua mentis ira, quæ ducit, sequor

Placet etiam Iosephum in eodem argumento audire, vbi matrem Hierosolymitanam describit, se ad filioli necem accingentem.

Βλέψου (εἶπεν) ἀθλιον, ἐν πολέμῳ, καὶ λιμῷ, καὶ θάσει, πεισθηρῆται τὰ μὲν παρὰ ῥωμαίων δούλεια, καὶ ζῆσθε ἐπ' αὐτοῦ, εὐχόμενοι καὶ δουλείαν ὁ λιμός, οἱ γαστρατῶν δὲ ἀμφοτέρων χαλεπώτεροι. Ἴδι, γενεῶν μοι Σοφῆ, καὶ τοῖς γαστρατῶν ἐρινύς, καὶ τῶν βιωμῶν, ὁ μόνον ἠλέειαν τῶν Ἰσραήλων συμφορῶν.

Misera (inquit) soboles, cui te referno in bello, & fame, & seditione? Apud Romanos si vixetis, seruiturus es, vel certè fames praxucate seruitutem: sed omni seruitute, & fa-

me crudeliores sunt seditiosi: Motere, & esto matri cibus. seditiosis furia, & humana vitæ fabula, quæ sola deest calamitatibus Iudæorum.

Iosephum cum Euripide, & Seneca, in Roma capta ab Alarico sic expressi, & miscui: vbi Romana mater ad eandem lanienam acuitur:

Cui te referno, matri infelix puer,

Cui dira Brynni tortili primas iuba

Amplexa cunas, oris afflavit nigri

Letbala viri: iduræ Lucina labor!

Cui te referno: cur referno: ad quæ necesse

Ad gladium, an ignes: ad famem? an pestem, & feras?

Morere Leona, morere, sis matri cibus,

Solare rabiem ventri incocti, miser,

Miser Leona morere, sis matricibus.

Te, dulca pondus, mensibus donu tuli,

Clauum sub alio visceribus autum meus;

Et nunc repende gratiam matri, puer.

Relicta pridem viscera introversum subi.

Deinde, vt fert istorum motuum ratio, spiritus furialibus incitatur ad nefas.

Incesta facies Diræ ineluctabilis,

Quid fœda gyro membra ferali rotas?

Ad omne facinus non rudem dextram afferero:

Feriam, peribit, glisciam carnos meas.

Mox succedit miseratio, & ad pueri vocem grauiiter commota exclamat:

O dulce germen matris: o sanguis meus!

Eheu repentes preluunt lacryma gena!

Pietas recurvat, corda mitescunt fera.

Rursusque mater, stigræe cincta, redit.

O tenera membra, o dulce caput, o stos tæner!

O labra mellea, o manes, o lumina!

O parci nate, parce genitrici tua.

Animula dulcis viue, morietur parens:

Morietur auarax, impium & vecors capus:

(Iterum stimulant miseram furie.)

Seruabo Gotthu liberos: iterum furor:

En iterum Brynni corde bacchatur fero,

Lymphata versat pœtora, exagitat, coquit:

Omnes in illo corpore excepti rogos,

Quæcunq; saui bulla Typhonis crepans.

Non ibo inulta, quod dlibes possum malum,

Fidem, pudorem, numen, excurbo ocyms.

Hinc præliantur affectus:

Morietur inson: sed lupa fontis puer.

Mens est, & isto ventre condetur meus.

Nasi sepulchrum fiet hic matri sinus.

Motus ex Iosepho, Euripida & Seneca expressi.

Ioseph. l. 7. de bello Iud. c. 11.

Mac

*Hæc sola restat fabula, & magna venit
Spectanda scena, deser audaces manus.
Perge ira, perge.*

Subdit statim, & intepefcit:

— Vincor infelix parens,

Hæc cor rigescit, membra torpescunt gelu!

Perimora natum, fundere cruorem meum!

Comedere carnes? melius: Ah domens fu-

ror!

Resilit statim motus, quasi violentus satelles,
& miseram rapit:

Morietur: esto, quid moror ipia, impia!

Morietur: esto.

Hæc mixtura affectuum plurimum habet vi-
rium, & suauitatis.

At dices? si dolor, & iracundia solo excitanda sit, eruntne lætæ species adhibendæ? id om-
nino cum dexteritate præstandum est. Solent
plerumque lætæ præmitti, quo ex eorum ia-
ctura grauius postea stimuletur dolor, quod
in Aristidis exemplo docui, vbi nobilissimæ
vrbis amœnitatem, & delicias commemorans,
viam sibi sternit ad monodiam. Cauendum est
tamen, ne cum doloris aguntur partes, facera
quædam, & iucunda intempestiuè misceantur,
quæ gliscentem plerumque motum elidunt, &
læta conuertunt in risum.

De modo, & ratione mouendi.

CAPVT XII.

IN modo, & ratione mouendorum affectuum
hæc præcipuè sunt obseruanda.

*Captanda
occasione
mouendorum
affectuum.*

Primo, postquam orator, & personarum,
quas constituit permouere, & suarum viri-
um exploratam habet rationem, debet omni-
no rerum cætera quæque adiuncta diligen-
tissimè examinare. Contingunt enim aliquan-
do tempora, vbi repentino aliquando casu
iam commoti animi flexibiles sunt, & in eam,
in quam semel inclinarunt parrem, facilli-
mo ictu impelluntur. Itaque tunc feliciter
cadunt oratorum tali, cum eis locus, &
ratio temporum; cæteraque id genus famu-
lantur. Contrà, difficilius est mouere, vbi iam
senio ad similes affectus pectora obdurue-
runt, aut contrarijs etiam affectibus occupa-
ta, impeditaque sunt: tunc certandum ratio-
nibus, instandum, colluctandum, nihil enim
inanes motus efficiat, nisi pernicax aduer-
sus ea, quæ dicuntur, iudicium, dextro Marte
expugnatum fuerit. Doccadus est, atque eru-

diendus etiam imperitorum intellectus, an-
tequam motus inardescant, & nunquam ex
abruto incipiendum, nisi iam mixtæ rerum
circumstantiæ egerint, quod erat ab oratio-
ne expectandum: licuit Cicconi ita exor-
diri.

Quousque tandem abutere, Catilina, pa-
tientia nostra? &c.] Et prudenter quidem in
eo fecit, iam enim ita partim metu, partim
iracundia, & dolore incitati erant omnium a-
nimi, vt magis ipse, nascentibus veluti affe-
ctibus obstetricari videretur, quam nondum
natos generare, ac de formare. Quod plerique
malè accipientes in frigidis, & ledatis argu-
mentis, statim in acutissimos erumpunt lo-
nos.

Secundo, Et si comparare animos ad mo-
tum oporteat, magnâ tamen curâ prouiden-
dum est, ne ipsi accersiti, aut intrusi videan-
tur affectus, si enim comparati, si affectati, si
nimis artificiosi appareant, quasi detecti ho-
stium subterranei cuniculi, aut eliduntur, aut
minus habent virium. Elicienda est permotio
latenter, non autem cum ea aperto Marte pu-
guandum.

— Nec nocte paratum

Florabit, qui me volat incuruisse querela.

Qua in re lepidissimum est, quod narrat
Quintilianus de adolescentulo caussidico, qui
apud Cassium Seuerum dicturus, inter cætu-
ros motus comparauerat, *Quid me toruo vul-
tu intueris, Seuere? Ad hæc frigide vir grauis:*
Non mehorcules, inquit, faciebam, sed sic scrip-
sisti. Ecce & quam potuit truculentissimè e-
um asperit. Alius transtulit aliquando pucl-
lam, quæ soror esse aduersarij dicebatur: (nam
de hoc lis erat) in aduersa subsellia, tanquam
in gremio fratris relicta. At is præmoni-
tus iam decesserat. Tum ille alioqui vir fa-
cundus, inopinatè rei casu obmutuit, & in-
fantem suam frigidissimè reportauit. Alius
imaginem mariti pro rea proferre magnum
putauit, & ea sæpius risum fecit; nam & hi,
quorum officij erat, vt traderent eam ad epi-
logum, ignari quid esset epilogus, quoties
reipexisset patronos, offerebant palam, &
prolata nouissimè deformitas ipsa imagis,
præteritam quoque gratiam orationis perdi-
dit.

Tertium est in insulsis motibus periculi. Quid
igitur nihil erit apparandum? quid, & quo-
modo dicas non erit meditandum? Absit:
Affectibus enim proprias sententias, & ver-
ba a-

ba aptare, res vna est omnium difficillima, & magnorum peculiaris laus ingeniorum, quam tentarunt multi, præsterunt pauci: quo fit, vt raro temerario ingenij calore, satis feliciter excutiatur. Comparanda est opinor, motio, sed ita comparanda, vt naturaliter influere, non ingratum esse videatur, nisi forte exercitatisimis in dicendo hominibus contingat, vt in eo etiam repentino furore sunt foelices.

Motus vt corruptur.

Tertio in rebus prouidendum est, ne ijs, quæ proponuntur opus sit intentione iudicij quam acuta: nam, vt superius monui, quò magis inuestigando laborat intellectus, eò magis in sensu minuitur permotio: ex quo vitiant, & corrumpunt affectus, qui vbi primum mouerè inceperint, statim erudita quædam, & recondita commiscunt, quibus dum auditoris adherescit intellectus, motio præterfluit.

Qua argumta re-quirantur in motibus.

Quarto, argumenta debent esse mista, & confusa, sapientique quodam errore vagari, vt videantur ab incensa potius mente subijci, quam vlla artificij exquisitione comparari. Sic apud Virgilium Dido, apud Senecam Medea, coloribus, & confusis cogitationibus raptim per omnia desiliunt.

Sententia in motibus crebra. Affectus sicut diffusa oratio.

Quinto, Debent esse in affectibus crebra, acuta, & vibrantes sententiæ: sicut enim affectus diffusa oratione, non secus ac tæpestat, cum ventus spargitur fit imbecillior. Bene igitur apud Ciceronem, mulier ad victoris abiecta pedes exclamat, Miserere nostri, noli extinguere extinctos, sumus aliquando felices, memento te esse hominem.

Hæc si periodicè dicentur, prius gladius hostis ferier, quam esset absoluta periodus.

Dictio qua ad motus apta.

Sexto, in mitibus affectionibus, dictio erit mobilis, & cita: sed tamen honesta, & grauis, in vehementibus, & valde incensis, erit stylus, qui laxa deuoluat, vt, *Ponsem indignatus Araxes.* Idcirco in tragedijs plerumq; cothurnata verba, & translationes longè potius conceduntur.

Motus rēperantia.

Septimo, vt nerui in cithara, neque nimium intendendi, neque inertius remittendi, ita in affectibus, maxime verò ab oratore, adhibenda quædam est in modo, in rebus, & verbis mensura: atque, vt curandum est, ne sint iacentes, infirmi, inclinati: ita etiam non nimis acuedi, ne in parenthesisum transeant: nam permotiones vbi nimium fuerint, speciem habent vitiorum, & eos ipsos, qui ita affecti sunt oratores, contemptos faciunt, sui que impotent.

Ad summum sapienti prouidendum erit, lachrymulas citò arefcere, & ardorem animorum extingui, non istis tantum sensuum permotioibus insistendum, sed firmis præsidijs mentem, rationemque muniendam, quibus conceptas affectuum flammæ alere, conseruareque possit.

Magni motus sape regendi silentio.

Octauo, Occurrunt etiam nonnunquam res adeò magnæ, & graues, vel adeò diræ, funestæ, lætæ, iucundæ, insolitæ, inauditæ, vt melius (non secus ac Timantis Agamemnon) videantur silentio premi, quam mediocri oratione exprimi. Has ob res, Aiæcis, & Didonis silentium in Necya Homeri, & Virgilij, merito omni oratione grauius sapientes iudicauerunt.

Parui siquidem affectus sapius loquuntur, magni stupent. Itaque in hoc gaudij veluti torrente, Theagenes, & Chariclaa non loquuntur apud Heliodorū, nisi paucissimis, & in ijs interruptis vocibus *ἔχουσι*. Ad summum, stupore defixi concidunt, & toti superfluentis gaudij vortice obruantur.

Nono, prospiciendum est, vt non in sola peroratione (quanquam præcipuus est in ea locus) sed per totam etiam orationem, vbi res postulat, diffundantur affectus; neque vt Musica odiosa, atque importuna præter rem ingerantur, neq; etiam locis necessarijs defint, sed prudenti quadam œconomia dispensentur.

De remissione affectuum.

CAPVT XIII.

Estiuam narrat historiam Suidas de ignis, & Nili certamine. Chaldæi (inquit) Ignis cultores, Deum illum suum per omnes terrarum oras exultantem, cæterorumque domitorem circumferebant, quod vi ignis cætera quæque idola dissoluerentur. Vbi ventum est in Ægyptum, sacerdos quispian callido vir ingenio, hydriam quandam in Dei speciem efformatam, vel vt alij volunt, ingentem Nili statuam cauam, aquæ plenam, & innumeris foraminibus, quæ tunc cæra obdlexerat concisam producit. Nec mora, dato signo Dij congregiuntur, ignis statuæ Nili subiicitur, qui postquam afflare cepit, liquefa-

Bbb

Ca

contendit, quando eos humana specie, & ea, qua vel plurimum delectantur, pingere, fingere uel solent.

Hoc ipsum (inquit) facerent boues, & leones, si manus haberent, & eas artes nosset, quibus humanum ingenium nobilitatum est: equi quidem equos, & simia simias in diuinam similitudinem efformarent.

Εἰ χεῖρας εἶχον βόες ἢ λέοντες, ἢ γράψαι χεῖρασι, καὶ ἔγρατελαιν ἅπερ ἄνθρωποι; ἴπποι μὲν τ' ἴπποισι, βόες δ' τε βουσίην ὁμοίως, καὶ θεῶν ἰδέας ἔγραφοι, καὶ δέματα ἐπιόσω τοιοῦτο ὅσον περ καὶ τοὶ θεοὶ εἶχοι.

Hoc quidem in cæteris, maximè verò in picturis, & imaginibus amoris perspicuum est, quas ad ingenium suum uniuscuiusque finxit, & accommodauit affectus: Nihil hic opus est infinita poetarum deliramenta in eo genere persequi, satis est ad saniores recurrere sententias.

Ex Aristotele discimus, Amorem nihil aliud esse, quàm propensionem appetitus in bonum, siue illud sit verum, siue cogitatione duntaxat amantis describatur. Plenus magnus, & admirabilis Dionysius amorem definit; συζητητικὴν δόξαν ἐν τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ διὰ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν. Vim quandam, qua animus pulchro, & bono adhærescit, qua pulchrum, & bonum est. Quæ definitio non modò materiale, sed etiam ipsum formale amoris obiectum (vt Theologi appellant) eruditè comprehendit: Atque in eo longè præstantior est, quàm quæ à Theophrasto affertur, cum amorem esse dicit animi concupiscentiam, quæ celere habet ingressum, tardum verò regressum: aut eius, qui definit; πᾶσι τῷ φυχῆς σχολάζουσιν. Ex hac autem Dionysij definitione colligimus, Animum motum quandam esse animæ, quo fertur in rem dilectam, quanquam non ambulando sit hic motus, (vt ait D. Augustinus) sed amando. Pergit idem sublimis auctor, & in diuinis nominibus triplicem animæ, siue potius mentis constituit motum, circula- rem, obliquum, quorum vim, rationem- que sic describit. καὶ κινήσει τὰς αἰσθητικὰς νόεας κυκλικῶς μὲν ἐν βίῳ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀπληρηταῖς ἰαμί, φέσει τὸ καλόν, καὶ ἀγαθόν, καὶ εὐθείαν δ' ὁπίσταν προίσει,

εἰς τὴν τῶν ὑφείμηναν παρόντων, τὸ δὲ εἶς τὰ πάντα περιήροντες, ἐλκετοῖς δὲ ὅτι, καὶ προνοήσεις, τῶν χρηματισέων, ἀνακρινήσεις μὲν εἰν ἐν ταυτότητι περὶ τὸ τῆς ταυτότητος ἄξιον καλόν, καὶ ἀγαθόν, ἀκαταλήκτως περιχρῆσονται.

Intellectus, inquit, diuini, circulo quodam moueri dicuntur, dum pulchri, bonique splendoribus, principio, & sine carentibus coniunguntur. Recta verò linea, quando ad inferiorum curam prodeunt, recta omnia peragentes, obliquè verò, quando inferioribus ita prouident, vt tamen à propria identitate (hoc enim verbo ταυτότητος vititur) non discedant circa pulchrum videlicet, atque bonum, identitatis caussam, indefessam choram exercentes. Quæ verba satis obscura sunt, nec qui Dionysium enarrauerunt sanctus Maximus, & Pachymer, multò liquidius explicant. Arbitror ego cum Marsilio Ficino, Animum Deum diligentis, veluti quosdam saltus fuisse expressos. Et Angeli quidem aciem generosæ illius mentis intendentes in Deum, circulari quodam motu mouentur, dum infinitas perfectiones, in sese veluti per orbem annuli recurrentes, contemplantur, & (vt ait ille) æternos quosdam obeunt circulos, ex bono in bonum veluti desilientes. Vbi autem Dei præpotentis imperio delabuntur in terras ad rerum humanarum curam, recta fieri incipiunt, à celo, quasi ad hæc infima lineam ducentes. Verùm, quoniam ita gerunt impositas à Deo in terris prouincias, vt ad originem suam, & fontem vsque quaque redeant, imò illi semper adhæreant, non secus, ac radij solis, qui in terras effusi caelo tamen copulantur: ex eo ἰλικουδῶς moueri, & in se veluti conuolui dicuntur.

Alia ratio nostri amoris est: primùm enim recta ferimur, & per res creatas, quasi per scalarum gradus, ad præpotentis Dei perfectiones contemplandas rapimur, in quibus deinde circulum æternum obeuntes suauissime con- quiescimus. Mox à Deo in amorem proximi, & à proximi amore in Deum delati, semper voluminisque modo mouemur.

Qui rerum naturas, & mundi economiam speculantur Philosophi, nec ad vniuersam principem, & moderatorem Deum vsquam deueniunt, recta quidem mouentur, sed nunquam in illo amabilissimo rerum diuinarum

Explicatur D. Dionys. Circularis motus angelorum quid sit rectus.

Quid sit in se conuoluit. Ratio nostri amoris.

Qui tam uentur recta.

Arist. in topicis.

S. Dionys. L. 4. de diuinis.

Diotima amorem definit, immortali- tatis desiderium. Maximus Tyrius eundem animi motum appellat. Idem Dionys. p. 299. Triplex anima motus.

se magis, quam rem amatam querunt: Amore vero amicitia, qui non sua commoda, sed amicorum bonum appetunt.

Sapiens, inquit Seneca, etiamsi contentus est se, tamen habere amicum vult, si ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat, non ob hoc, quod Epicurus dicebat, vt habeat, qui sibi ægro assideat succurrat in vincula coniecto, vel inopi: sed vt aliquem habeat, cui ipse ægro assideat, quem ipse circumuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat, quemadmodum cæpit, sic desinet: & mox, qui vtilitatis causa assumptus est, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re florentes, amicorum turba circumfidet, circa euersos ingens est solitudo, & inde amici fugiunt, vbi probantur. Hac re, ista tot nefaria exempla sunt, aliorum metu relinquuntur, aliorum metu prodentium. (Deinde) Ista, quam tu describis, negotiatio est, non amicitia.

Ad summum, D. Augustinus, rem secundum obiecta metiens, duos amores facit, Dei, & mundi, quod nomine Erotis, & Anterotis veteres expresserunt.

De Erote, & Anterote.

Deque turpis amoris vesania.

C A P V T X V I I.

Dionys. l. 4. de diuinis nominib. Impurusa. **D**IVINE, vt cætera, magnus ille Dionysius turpem amorem, *Idolum amoris*, & lapsum à vero amore describit: *Impurusa. Έρας αἰσχρὸς ὄχι ἐς ἰ ἀληθῆς, έρας, ἀλλ' ἐμὸρ ἰδολῦ δαλωρ, ἢ μᾶλλον ἐκπῶσις τῆ ὀνι* *est amoris.* Vt igitur magnum scelus admittunt, qui præpotentis Dei maiestatem nullis terminis circumscriptam, in Muris corpusculum colligunt, vel etiam in piscis, aut vulpis, aut simiæ figuram deformant: sic & eos culpa non mediocti teneri fatendum est, qui affectum illum amoris, quem Deo dari, consecrariq; oportebat, in putidi corpusculi, mundi, & rerum humanarum quitquilias conuertunt. Indenatum est hoc portentum Cupidinis, ab inanibus Poëtis, tam variis carminibus celebratum. Sed opinor Alexis omnium solertissimè depingit, monstrem enim facit ex omnium naturarum, ingeniorumq; præpostera qua-

dam congerie agglutinatum, vtiliter audax, muliebriter timidum, furore, atque amentia præceps, callida ratione cordatum, labore infractum, prodigalitate dissolutum, ambitione prodigiosum. Aristophon autem in Pythagorite, narrat eundem è cælo præcipitem datum, & iis, quibus ante micabat pennis, indutam fuisse victoriam. Melius Antisthenes, apud Theodoretum, irridet eos, qui obsceni amoris, quasi Dei alicuius picturas faciunt, & infinitas in eum nugas comminiscuntur. Non est, inquit, non est Deus amor, sed naturæ corruptæ vitium, à quo, dum vincuntur miseri homunciones, turpissimum animæ morbum, Dei nomine consecrant.

Theodore. *Τὸν δὲ ἔρωτα κακίω ἰλάσθαι φέροιται, ἢ ἕτοις ἔντις: οἱ κακοδαίμονες διὸν πᾶσι νόσον καλοῦσι.* Inde inuectus in Venerem. Vtinam, inquit, eam tenerem, quam ipsi sibi Deam fingunt, certè sagittis conficerem, quando tot lectissimas nobis matronas corripit. Quamobrem diserte monet Maximus Tyrius, vetum amorem à falso secerni oportere, more numulariorum, qui nummum legitimum discriminant ab adulterino. Proclus verò, & ipse Philosophus Platonicus, in amoribus, idem contingere dicit, ac in facris, & expiationibus. Qui se expiant (inquit) aut Deos consulunt, antequam puriori numinis præsentia fruantur, in varios terrenorum Dæmonum impetus, atque terculamenta nonnumquam incidunt, à quibus à sinceris bonis, ad materiæ facem abripiuntur. Sic, & in vita instituenda, tot popularium amorum turba impedimento est, quo minus liquidiore celestium voluptate perfundamur. Hæc ratio plerosque Ethnicorum mouit, vt Anterotem terreno amori contrarium facerent, quorum pugna expressis imaginibus describitur, apud Pausaniam in Ethacis. Cupido enim pal-

max. Tyr. *orat. 8.* Proclus l. *de anima. Endamon.* Pausan. in *Ethacis l.* *extorquere de manibus nititur.* De hoc Anterote intelligendum Mariani Scholiasti Epigramma.

Οὐκ ἀπὸ παιδῆμισ ἔνε κῦπεριδ, ὄχι ἀπὸ γαίης: Εἰμί κ' ὑλάης ἔγχοι εὐροσύνης. Ἀλλ' ἐγὼ ἐς χαθαρὸν μερόπω φρένα πυρσὸν ἀνάπω. Εὐμάδης, ψυχὴν δὲ σῦρανον εἰσανάγω.

Εκ δὲ ἀριτῶν σφοδρῶς πισυρόν πλεκῶν
ἀφ' ἑαυτῆς,

Τὸς δὲ φέρων, πρώτῃ τῆς ἑφίης εἰφο-
μας.

Non ex vulgi vaga (Hospes) Venere, non
à terra

Sum, nec corporea soboles latitia:

Verum ego in pura mortalium mente facem
accendo

Proba eruditionis, mentem in caelum educo.

Ex quatuor autem virtutibus togidem coro-
nas decerpo.

Quas omnes fero, sed prima me coronat sa-
pientia.

Idiota lib.
de amore
diuino.

Hæc Ethnici per nebulam duntaxat vide-
runt. Quanto melius Christiani, inter quos
sapiens ille idiota, in libello de amore diuino,
vriusque pugnas non inani verborum fuceo,
sed Dei mouentis spiritu describit, vbi de im-
pudico amore hæc habet: Talis amor est la-
queus animæ, discrimen vitæ, mors suavis,
blanda percussio, interfectio linicens, mel fel-
leum, petniciēs delicata, mali natura boni co-
lore depicta, domus tempestatis, dulce venci-
num, malum spontaneum, sapida iugulatio,
& omnium rerum calamitas. Nam Adam. &
Euam de Paradisi deliciis eiecit, celestes ter-
renos fecit, humanum genus in infernum de-
merfit, vitam abstulit mundo, laborem, & pres-
suram inuenit, & malum quod ad mortem
perducit; fœdat pueritiam, perdit iuuentatem,
incitat, ac inquietat emortuam carnem, & se-
nectutem.

De causis amoris in genere.

C A P V T XVIII.

Plato in
coniuiio.

Abulam narrat Plato in conuiuio de a-
moris natalibus. Quando nata est, in-
quit, Venus, parato conuiuio discubue-
runt Dij ceteri, & Concilij filius Porus, affluen-
tiæ Deus. Cum cœnati essent, Penia, (siue La-
tinè Paupertatem malis dicere) mendicatura
cibum, vt pote epulis illic abundantibus, ve-
nit, & circa fores obuersabatur. Porus qui-
dem nectare ebrius (vinum namque nondum
erat) Iouis hortum ingressus est, & somno
grauatus dormiebat. Penia verò inopia com-

Amoris
natales.

pulla, quo pacto filium, quasi quibusdam in-
sidiis ex Porō conciperet, excogitauit. Quare
iuxta illum accubuit, amoremq; concepit. Ha-
bet igitur amor ex matris ingenio, vt pauper
fit, pulchrumque, & bonum, quasi natura lux
cumulatam absolutionem appetat. Hoc amo-
ris obiectum, hæc causa, & origo, vnde omnes
eliciuntur amores.

Pulchri verò, boniq; magna est affinitas, in-
gens amicitia nodus, vnde pulchrum, & bo-
num Hebræi vno vocabulo אהבה appella-
runt, Græci ἐκ καλῆ ἔραστὸν vntone καλοκαγα-
θίων fecerunt. Hæc pulchritudo cum bono
semper copulata, illex est amoris, & fax ipsius
cupiditatis. Vna est autem perfecta, & abso-
luta omnibus numeris species, splendor glo-
ria penes patrem luminum, & figura substan-
tia eius.

Ex ea, tanquam ex lucis fonte, triplex emi-
cat pulchritudo, vna quidem per Angelicos
intellectus, puras illas, & ab omni labe deter-
sas mentes. Altera per intellectuales animas,
atomos quasdam stupendæ illius maiestatis.
Tertia denique cæteris longè inferior, per
varia corpora, quibus inest, longè, lateq; spar-
gitur, atque diffunditur; Non secus, ac si lu-
men vnum, per tria quædam vitra, coloribus
inter sese dissimillima, in oculos nostros desi-
liat.

Quod si eos aspectus haberemus, qui diui-
na liquidò contemplari possent, rerum cœle-
stium pulchritudini, quasi purissimo fonti se-
per affixi, nunquam diuelleremur, sed misce-
ri, & hebetes, propter naturæ nostræ partim
imbecillitatem, partim etiam peruersitatem,
per species corporeas, quasi vitra, crassa ple-
runque, & sordida; pulchritudinis, ac lucis ri-
uulos consecretamur, ad quam etiam mentis
corruptæ vitio, & contagione sapius hallu-
cinamur.

Ex quo præclarè Diuus Dionysius, ad veri
amoris faces, in animis excitandas, post pul-
chrum, & bonum, statim collocat φῶς νοη-
τὸν lumen intellectuale, quod cum ipsa pul-
chritudine coniungit. φῶς νοητὸν λέγεται,
& ὑπὲρ πάντων φῶς ἀγαθόν, ὡς ἀκτίς παρ-
γάλα, & ὑπερβλήζουσα φανοχυσία, πάντα
τὸν ὑπερχόσμιον, & ἐγκόσμιον νοῦν ἐκ
τῶ ἀληθώματι αὐτῆς καταλαμβάνουσα,
lumen intellectuale appellatur, quod supra
omne lumen bonum est, tanquam fontis ra-
dius,

Secūda ad
amorem
illecebra
φῶς νοητὸν
lumen
cognitio.

dius, & superfluens luminis diffusio, omnem, quæ supra, & intra mundum est, mentem, sua plenitudine illustrans. Hoc igitur nos primum, ad boni cognitionem, intelligentiamq; promouet, deinde etiam ad amorem suis quodammodo facibus irritat.

Tertiò. Conciliatricula est amoris similitudo, & ingens ad vincendas, simulq; retinendas mentes incitamentum. Similia quippe gaudent similibus, & Simia Simiæ, Gracculus Graculo iucundissimus, vel, vt est in vetere proverbio:

Τ. ἡ δὲ μὲν τέρησι. φησὶ. Ὁ, μὲρ μὲν δὲ μὲρ μὲν.

quod Ouidius expressit his versibus:

Scilicet ingenio aliqua est concordia iunctis,
Et seruat studij fœdera quisque sui.

Rusticus agricolam, miles fera bella gerentem,

Rectorem dubiæ nauis a puppi amat.

Quartò. Vetus amatorum affectus à Seneca, sine medicamento, sine herba, sine vilius veneficæ carmine, Si vis amari, ama. Et verò, pretium amoris accommodatissimum, est amor, nullumq; videtur adeo rigidum, & ferrox ingenium, quod amoris illecebra non pelliciatur ad redamandum. Contingit tamen nonnunquam, vel naturæ arrogantia, vel arcana quadam antipathia, vel vitiosi amoris corruptela, qui iustam quandam, & discrimen appetit, vt homines, quos vident ad amandum procliuēs, minimè redament, quinimo eorum magis amore capiuntur, qui minus amori respondent, secundum vulgatum Aufonij versum:

Hanc volo, quæ non vult, illam quæ vult, ego volo.

Hæ ferme sunt præcipuæ amoris causæ, quas enucleatius persequutus Aristoteles, in quindecim genera diuidit.

Quindecim Amoris causæ in specie,
ex Aristotele.

C A P V T XIX.

Prima, est beneficentia, vel benefica voluntas, amant enim omnes eos, qui benefecerunt, aut quos putant velle benefacere. Quæ affectio, tam naturalis est, vt ipsi beluarum ingenio coaluerit.

Secunda, habere res communes, de iisdem letari, in iisdem periclitari; simul in societatem laboris, simul in præmiorum, & fructuum contubernium venire.

Tertia, est iustitia, amant enim iustos, & innocentes, quales sunt, qui non ex aliorum damnis viuunt, sed honestis artibus, suaq; sibi industria victum comparant.

Quarta, esse bonum, & integra fama. Talibus eum volunt omnes amici fieri, quum & ipsi improbi amant hoc specioso gloriose amicitie titulo, rerum suarum infamiam regere.

Quinta, non aduersari. Itaque amant, in communi vita, & consuetudine, affabiles, qui neque sunt exprobratores beneficiorum, neque vitiorum censores. Qui crimina minimè obiectant, qui non maledicunt, irascentibus non aduersantur, aut si irati fuerint, facillimè conciliantur.

Sexta, studiosè se gerere. Amant enim omnes bene affectos, qui admirantur, qui fauent, qui insigni beneuolentia prosequuntur, cum omnes amati, & suspici lubenter velint.

Septima, similitudo, amant quippe similes, & eadem proficentes si non impediunt, neque ex eodem sit vita. Est enim similitudo per se pariat amorem, tamen propter aliquod impedimentum gloriæ, vel lucti, pigrit indignationem, & inuidiam, iuxta Heliodi dictum:

Καὶ κεραλεὺς κεραμῆι κοτῆει, καὶ τὸν τεύτων καὶ πλωχὲς πλωχῶ φθονεῖ, καὶ ἀειδὸς ἀειδῶ.

Octaua, familiaritas, amant enim apud quos, sic se habent, vt non afficiantur metu, nec pudore, maximè in his, quæ sunt ad opinionem: Alia enim ad veritatem turpia sunt, quæ nemo vnquam probus admiserit. Alia sunt ad opinionem, quæ potest, sine culpa, quilibet facere.

Nona, nimia reuerentia, nam amant etiam eos, apud quos pudore afficiuntur, eorum qui sunt πρὸς ἀλλόθεν, propter eam, quam aduersus ipsos habent obseruationem.

Decima, æmulatio, aut enim amant eos, aut iis amici esse volunt, quibus, eum de amore concertant, & quorum æmulationem appetunt, & non inuidiam.

Vndecima, Procuratio honorum. Nam amant

Quarta
mutuus
amor.
Sen. ep. 9.

mant eos, quibus bona procurarent, nisi in ipsos maiora mala redundarent.

Duodecima, benevolentia fidelis. Volunt enim amici esse iis, qui amant similiter absentes, & praesentes, ac etiam mortuos.

Decima tertia, nulla fictio. Itaque amant eos, qui non fingunt apud ipsos: Tales autem sunt, sua ipsorum vita dicentes.

Decima quarta, nullus metus. Amant enim non metuendos, idcirco, qui popularitati studerunt Principes, libenter audiunt, quod de Theodorico dixit Sidonius, *timeo timere*.

Decima quinta, fiducia. Amamus enim ipsos, quibus confidimus.

De effectu & vsu huiusce
Affectus.

Amor & benevolentia oratori necessaria.

Fulmineus est hic affectus, sed blande fulminat, & intimas auditorum mentes, sensusq; peruatit. Hanc vnam machinam, si nactus est orator, Helepolin quandam nactus est, qua sine violentia, sine strepitu, sine vilo tumultu in animos possit inuadere. Si contra laboret odio, flagret inuidia, & multitudinis oculis sit inuisus, nulla sunt ingenij, & eloquentiae praesidia, quae satis eum fortunare, atque corroborare possint. Quid igitur faciet, & quem in vsu hanc de amore tractationem conferet? Primum, opinor dabit operam, ut amicos, & benevolos eos habeat, apud quos agat? Sed non inanibus verborum illecebris, & mellitis, (vt ait ille globulis) paratur benevolentia, imò apud viros graues, & sinceros, his artibus male audit amicitia. Vitae sanctimonia, virtute, sapientia, bonitate, ceterisque praesidiis excitati, corroboratiq; amores oportet. Quod luculente docet D. Ambrosius.

Amb. li. 2. de offic. c. 7.

Nihil tam utile, quam diligere.

Primum, inquit, nouerimus, nihil tam utile, quam diligere: nihil tam inutile, quam non amari. Popularis enim, & grata est omnibus bonitas, nihilque, quod tam facile illabatur humanis sensibus. Ea si mansuetudine morum, ac facilitate animi, moderatione praescepti, & affabilitate sermonis, verborumq; honore, patienti quoque sermonum vice, modestiaq; adiungetur gratia, incredibile quantum procedit, ad cumulum dilectionis. Iam, si quis consilio, vsu, ministerio, officiis popularem comprehendat gratiam, aut quis periculum suum, pro vniuersa

plebe offerat, non est dubium, quin tantum charitatis in eum à plebe refundatur, vt populus, salutem eius, & gratiam sibi praeferat. Hæc sunt amatoria potentissima, quæ oratores per sepe de se, cum suauitate tamen modestæ, & liberius de iis, quos in iudicis tuerentur, commemorare solent, & hæc de humano amore.

In sacris concionibus, alia diuini amoris facies, alia incitamenta, & fomenta quaerenda sunt, quibus pleni sunt libri, & sapientum vocantes. Imò mundus, quantumcumque est, ingens ratio ex quoddam volumine est, in quo, quor res visuntur, tot leguntur characteres, qui diuinam sapientiam, & bonitatem, expressis verbis commendant, & ad redamandum prouocant. Neque verus, piusq; amator, res creatas ob aliam causam diligit, quam quia creatoris Dei, quem amat, vel imagines sunt, vel vmbrae, & quanto similiores apparent, tanto magis admiratur, & laudat. Nunquam deerit excitandi amoris campus ei, qui Dei infinitas virtutes, & profundissima in humanum genus beneficia expendit. Veruntamen, nisi radius coelestis luminis, animos ad praestantissimam doctrinam fatuus accipiendos comparauerit, nullius quicquam valebit oratio.

Alius praeterea vsus est in remissione, cum videlicet, aut amor nimis acer temperandus est, aut etiam prauus è corde, & medullis euellendus. Hoc opus, hic labor est, cum valentissima quippe bellua luctandum, apud quam, sepe tantum valent petita è Philosophia rationes, quantum apud caecum colores. Bene tamen in hac re praecipunt sapientes, cogitationes amantium alio traducendas, & vsus, ac consuetudinis remissione, vim amoris intemperantis esse instingendam. Vt enim rei dilectæ praesentia, quasi fomite, sustentatur amor, sic vbi ista ex oculis erepta est, & aliis iam curis animus assuevit, languescunt quotidie desideriorum faces, & paulatim extinguuntur. Plerumque etiam ipsa factitate obruit cupiditas, & vehementissimis voluptatibus, vicinum irrepit fastidium. Quò fit, vt viri prudentes, etiam honestas amicitias temperent, ne cum acriores fuerint, & assidua consuetudine satiatae, atque operatae, facilius intepeasant. Tuuerit etiam, rei intemperanter dilectæ vitia, & deformitates, ob oculos amanti ponere: Cum enim omnes, in amore pulchrum, bonumq; appetant, in quo variis quasi spectris, & figmen-

vis falsæ pulchritudinis elusi, quam sæpissimè defectunt à vero, si apertis semel oculis turpitudinem agnouerint, in eo ipso, quod pulcherrimum mente, ac cogitatione deformabant, statim incipiunt odisse, quod antea flagrantius deperierunt.

Ad summum amor amore, quasi clauus clauo depellendus, & animo fœdis amoribus obsessio, alia studia, quibus ipse delectari honestè possit, instillanda sunt, multos literæ, alios venatio, alios aliæ exercitationes, variæque oblectamenta sanarunt; sed nihil homini præsertim Christiano præstantius est, quam ad diuina orationis, & abstinentiæ prælidia recurrere, hæc est enim *armatura fortium*, qua coniurata in omnium perniciem tela, potentius infringuatur, vel remissa nocendi diritate, penitus hebescunt. Sed horum remediorum tractatio, ad aliud pertinet institutum.

Affectus amoris exempla.

CAPVT XX.

D. Ambrosii de obitu Satyri fratris. Affectus amoris.
 QVANTA vis sit honesti amoris, quamque lauares eius affectus, à nullo commodius, quam a Diuo Ambrosio, in ea oratione, quam in obitum Satyri fratris habuit, arbitror esse delineatam.

Nunquam totus in me fui, sed in altero nostri pars maior amborum. Atque utinam, ut memoratæ, ut gratæ, ita etiam vitæ tuæ hoc quicquid est, quod spiramus, aut spirare possemus: dimidiumque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret usum.

Ego te frater hæredem feceram, tu hæredem me reliquisti.

Ego te superstitem optabam, tu me superstitem dimisisti: Quid mei successor hæredis? quid agam meæ vitæ superstites? quid agam exorsors huius, quod cupio luminis?

Ego te, frater, non requiram, aut possim vquam obliuisci tui? Quas grates? quæ munera referam tibi? Nihil à me præter lachrymas habes. Aut fortasse securus meriti tui, quas solus superstites habeo lachrymas non requiris. Nam etiã cum adhuc viueres, fieri prohibebas, mortuorem que magis nostrum, quam tuam mortem tibi esse testabaris dolori.

Habeo planè pignus meum, quod nulla mihi peregrinatio iam possit auellere: Habeo quas complectar reliquias: Habeo tumulum,

quem corpore tegam. Veinam potuisssem aduersus mortem tuam, meum corpus obijcere. Si gladijs petitus esses, me potius pro te obtulisssem. Nihil mihi profuit vltimos hausisse anhelitus, nihil flatus meos inspirasse morienti. Putabam enim, quod, aut tuam mortem ipse susciperem, aut meam vitam in te transfunderem.

An ego possum, aut non cogitare de te, aut vnquam sine lachrymis cogitare? Quid mihi sine te, aut tibi vnquam sine me voluptati fuit?

Ades, inquam, & semper ostenderis, & te toto animo, ac mente complector, aspicio, alloquor, osculor, comprehendo: Ipsæ iam noctes, quæ quasi molestiores viuente te videbantur, quod mutui conspectus copiam denegarent, ipse iam somnus colloquiorum nostrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis esse cepit, quia te mihi reddidit.

Teneo igitur te, frater, nec mihi te mors, *Lachrymae* aut tempus auellet. Ipsæ dulces lachrymæ sunt, *suauis.* ipsi fletus iucundi, quibus restinguitur ardor animi, & quasi relaxatus euaporat affectus. Neque enim sine te esse possum, aut tui non meminisse vnquam, aut meminisse sine lachrymis. O amari dies, qui interruptam copulam perditis! ò flebiles noctes, quæ tam bonum confortem quieris, & individuum mihi comitem perdidistis!

Para hospiti consortium, & quemadmodum hic nobis omnia fere communia: Ita illie quoque diuiduum nesciamus, nec quæso cupientem tui deserat, properantem expecta, festinantem adiua, & si diutius tibi morari videor, accersere. Neque enim vnquam prolixius absumus à nobis, tu solebas reuifere; nunc quoniam redire non potes, nos ad te ibimus, æquum est, ut officium rependamus.

Mellei planè, & ut vno verbo dicam, ambrosij affectus, quibus si celeberrimam Origenis de S. Magdalena in Christum amore, hominiam conferas, nihil inuenies amantius. Sed hæc in priuata amicitia. Alij sunt affectus, ad publicam beneuolentiam conciliandam valde compositi, quibus propter summam morum suauitatem, referus est M. Tullius, nescio enim, quo pacto blandissimè se in animos insinuat, longè aliter, quam Demosthenes, qui in istis, ex ingenij sui conditione, durior est, & austerior. Quid est magis illecebrosum hæc oratione?

Video P. C. in me omnium vestrum ora, *Cic. 4. in Catih.*

Ccc

atque

Affectus benivolentia.

arque oculos esse conuersos. Video vos non solum de vestro, ac reipublicæ, verum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos. & si mihi iucunda in malis, & grata in dolore, vestra erga me voluntas. Sed eam per Deos immortales quæso deponite, arque oblici salutis meæ, de vobis, ac de liberis vestris cogitate. Mihi quidem si hæc conditio consularis data est, vt omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatuque perferrem: feram non solum fortiter, sed etiam libenter, dummodo meis laboribus, vobis, P. R. dignitas, salusque pariat. Ego sum ille Consul P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur: non campus, consularibus auspicijs consecratus: non curia, summum auxilium omnium gentium: non domus, commune perrefugium; non lectus, ad quietem datus, &c.

Hæc intimos sensus, voluntatesque deuinciunt, vbi scilicet nostra causa, sollicitum, & ærumosum virum grauem videmus, qui omnia sua pericula negligit, vt nostris rebus prouideat.

Hoc idem ipsum eloquentissimè tractat D. Chrysostomus, vbi suum in Constantinopolitanos studium, amorem, & charitatem intimam declarans, ait, se omnium nomina cordi, & visceribus impressa gerere, eorum perpetuo meminisse, de vniuersorum salute sollicitum: quo fit, vt dum de aliorum commodis noctes, diesque cogitat, sui penè obliuiscatur. Item:

D. Chrys. in e. at. antequam iret in exilium. Adulatorij affectus vitandi.

Υμεις ἐμοὶ πατέρες, πῶς ὑμῶν δύναμαι ἐπιλαθεῖν; ὑμῶς ἐμοὶ ζωὴ, ὑμῶς ἐμοὶ εὐδοκίαν ἰσχυρὴν ἔδωκεν ὑμῶς προκόψατε, εὐδοκίαν. ἔστε ἐμοὶ ζωὴ, πᾶσι δὲ ὅτι ἡμετέροις καὶ τοῦ θανάτου. ὅτι ὑμῶς μνηστικὸς ὑπὲρ ὑμῶν σπαργῶν ἐπιμῶ, καὶ οὐδέ τιαν χάριν παρῆκα, ἀλλὰ καὶ ὄφειλμι ἀποδοῖσθαι, &c.

Quam alieni sunt isti affectus, ab illa Georgij Corcyæorum Episcopi facta adulatione, qui vt Imperatoris Emanuelis Ducæ benivolentiam caperet, ita eum alloquitur:

Georgij Corcyensis ad Emanuel. Ducem epist.

Eodem die, quo ab oculis meis discessisti, Domine Imperator, discessit etiam à me modica illa corporis valerudo, quam fucram adeptus: Fortasse enim, quemadmodum audimus de Apostolis Dei præconibus factum, quod sola ipsorum umbra, infirmorum ægri tudines curabat, ita etiam de mea corporis infirma valerudine, ego possem in Christo glo-

riari, quod tua umbra, Imperatoris scilicet me à Deo custoditi, mea membra quam primum firmat, & corroborat, & quasi cadauer quoddam, corpus meum in vitam reuocatur, & quasi paralyticus alter ego exulto, idque non semel, aut iterum mihi euenit, sed etiam tertio: Vt hinc aperte consiciam, quod gratia quædam diuina, corpus tuum (potentissime Domine) consequatur, quod etiam de Eliseo, duplici videlicet Elia, quia duplicem spiritum habebat Elia, in sacris habetur literis; quod viuificum illud Elisei corpus, cadaueri cuiusdam cū accessisset, illud in vitam quamprimum reuocauit. Quid igitur ego animo voluam? aut quid dicam, nisi quod magna fulsus spe, quam habeo de recuperanda salute, sequor te; Imperator, quocumque ieris: Hæc oratio tam Græcula, nuaquam altos, & generosos animos pelliciet ad amorem, quin potius auersionem, & stormachum ingenerabit, mallem dixisset cum Poeta:

Te sine, va misero mihi, lilia nigra videntur; Nec sapiunt fontes, & aculeunt vina bibenti:

Collyrium.

At tu si venias, & candida lilia sient, Et sapient fontes, & dulcia vina bibentur.

quod fufius postea dixit Olympius.

Te sine, va misero mihi, lilia nigra videntur, Pallentesque rosa, nec dulces rubens hyacinthus,

Nullos nec myrta, nec laurus spiras odores:

At tu si venias, & candida lilia sient,

Purpureæque rosa, tum dulces rubens hyacinthus,

Tum mihi cum myrto, laurus spirabit odore.

De affectibus lætitiæ, & spei.

CAPVT XXI.

Vleini sunt amor, voluptatis, & lætitiæ affectus. Amorem circa bonum, tam futurum, quam præsens versatur. Spes, sola futuri ratione definitur: Lætitiæ, motus est animi, ex iudicio præsentis iam boni. Nihil autem attinet, san ipsam sit verum, an opinione duntaxat deformatum, neque enim minus afficit rerum iucundarum imago, quas sibi quis certissimè tenere persuadet, quam si iam præsentem forent.

Amer. lætitiæ, & spei quomodo differant.

Talis erat Argiui illius lætitiæ, qui cum eximi-

eximios sibi comædos audire videretur, gesticabat gaudio:

In vscno solus fessor, plausorq; thrastra.

Non est autem difficile, ex ijs, quæ de amore dicta sunt, excitanda lætitiæ modum, rationemque colligere. Nam vbi res quæpiam vehementer adamata, in vsum, potestatemque nostram devenit, tum influit lætitiæ, motus quidem ille calidus, & plerunque vehemens, vt quo pulsantur viscera, cor dilaturur, existit

Lætitia vi- rilis, exultatio, hilaritas, & gesticulatio. At si moderatior fuerit, vocatur hilaritas, quæ mentem serenat, sanguinem purgat, vultum grato, florenteque colore perfundit. Vbi ex lætitiæ motu tantisper resedit animus, sedatio iam factus, omni solet delectatio, & voluptas, quæ est voluntatis in bono suavisimè conquelescentis, tranquillitas. Is est lætitiæ & voluptatis curus. Sed cum varia sint voluptatum genera, varij quoque earum concitandarum modi exorti solent. Aliæ sunt viles, corporæ, momentaneæ, sæpius etiam turpes, & scædæ. Aliæ nobiles, delicate, diuturnæ, ad summum puræ, & cælestes. Qui sensibus omnia metiuntur, non secus ac spongia aqua per suos meatus trahunt, atque illorum anima, sanguini, & carnibus immecta, per quinque duntaxat sensus, quasi per tot poros, & fistulas, voluptates elicit.

Delectatio & voluptas.

Duplex voluptas.

Hi sunt visus, auditus, gustus, odoratus, tactus. Infima omnium est, quæ ad sensum tactus pertinet delectatio, plane bruta, & terrestris, paulo honestior, quæ ad gustum, sed nihilominus contempta. Leuis est in odoratu, qui sensus in homine hebetissimus est, nec tã est odor suavis gratus, quam reter foetidus est, & molestus. Aures, quæ ad ætrem pertinent, aliquid habent pulchrius; oculi, qui ad igneam illam naturam, & ætheream proximam accedunt, cæteris longè præstant sensibus. Et tactus quidem ac gustus voluptate defatigatis sensibus cito extinguuntur, multumque molestiæ, & grauitatis, vt Nilus luti, secum trahunt. Cæteri sensus, diutius suam hauriunt voluptatem, habent tamen admixtam umbram aliquam vanitatis. Diuturniores sunt phantasiæ voluptates, quam sensuum, quæ enim de diuitijs, honoribus, & gloria insedit felicitatis opinio, tenacius inhæret, sed inani bono decipit.

Voluptates sensuum quales.

Ludovic. Vires l. 3. de anima.

Liquidiore sunt inferiores, quæ vocantur animi delectationes, excellentissimæ omnium, & purissimæ, quæ ad mentem, mentisque,

Voluptates mentis omnium maxime.

& voluptatis præcipuum munus, contemplationem, & amorem Dei referuntur: habent enim cum æternis illis, quæ nos beatos efficiunt, perpetuum quoddam commercium. *Dulce hora, breuis mora.*

Norunt, qui sunt expecti, quique supra regulas humanas instat aquilarum euecti, ad illius aureæ tranquillitatis sacrarium, & lucidissimam omnipotentis Dei caliginem deueniunt.

Hæc igitur, cum tam varijs inter se discriminibus, voluptatum genera sint distincta, & vnusquisque suum bonum sui ingenij, indolis, ac cupiditatis modulo soleat mereri; difficile est, pari ratione in omnibus, sensum exietate voluptatis. Si quis orator, cum Pandoræ pixide, bonorũ omnium genere refertissima, contendeat et in suggestum, & ambitioso purpuras, auaro auro, etum missilia, Helluoni epulas, & vitiis voluptuario denique, amores, & delicias laigaretur, Is non modo apud pleberos homines, sed apud ipsos chlan ydatos, & purpuratos, Orpheo, vel ipso etiam Mercurio eloquentior heberetur, nullusque ad excitandos lætitiæ motus, aptior foret, aut felicitior, sed

Nobis non licet esse tam disertis.

Quis erit igitur lætitiæ in eloquentia vsus? nemo suadebit oratori, vt ad exhilarandos auditores musicam canat, aut pulcherrimos colores spectandos proponat, aut etiam antiquorum more, bellaria, & tragemata spargat in populum, hæc ad theatralium actionum delinimenta pertinent. In oratoria facultate, alijs rationibus captatur iucunditas. Delectant, vt dixi, philologi, auditores suos exquisitis argumentis, nonis, ingeniosis, doctis, inusitatis, vtilibus, oratione culta, molli, facunda, vernanti, picta, variè figurata. Hæc cetera ferme sunt, quibus aurium excitantur delicia. In ciuilibus orationibus occurrunt malorum fuga, bonorum fructus, commodorum accessio, ludi, pompæ, triumphus, celebritates, a quibus, & eiusdem generis rebus, lætitiæ motus excitari, secundarique solent. Est autem illud vsitatum, vbi rerum aduersarum prosperis successibus deterfa est fuligo, ad lætitiæ augendam, superiorum laborum refricare memoriam, & cum præsentium bonorum fructibus, & voluptate comparare. Hoc præstitit Marcus Tullius, in oratione ad Quirites post reditum, vbi sui exilij memoria, sibi reditus fructum iucundio-

Lætitia vsus in oratoria.

rem redditum esse declarat.
 Et si (inquit) homini nihil magis optandum, quam prospera, & quabilis, perpetuaque fortuna, secundo vita, sine ulla offensione, cursu: Tamen si mihi tranquilla, & placata omnia fuissent: incredibili quadam, & pene diuina, qua nunc vestro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruissem.

Deinde enumerat ea, quæ lætitiæ vulgo in vita ciuili creare possunt, liberos, affines, fortunas, amicitias, consuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies festos, dignitates, locum, ordinem, patriæ charitatem, speciem provincie, celebritatem oppidorum, formam regionum, agros, fruges, & cætera, quorum voluptatem, carendo se magis, quam fruendo, intellexisse dicit.

At secunda Catilinaria triumphat, & exultat, ut ait ipse, hæc oratio.

Cicor. 4. in
 Catil.

Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefarie molientem, vobis, acque huic urbi ferrum, flammamque minitantem, ex urbe, vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem urbe profecuti sumus. Abijt, excessit, euasit, erupit, nulla iam pernicies à monstro illo, atque prodigio, manibus ipsis, intra moenia comparabitur, &c. In quibus profecto grauis est, & heroicus, ad excitandam lætitiæ motus. Videas enim tripudiare gaudio oratorem, muros verò, & ipsos urbis parietes, grauisimo antea terrore percussos, (sicut olim ad Amphionis lyram lapides) vehementer exultare.

Consequens affectus, qui pompas, & ludos decet, minus quidem habet grauitatis, sed plurimum festiuitatis. Decerptus est autem

ex Panegyriste Maximiniani Imperatoris.

De te igitur, Caesar inuicte, hodiernæ gratulationis exordium ducimus, ille vestrae maiestatis ortus, isto quo illuxit auspicio veris illustrior, cui dies serenus, atque ut celebrantes sensimus, ultra rationem temporis, Sol æstius incaluit, augustiore fulgens luminis claritate, quam cum originem mundi nascentis animauit: Siquidem tunc, inter illa rerum tenera primordia, moderatus dicitur ne noceret nunc ardentior, ne maiestate vestra videretur obscurior. O felix, beatumque ver, quo partu, iam non amœnitate florum, nec viriditate segetum, nec gemmis vitium, nec ipsis tantum fauonij, & luce serenata læcum, atque venerabile, quantum ortu Cæsarem Maximorum. O tempus, quo meritò quondam omnia nata esse credantur, cum eodem nunc confirmata esse videantur. O Calendæ Martiæ, sicut olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum.

Sed ommissis exclamationibus, præclara est quoque lætitiæ excitandæ ratio, cum res per se hilares, & læta, quales sunt pompa, supplicationes, triumphus, ingressus regum, & amplissimorum virorum in ciuitates, populi decursus, acclamationes, encomia, & panegyris describuntur. Obijciuntur tunc cogitationes coronæ, flores, odoramenta, aurum, argentum, pictæ vestes, chori delicatissimi musicorum, collucantium facium globi, & cætera id genus, quæ vernanti oratione explicata, necessario lætitiæ ingenerant. Num tota florida est, & læta, hæc D. Gregorij oratio, qua ingressum magni illius Athanasij ad Alexandrinum, celebrat his verbis?

Πῶς ἂν παραστήσωμι τῶν λόγων, τὸ μέγα
 D. Gregor. ἐκείνο θέαμα; Ποταμὸς ἦταν εἰς ποιητὴν δὲ
 ναί, in Ἀ- ἦν ἄρα καὶ τὸν Νεῖλον εἰπὼν τὸν χρυσοῦσαν
 θανάσιον. διτῶς καὶ εὐταχῶς, ἔμπροσθεν ἀπὸ τῆς πόλε-
 ως ἐπὶ τὴν Χαυρὴν ῥέοντα, ἡμερητίαν ὁδὸν οἶ-
 μα καὶ περαυτέρω. δόξα μοι μικρὸν ἐτι ὀψυ-
 φῆσαι τῶν διηγηματι, ἐκείτε γὰρ εἰμί, καὶ οὐδὲ
 ἀπαχθῆναι τῶν λόγων τῆς τελευτῆς ἐκείνης ῥά-
 διορ. πῶς ἂν μὲν ἦγεν αὐτόν, (ἢ μὴ μοι τῆς
 ἀπονοίας μέμφησθε,) ὡς μικροῦ τὸν ἐμὸν ἰη-
 me.

Quoniam verò modo spectaculi illius magnitudinem oratione referre queam? Fluvius vnus omnes erant. Nilum etiam Poeta quispiam diceret, illum, inquam, verè aurisium, & spicis vberem, ab urbe ad Chareum retroacto cursu fluentem, diei vnus itinere, atque eo amplius. Liceat mihi per vos, quæso, pauulum adhuc in hac narratione lasciuire. Illic enim animus versatur, nec sermone ab ea solemnitate reuocare facile possum. Pullus ipsum vehabat (ac peto à vobis, no-

matres sitis. Quis eum, qui à principio est, non adorati? Quis eum, qui postremus est, non laudat, ac celebrat? Rursus tenebræ solvantur, rursus lux creatur, rursus Ægyptus tenebris vexatur, rursus Israel per columnam illuminatur. Populusque qui in ignorantia tenebris sedet, magnā cognitionis, & scientiæ lucem inspiciat. Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua. Litera cedit, spiritus superat, vmbra prætereunt, veritas ingreditur, &c.

At Chrysostr. num iam cernere futura, num extra se rapi, num totus lætitia perfundi videretur, cum hæc de SS. Apostolis perorat?

D. Chryf. in epist. ad Rom. hom. 12.

Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus: considerate, & horrete, quale spectaculum visura sit Roma, Paulum videlicet repente ex theca illa, cum Petro resurgentem, in occursum Domini sursum ferri. Qualem rosam Christo mitteret Roma? Quilibet coronis duabus vrbs ista splendescit? Quibus catenis plane aureis cincta est? quales habet fontes? Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli, affigi sepulchro, videre puluerem corporis illius, quæ adhuc in Christo decerant adimplentis; stigmata illius prædicationem Euangelij ubique seminantis? puluerem, inquam, oris illius, per quod Christus loquutus est, per quod lux emicuit, quouis fulgure clarior, & vox exiit dæmonibus, quouis tonitruo terribilior?

Referta sunt istis affectibus Patrum scripta, maximè, vbi diuina salutis nostræ mysteria, aut futuræ vitæ comoda percensent. Adhibent etiam nonnunquam honesta blandimenta, ad auditores grauiter, & suaviter permulcendos, quales sunt apud D. Gregor. Nazianzenum, & D. Chrysostr. nobilissimæ veris, & muandi descriptiones; quibus in sacris concionibus opportune vsi sunt, vt postea dicturi sumus.

Spei.

Germana est lætitiæ spes, quæ circa bonum futurum versatur, motus plane blandissimas, cuius miseri suauitate delinuti recreantur, languentes excitantur, incallescunt frigidi, mortui pene reuiuiscunt. Nihil fermè hoc motu frequentius habent oratores, dum hortari, consolari, impellere animos student, quod facilius quidem præstant, quam cætera, nam iucundissima est spei persuasio, & nihil ferè adeo leue, ac minutum, ad quod credula ingenia non adhærescant.

Iucundissima est spei persuasio.

Animaduerti autem oportet nonnullorum errorem, qui ad spei motus excitandos, ijs vtuntur rebus, quibus cupiditas, & amor irritari spes autem minime fulciri possit. Quod enim res sit præclara, spectabilis, fructuosa, nihil ad sperandum facit, quanquam magnas ingerat amoris faces. Quid igitur spem format, & sustentat? adiuuicula sunt, & subsidia, quæ ad rem obtinendam plurimum valent: qualia sunt in genere, rem fieri posse, factum esse aliquando quid simile in pari causa, credibile esse futurum hoc tempore, hoc loco, hoc negotio: deinde per singula discurrens orator, exponit cetera ad rem efficiendam præsidia, vt ad bellum gerendum pecuniam, milites, arma, machinas, comæctus, ad magistratum, & dignitatem obtinendam fauorem, & beneuolentiam ciuium, gratiosos amicos, benè nummatum marsupium, & cætera id genus.

Is motus est ad spem compositus.

Iam enim non solum homines, sed etiam Deos immortales, ad temp. seruandam arbitror consensisse, siue enim prodigijs, atq; portentis Dij immortales nobis futura prædicunt: ita sunt aperte denunciata, vt illi pœna, & libertas nobis appropinquet: siue tantus consensus omnium, sine impulso Deorum esse non potuit, quid est, quod de cœlestium voluptate dubitare possimus? & cætera, quæ consequuntur. Simili modo Galgacus, apud Cornelium Tacit. ab adiumentis ad bellum necessarijs, suis terrorem inuauit, & fiduciam instillat his verbis:

Ne terreat vanus aspectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tangit, neque vulnerat, in ipsa hostium acie inueniemus nostras manus. Agnoscent Britanni suam causam, recordabuntur Galli pitorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vespisij reliquerunt. Nec quicquam ultra formidinis, vacua castella, senum coloniar, inter male parentes, & iniuste imperantes agræ municipia, & discordantia, &c.

Præclaro artificio duo præstat, hostium vires minuens, suas verò exaggerans. Frequens est autem in eo genere à cœlestium fauore, auspicijs, omnibus, portentis, bene sperandi materiam capere, quod religione flexibiles promptius animi ducantur. Quamobrem, & belli duces, ab omnibus plerumque etiam fictis, & conquisitis, apud historicos

Quid induca: ad sperandum.

Cicero. Philipp.

Cornel. Tacit. in vita Agricolæ.

Dial. 62.

ricos sepiſſimè milites ſuos animant.
 Inſigne exemplum eſt, apud Dionem libr. 62. Vbi Bvnduica excellenti plane robore Heroïna, Britannos ſuos ad bellum aduerſus R. P. incenſa admodum oratione cohortata, poſtremo etiam leporem è gremio demiſit, omnibus capiendi cauſſa, qui cum proſperè proceſſiſſet, vniuerſa multitudo lætis animis acclamauit: Illa aurem ad Andræſtem, Viraginũ, opinor, & Maſtij operis Deam *χάρην τῆς σοι ἔχουσάν Ανδρῆσιν, καὶ προσηγορεύουσαν τῆς γενῆς γυναικῶν*, &c. quæ omnia magnam fiduciam militibus indider. Innumera ſunt eiſdem argumenti exempla, de quibus nihil attinet hic pluribus dicere. Cauendam eſt autem apud graues, & cordatos viros, leuia quædam ſpei momenta &, vt aiunt, mera vigilantium inſomnia proferre, quæ nihil addunt fiduciæ, ſed riſum potius, & contemptum pariunt. Quod indicauit Ciceronis ille iocus in Pompeianum, qui redintegrandum bellum eſſe aiebat, & bene ſperandum, quod in caſtris Pompeij ſeptem Aquilæ repertæ eſſent. Rectè moneres, inquit Cicero, ſi pugnandum eſſet nobis cum Graculis. Vbi variis ſpei ſigmentis ſemel decepti ſunt animi, difficilius poſtea tractantur, & pelliciuntur.

De metu.

CAPVT XXII.

Moro di-
vno ſatelles.

Oppoſitus eſt fiduciæ metus, dirus quidam terror, & ſatelles, quo meticuloſæ animæ grauiffimè vexantur. Eſt enim animi concuſſio in expectatione mali, quæ plus aliquando officit quam ipſius mali præſentia. Si quidem multos impendentium malorum formidine, & opinione exanimatos eſſe conſtat. Vſus eſt huius motus, cum ab inſtituto aliquo, vel conſilio, vel opere deterrendi ſunt animi, nec ſatis bonorum illecebra capiuntur; Tunc enim malorum metus neceſſario incutiendus eſt.

Plurimum autem iuuat oratorem, natura, conſtitutioque corporis eius, cui metum cupit iaurere. Plerique enim ſunt adeo meticuloſi, vt frondium inſtar, ad leuiſſimum quemque venti impulſum contremiſcant.

Qui meti-
anſiſt.

Tales ſunt à natura, qui parum calidi ſan-

guinis habent circa cor diſſuſum, qui ſe atrabile macerant, alacritatemque, & vigorem in dies extinguunt, qui obſcuræ vitæ, & meticuloſæ inſtitutioni aſſueuerunt, qui ſe, & alios tenerrimè diligunt. Iſs enim timeant, quos amant, neceſſe eſt. Ad hæc, timoribus facilis pulſantur prudentes, & conſiderati, qui pericula longius prouident, niſi ea ſint, quibus ſe facile expe ditè poſſe credant. Item improbi, conſcientiæ terroribus exagitati; & ad omnia (vt aiunt) fulgura expalleſcentes: Par eſt enim nullos timere, qui multis ſegetem timendi præbent, niſi eos, à quibus male timeantur, imbecillimos putent. Apud ingenia mollia, & natura meticuloſa, facilius eſt excitare terrorem, dura, & verſuta, nunquam, niſi magnis commouentur rebus.

Tria autem ſunt genera, vt animaduertit *Res metu-
enda.* Aristoteles, rerum metuendarum.

Vnum earum, quæ interimunt, vt fulmina, incendia, eluuiões, ferarum imperus, hoſtium concurſiones.

Alterum earum, quæ magnam moleſtiam afferunt, vt amiſſiones parentum, coniugum, liberorum, fratrum, fortunarum, ignominia, carcer, exilium.

Tertium earum, quæ ſigna ſunt rerum eiuſmodi, & certius indicant periculum. In quo etiam genere portenta, & prodigia, quæ præter communem rerum curſum accidunt, grauiffimos terrores inurere pectoribus ſolent. Neque verò ſatis eſt mala eſſe, ad deterrendum propoſita, niſi enim ea proximum damnū minentur, non æque facile commouere valent. Timeantur enim non omnes, qui nocere poſſunt, ſed qui cum poſſint, velint, & eum velint, promptiſſime faciant. Maximè verò, vbi, qui læſi ſunt, armatam habent potentiam, ſuntque ipſi iniuſti, & contumeliam ſuo iudicio perpèſi, quique timorem faciendum, aut habendum decreuerint, tum formidoloſi cuique prudenti redduntur.

Induſtria concitandi timoris prima eſt, *Induſtria timoris exci-
tandi.* noſſe quid cuiſque amet, hac enim pungentior eſt, quæ diligit; hic vis actior, hic ſenſus citandus, mollior eſt; ſic ambitioſo, honorum iactura; Auaro, pecuniarum amiſſio; amatori, deliciarum ereptio proponitur.

II. Res, quæ merito timeri poſſunt, & ex ijs emergentes caſus, graui oratione ſunt proponendi, vt pene ipſis ſubijciantur oculis.

Qui quò plures, & atrociores fuerint, ad

ed maior erit timoris grauitas , vt si ciuium animi, ad deditionem essent compellendi, moueretur ab ipso futura calamitatis (si vrbs in hostium manus deueniret) metu. Depingerentur, Ciceronis more , arces subito vno incendio concidentes, cruor exundans , sepulta patria, miseri, atque insepulti ciuium acerui, lamentationes matrumfamilias , fuga virginum, atque puerorum , & cetera , quæ simul collecta, ingens quoddam facerent ærumnarum omnium incendium.

III. Lunat proxima pericula subijcere , & æorum, qui eadem , in eodem negotio perpeffi sunt, exempla percensere.

Mouentur enim omnes periculij similitudine , maxime cum totius negotij adiuncta paria sunt : quod Demosthenes grauitate , & magnifice præstat , eum Athenienses hortatur, ne Philippum quasi suis viribus imparem, & proinde nulla damna importaturum, despiciant. Quod vt obtinet, vicinas vrbes, & prouinciâs totas iam à Philippo vastatas , per σικαδρῶν μὲν commemorat, vt alienis malis faciat suos cautiore.

Demosth. Philipp. 3. num. 30.

Ολιυδον μὲν δὴ καὶ Μεδώνην, καὶ Ἀπολλωνίαν, καὶ δὲ οὐ καὶ Σιδρόντα πόλεις ἐπὶ Θράκης εἶναι, ἀπὸ τῶν αὐτῶν ὅπως ἀνήρηκεν, ὥστε μηδὲνα μὴ εἰ πρόπορ ὠκισθησάτω, εἶναι ῥαδιόρ προσελθόντα εἰπεῖν, καὶ τὸ Φωκίων ἐδύτο. Ἐδοτο ἀνηρημένον σικαδρῶν ἀλλὰ Θρηάκῃ πᾶσι ἔχει. &c.

Tom. Dionys. lib. 12.

IV. Nihil nimium minari oportet; habent enim minæ muliebris aliquid itacundiæ , nec immerito, δῆλον δὲ μὲν ἀπειλῆς, dixit Nonnus Poeta. Canes, qui crebrius latrans, mirus sunt formidolosi, & qui perpetuo garrunt riuuli, nunquam naues hauriunt. Sic qui assiduis minis perstreperunt, minus incutiunt timoris; incipiunt enim, quæ sepe huiusmodi sine euentu audiunt, assuescere, & vt fabricum fertiorum canes, iuxta incudem dormire.

V. Itacundia ita exprobanda est, vt semper aliquid videatur habere reconditum : Qui enim se totos effundunt, quasi apes exciso iam aculeo, minus sunt metuendi. Pleraque etiam, quæ prolata minus haberent grauitatis , aut per apostrophen sunt reticenda, aut allegoriarum inuolueris tegenda, quo formidinis plus habeant. Quæque latent, maior apud, plus incutit terroris à graui persona dictum. Quos ego αὐτομνημονίαν καὶ παρῆς, aut aliquid simi-

le, quàm mulæ, & frendentes minæ. Et recte Demetrius Phalereus cum Ducem laudauit, qui ad timorem hostibus incutiendum dixit ænigmaticè, *Faciam vt in eorum agris, cicada in nuda canant humo*. Hoc enim, quid velit, plene nescitur, & dum in varias trahitur interpretationes, plus metus incutit, & terroris.

VI. Diligenter prouidendum est oratori, apud quos agat, & quid ex eo motu velit, si enim salutarem metum esse cupit, quibus imprimit, non debet apud molles præsertim animos, vt vehementius agere, ne ex metu in pauorem, stuporem, desperationemque veniant. Alij sunt, qui nauiter suppliciorum metu terrendi sunt, alij ueneratione, & reuerentia continendi, vt filij apud parentes, discipuli apud præceptores. Habet quidem ueneratione aliquid metus, sed plus pudoris admistum. Est enim compressio quadam animi ex opinione magnitudinis bonæ, at certe nobis innoxie, quam in alio reuerentur. Ex ea tempestie magni, & boni, nascitur amor, & pudor : Vade experimur, quod non incite dixit quispiam apud Cælaxem : *Qui apud te audent Cæsar dicere, magnitudinem tuam videntur ignorare : qui n̄ nauent, bonitatem*. Uenerationem autem istam tuetur admiratione, quæ vt familiari consuetudine deperdi solet, cum præsertim, quæ leonem antea vix intreri audebant vulpes, incipiunt paulatim cum eo lustrare : Ita enim reuerentiæ quidpiam facile minuitur, nisi solida sit, & magna, & nouum quid promens in dies, ac demum tanta, vt se à contemptu facile vendicare possit : quod præstant verba, & facta grauiâ, uirtutia, constantia, sublimia, sine uanitate, & furo. Hæc qui nouunt, admotam sibi uenerationem impensius, & ardentius colunt. Hanc contra eleuant uerba, & facta puerilia, ludibunda, scurrilia, leuia, uana, inconstantia, demissa, abiecta, quibus tollitur ipsius excellentiæ, quæ animos perfuderat, opinio.

Veneratione quid differat a metu.

VII. Et postremo, ad terrorem ualentissima sunt portenta, & prodigia, vel eorum etiam opinio, quæ credulos multitudinis animos, in omnem partem versare solent. Quam multi enim defectu Solis, & Lunæ, quam ignorabant, accedente, tunc ad cœlestes minas oratoris uoce, à suis consilijs profus reuocati sunt, & deterriti.

Portenta plurimum ualent ad terrorem.

Nicias ipse dux Atheniensium, cum exercitum xi. millium, circa Syraculas mutatis castris seruare poterat, cum Luna deliquitum pate-

pateretur, quasi periculi aliquid portenderet, superstitiosè a morione castrorum, suadentibus nonnullis, abstinuit; ex quo florentissimū exercitum in laniam apertam coniecit. Quin & populum, sua memoria, aded amantem referit Viues, vt Lunam ab asino epotam, vanis terroribus inductus crederet: eum asino de fluuio, vt affoler, bibeate, Lunæ imago renidens in fluuio, ad obiectam nubem subito se condidisset. Quamobrem & miser asinus in carcerem actus, & post legitimam quæstionem factus est, vt Lunam mundo redderet. Dicit non potest quantum in eo superstitionum genere luserint oratores, & quàm graues inde terrorum affectus inculserint, quos prædita calliditate, sedare, & in risum vertere facillimum fuit.

At in sacris concionibus, alia habemus non vana tericulamenta, sed firmissima iracundiæ Dei in improbos argumenta, in quibus cœlestis illa eloquentia, vt alias videbimus, triumphare solet.

De metus remissione nihil hic attrinet pluribus dicere, cum ex contrario affectu spei & fiducia satis sit manifestum.

De Odio.

Eius definitio.

CAPVT XXIII.

Quæ de amoris natura dicta sunt hæcenus, commodiorem ad omnes odij affectus cognoscendos sternaunt viam. Vt enim amor, est ad rem dilectam naturalis quædam propensio, sic odium, est animæ ab eo quod malum sibi esse sentit, auersio. Nonnulli cum ira confundunt: si quidem D. Augustinus in libro definitionum, Odium, veterem iram ex pluribus causis collectam, & diuturno tempore perfectam, definit; haud multum à Marco Tullio dissentiens, qui odium iram inueteratam esse dixit. Sunt ista quidem inter se magno affinitatis vinculo coniuncta; differunt tamen nonnihil, vt ingeniosè obseruat Aristoteles in Rhetoricis. Primum enim, Ira propriè ex priuatis aut communibus, quæ ad nos quoquo modo spectant, iniurijs, ebullire solet: Odium ex foetibus magis vniuersis oritur, vt ex improbitate, licet ipsa minimè nos læserit: improbos quippe omnes auersamur, non autem omnibus irascimur; sed singulis, à quibus nos

lætos esse arbitramur. Deinde ita, cum molestia quadam & dolore coniuncta est, cum præsertim perturbationis quasi fluxus intumescunt: Odium sine molestia est & dolore eius qui odit.

Tertiò, ira studet dolorem & cruciatum inferre ei cui succenset: Odium, malum potius quàm molestos sensus machinatur. Postremò, ira mitigatur facilius, & malis illius cui irascitur, satiata, statim deferuescit: Odium sanatur difficilius, & nulla fermè mali magnitudine superatur.

De quatuor odij generibus.

CAPVT XXIV.

Non vna est Odij natura, sed in multos veluti concisa ramos, qui videntur ad quatuor capita posse referri commodius. Vnum est odium melancholicum; Alterum, ferinum; Tertium, humanum. Quartum denique, naturale. Melancholicum, ex atræ bilis redundantia oriri solet: quæ ita plerumque miserum agit, & versat, vt omnes honestas voluptates, lucem, homines, se denique ipsos oderint. Itaque confisos fugiunt oculos, vitæ ciuilibis auersantur studia, & in vastas penetrant solitudines, in quibus hominum odio & vitæ tædio contabescunt. Talis fuit Timon *μωλιχιδωνος*, in omne genus humanum singulari odio tener, & funestus, qui se nullum iuculentius populo Atheniensium largiri posse credebatur beneficium, quàm si ad mortis compendia, patibula & funes suggereret. Hanc odij vesaniam morbum Bellerophontem antiqui nominarunt, quod ea ipsa tristitiæ tabe laborasse Bellerophon crederetur, vt indicat Rutilius Lupus.

Hunc nimia bilis morbum assignauit Homerus Bellerophontem sollicitudinibus.

Sed homo Ethnicus, Christiano nomine perinfectus, impie Anachoretarum & Monachorum institutum sigillat, quos Lucifugas viros nominat, & Bellerophonteo morbo perditos, in solitudinibus degerere existimat. Si quem habuisset rerum diuinarum sensum, homo ad cœnum magis aptus, quàm ad cœlum, agnouisset nullos esse lætiores, nullos tranquillioris animi, vitæque commodioris, quàm qui remisso vanissimis rebus nū-

Odia quatuor.

Rutilium Lupum in itinere.

D d d cio,

cio, totos se Deo tradiderunt; & ad hanc vitam excolendam, non tristes, seueros, melancholicos, sed iucundos, faciles, lertsque requiri.

Ferinum odium est rabiosa quaedam nocendi auiditas, quae nullis expletur poenis: sed in ipsa mortuorum sauit cadauera. Tale fuit Achillis in Hectorem odium. Neque enim eius, quem oderat, morte & sanguine expletus, etiam abiectum, supplicem, animam agentem dirisimis verbis alloquitur, quibus Homerus hanc odij immanitatem exprimit:

Iliad. X.

*Μή, μὲν κείνῳ γούναϊ γυνάελο, μηδὲ τοχίαν
Αἰ γὰρ πῶς αὐτόν μὲ μῖσος καὶ θυμὸς ἀνείη
Ὅ μ' ἀποραϊώβιδων χρεὶν ἔδιδματ.
Ne me canis per genna deprecare, neque per parentes,
Vitam me & robur & animus sineres,
Tua carnes dissectas in partes crudas mandera.*

Di in. in. Traiano.

Hæc odij ferini sunt indicia, ab heroico ingenio alienissima. Talis est lycanthrophorum atque anthropophagorum immanis quaedam saucia, & diritas, qui in humano sanguine tripudiant. Hoc sub Traiano nonnulli Iudæi incitatisimis furore animis præstitere: nam post ingentem Romani exercitus laniam, carnes occisorum sunt epulari, & intestinis adhuc cruore stillantibus præcisci. Nec mitior fuit Dionysius Pannonum dux, qui victo Gabra, & Branna, trophæum ex ossibus interfectorum erexit; aut Alboinus, qui sibi Cuius mundi interfecti caluariam, in vas efformauit. Hæc humanam excedunt modum; quæ non nisi à tetra, immani portentosaque natura proficiuntur. Tertium odium humanum est, quod humano more & modo concepitur, & adhibitis etiam remedijs, deponitur & sanatur.

Sicilia.

Vltimum naturale est, ex arcana quadam antipathia proficiens: qua fit, ut alij ad res alias minus sint affecti, sed naturæ quodam instinctu auerentur, licet odij materiam & legem non videant. Sic in naturalibus, lupina tympana, dissolunt ea quæ ex agnino corio sunt confata, & aquilarum pennæ alias deterrunt, bralsicæ denique ac rutæ inimicitia quædam est, & aliorum haud dissimilium.

Causæ odij, & fomenta.

CAPVT XXV.

Causæ odij & fontes non sunt hic latius inquirendi, cum ex amoris cognatione intelligentiæque satis pateant. Contrariorum enim contraria ratio est, & quæ amoris causis aduersantur, hæc omnia ad odium excitandum, haud mediocriter faciunt. Nam ut odium melancholicum, ferinum, ac naturale mittamus, & humanum, quod huius est instituti, breuiter attingamus, mali siue veram siue fictam rationem habet, ex qua nascitur, & foveatur. Tria autem in specie Aristoteles enumerat, & quibus frequentius odij natura coalescit, iram, detractionem, incommodum. Nam si odium inueterata est iracundia, omnino ex reside irarum flamma succrescit odium, & temporis diuturnitate in pestiferum quoddam malum concrefcit.

Calumniæ porro, vna est magnorum odiorum fomes & sentina: siquidem cum omnes honores & fama apperentissimi sint, haud æquo animo patiuntur se aduersis linguæ telis impeti. Calumniæ ipsum, conurbat sapientem. Nam & Basilius, ep. 82. ad irrogatam sibi de hæresi caluniam, ait se, & corde palpitate, & lingua defectum, & pene aduersus omne genus humanum, ob morum & linguæ peruersitatem, odium concepsisse. Dicit non potest quanta plerumque & quam tetra odiorum incendia, vnus suffronis lingua improbè ventilata, exarcat. Quòd si præter caluniam, incommodam in bonis, vel animæ, vel corporis, vel etiam fortunæ accedat, eo magis odium stimularur, & in magnam quandam molem indignationis coalescit. Itaque vehementer oderunt, qui bonorum iacturas, exilia, corporis mutilationes, structas nominis atque honori suo insidias ab alijs agnouerunt, & difficile, nisi ipse qui intulit, refarciat iniurias, conualescant.

manes alia mente repositum

Iudicium Parido, spretoque iniuria forma.

Adhærescunt autem odia præcipuè meretriculosis; nam, ut ait Ludouicus Viues, Suspicio magnum hic regnum obtinet, in qua vel meretriculosis nostrum ingenium sequimur, *Viues de anima. Qui ad illi proxi.*

vel coniecturam ex ratione aut experimentis: quod alios quis lædit, quod eius parentes & propinqui læsunt, quod qui tales sunt, solent lædere, vt qui robusti & animosi absque mente, & fera famelicæ, vel irritatæ.

Item ignaui homines in odium sunt prouisi: Quippe qui vadique imminere sibi damnum metuunt, itaque oderunt omne genus virum ac potentia a qua lædi possunt. Vnde tam cruenta & vecors in principibus illis suspiciosis, vt in Caligula & Nerone, extitit sæuitia. Præterea odium ex siccis est & frigidis; idcirco eiusmodi personis, locis, temporibus inualefcit, vt melancholicis, hyeme, morbo, egestate, fame, infamia. Agit quidem in his alius radices odium, sed iners & segne, acuitur autem ad acerbiter calorem. Iam qui tenerime sese amant, leuibus de causis oderunt alios: semper enim lædi se autumant, & omnia in duriorum partem interpretantur. Hæc, odij vt sæpius causæ sunt, & fomenta. Mali verò cornu malum est ouum: nam ex eo suppullulat maledicentia, & rabiosa quædam dicacitas; quæ ubi incanduit, in acerbiter, sæuitiam, immanitatem denique commutatur.

De odij concitatione, & remissione.

CAPVT XXVI.

Odiorum flammam excitare facile est, restinguere difficillimum. Siquidem vitio humanæ naturæ, omnes ferme ad odia promptiores sunt, quam ad amores: Vbi autem animo insederunt, altius sui vestigium imprimunt, vt non nisi ægrè postea moueantur. *Cui dolet, meministi, cui placet, obliuiscitur.* Amores plerunque & beneficia, pluma sunt leuiora: Damna & odia, plumbo grauiora, cordi tenacius adhærescunt.

Excitatur autem vulgo odium, si quid ostenditur factum ab aduersarijs spurcè, superbe, fastidiosè, crudeliter, confidenter, malitiosè, flagitiosè: si à persona fordida, impura, illiberali, sæua, arroganti, idque, aut dolo, & rapina, aut vi, & ferro, iniquissimis consilijs; si in priuata damna, & publica, si præter metum, suspicionem, expectationemque nostram.

Hæc & similia oratores commemorare

solent: deinde his capitibus inflammant animos in vltionem faciendis: Huiusmodi crimina maiores seuerissime coercuisse: Non in paucos, sed in imperatores, atque adeo totum reip. corpus labefactandum, tendere, latius impunitate manatura, nisi vis mali maturè rescindatur.

Dementis audaciæ exitum permultos expectare, qui aliorum impunitate corroboratam suam ipsorum exerant audaciam. Maledicium tale esse, vt neque impudentia excusari, neque leniore manu corrigi possit; id non modò ab hominibus, sed à barbaris & feris esse remotum. Talia sunt quæ in parentes, liberos, coniuges, consanguineos, hospites, in patronos, præceptores, in homines claros & nobiles, ipsos denique mortuos, iniuriosè committuntur.

Deinde hæc ipsa ex loco comparatorum augentur, illustrantur, exaggerantur. Dira, horrida, truculenta, ipsis hostibus, feris, saxis & solitudinibus deploranda ostenduntur: quorum exemplis plene sunt Demosthenis ac Ciceronis orationes. Et mox aliqua in capite de iracundia proferemus. Odij remissio licet sit ipsa difficilior, non omnem tamen excludit medicinam, vbi præsertim eminet aliqua mentis celsitudo & generositas.

Primum hebetatur rebus calidis atque humidis, rebus lætis ac valde prosperis, vt animaduertit Viues; cum scilicet tristitia, & rigor, quidam pectoris odiorum comes ferè perpetuus, paulatim se frangit. Secundò adimitur misericordia, quæ solet in magnis calamitatibus, vel ferreis animis irrepere; tollitur etiam spe, aut cupiditate certa aliquid ab inimico adipiscendi, quod vtile, aut iucundum credamus fore; multò verò rectius præsentis boni lætitia atque voluptate. Tertio, diluitur maiore aliquo & grauiore odio, aut aliarum rerum magis momenti cura & sollicitudine.

Quartò, sublati causis, quibus odium concitatum fuit, ipsam quoque aboleri contingit; vt cum qui odio habebatur, repente in alium mutatus est, aut alia amandi causa emergit, vt quod propinquus, necessarius, bellicosus, eruditus, reipub. utilis.

Quintò debilitatur odium, si quis quæ alij dixerat, bellè interpretari, & in meliorem partem deflectere assuescat: sed nullum præsertim remedium, quam rerum terrenarum.

D d d 2 con-

Quomodo
excitatur
odium.

contemptus, Christianarum decor, & mansuetudo virtutum, Christi que Domini heroica quædam imitatio.

& pectus Agamemnonis euibretur. Ista verò quem genium habent, quam excelsè, quam acerbè, quam heroicè collecta!

De motibus iracundie, & doloris.

Eius motus vim arduam, & præstantem esse, primordia à poetis data.

CAPVT XXVII.

Fulmina sub tone sunt (inquit ille) Enimverò, non omnium est oratorum, graues illos, & accensos iracundiæ motus, heroicis viribus, & lacertis intorquere.

Hic Mariem tunica rethum adamantina ostendere oportet, hic tonare, fulminare, & permiscere oportet omnia. Et quis hoc satis dignè præstiterit, nisi cui ingenium acre, velox, igneum, sublime, excitatum: vox, lacerti, vires, pondus, vultus, frontis rigor, fulgor oculorum, & cætera, quæ ad huiusmodi affectus concurrunt.

Metus iracundiæ heroica difficilis.

Multi fortasse Alexandrum in pueritiæ rudimentis lyra proludentem depinxerunt, pauci fulminantem expulserunt, ludicra quædam amatoria, vel etiam mites honestæ amicitie blanditias, & suaves illos, atque, ut ita dicam, byssinos affectus, satis bellè permulti reddere solent: At frementis iracundiæ tonitrua, flammæ, & ignes aptè fingere, paucorum est, & magnum sublimis eloquentiæ argumentum. In quo certe dicendi genere quantum posset magnus vbique dicendi artifex Homerus, in Achillis iracundia effingenda satis declarauit. Quam enim sublimis est, & heroicus, ut cæteros omittam, hic motus Achillis aduersus Agamemnonem,

Homerus in iracundiâ exprimens generosus.

Ω μοι ἀναδείλω ἔπειμίνε, καρδαλιόφρων, &c.

Erumpunt ista ex intimo pectore planè lacertosa: Primum, quam aptè grauem, & heroicam gemitum exprimit in dolore iracundiæ: deinde, quod in ciuili vita apud veteres summum habebatur probum, statim impudentiam obijcit admodum ἑμφαικῶς: neque enim impudentem duntaxat, sed ἀνοήτῃν ἰταμίον, impudentia, quasi veste indutum dicit: Ad summum grande illud vocabulum καρδαλιόφρων sententiam claudit, quo ira tanquam maiori vehiculo rapitur, ut fortius in aures,

Οἰνοβαρῆς, κινὸς ὀμμῶν, ἔχων, καρδίην δ' ἐλάφοιο.

& Δημοδῶς βασιλεύς, ἐπεὶ οὐτὶ ἀνοήτων ἀνδραγωγῆς.

Ἡ γὰρ ἀναδείλω ἔπειμίνε λαοβήσατο.

Vino grauis, probum Regi quam ignominiosum, quod verò subsequitur, quam opportunè, & loco, Canis oculus habent, & cor cerui, canis scilicet oculos, ob inuidiam alienæ felicitatis, & rapacitatem: Cor cerui, ob animum in prælijs, & congressibus deiectum. Hæc iuuenem iræ, & zelotypiæ stimulis percitum præclare exprimunt. Agamemnonis verò ira grauior est, & plane regia. Nam cum discelsū Achilles minateretur, generosè respondet:

Φεῦγε μάλ' ἐπιούριος ἔπιτοῦρα, οὐδέ σ' ἐγώ γε

Λίσσομαι ἔνεκ' ἐμοῖο μένειν παρ' ἑμοίγε, καὶ ἄλλοι

Οἳ καὶ με τιμῶσσι, μάλιστα δὲ μηλέετα Ζεὺς. Enge cito quocumque animus impulerit, Nunquam te deprecabor, ut mei gratia maneam.

Hæc ad contemptum ambitiosi Principis, qui totam Græciam suis armis sustentari existimabat, sufficiunt. Iam illud quantæ est dignitatis,

----- Apud me sunt alij, qui me honorant, Maximè verò omnium Consiliarius Iupiter.

Ex Homeri fonte Tragici poetæ, Græci, Latini hauserunt, qui in istis affectibus exprimens, admirabiles, ut posthac videbimus, habent emissiones. Quo spiritu enim Medæa Euripidis intorquet:

Οὐ γὰρ μὰ τῷ Δέσποιναι, ἢ ἐγὼ σέβω Euripid. Medæa.

Μόλινα πάντων, καὶ ζυμυρόν εἰλόμην

Ἐκάτω μοχλοῖς κείσομαι ἑστίας ἐμῆς.

Οὐ χαίρω τις αὐτῶν τῶ μὲν ἀλγύνει κείρα. Πικροῦς δὲ ἐγὼ σφιν καὶ λυγροῦς δῆσω γάμους,

& cætera, quæ ibidem fusiis. Non per Dominam, quam ego veteror supra omnes Deos. Hinc iusiurandum, excelsam ostendit iracundiam in heroïna: deinde sublimius quod adiungit, operum adiutricem mortuum, quasi ipsa Hecate in eius foret ministerio:

sterio : iam illud ; quam toruum , & mi-
max:

*Nemo cum suo gaudio meum contristabit ani-
mum:*

*Illu ego acerbas, & funestas preparo nuptias.
& cætera. Eodem spiritu Sophocles,*

*Tr' ὁ χαλεπὸν πολέμιος Ἐπινύβης,
Φέβειος, καὶ φέβειος πᾶνδύμος σπαρτῶ.*

Ita, ὁ veloces, & ultrices furia,

*Gustate, nec parcite uniuerso exercitui, & reli-
qua.*

Sed, qui omnium tragicorum ingenia ex-
prelsit, & sæpè vicit Seneca, quantus est, &
quàm felix in istis imaginibus? quis hic poetæ
mentem vehementi quodam turbine affla-
tam rapi, & torqueri non dicet?

— Audite hoc scelus,

*Quocumque dissugissis, audite inferis
Audite terra, necq; Tartarea graui.*

Et astra nube, vocibus nostris vaca.

*Et, Conuulsus mundum, bella ventorum vindi-
que*

*Committere, & omni parte violentum in-
sona.*

Et, Non sic furore cecit extinctus pudor,

Populos ut omnes impio aspectu fugem.

Arma, arma, Theſeu, flagio prope re mihi,

Referre manibus tela: si remanet furor,

Pater recede, mortu inueniam viam.

& cætera infinita

Neque verò istis etiam aculeis, quanquam
mitiori vir ingenio, vacat Virgilius. Hæc ge-
nerosam, & amarulentam iram sapiunt.

*Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere Vir-
go:*

Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum

Cisseu pragnans, ignes enixa iugales.

*Quin idem Veneri parvus sius, & Paris
alter,*

*Funesta quo iterum recidit in Pergama ca-
da.*

Certe excellunt in istis motibus poetæ, tum
furore infuso, tum argumenti libertate.

Non omnia licent oratoribus, qui Musas
colunt seueriores, multa tamen à poetarum
gente in isto genere expressere: & Marcus
quidem Tullius, Tragicorum assidua lectio-
ne peccus compleuit suum: Demosthenes tan-
tus in affectibus poetarum imitator fuit, vt
illi etiam interdum versus graues, & iracundi
exoideret. Atq; ita ingenium formatur à poe-
tis, sed postea oratoria falce refecanda sunt

permulta, & ciuiliſ prudentiæ adiumentis em-
manda, quæ affectuum cognitio, & tractatio-
nis modus suggereret.

De natura Ira.

CAPVT XXVIII.

[Gneus hic est, & vehemens affectus,
ἀμαχὸς καὶ ἄμικτος, vt appellatur à Plato-
ne, qui nisi rationis frænis coercetur, quan-
tas solet excitare tragædias! Hæc autem
erit optima iracundiæ ratio, si à virtutis a-
more proficiatur, & in improborum vi-
tia potius, quàm ipsos homines excandef-
cat.

D. Augustinus epist. 115. ad Nebridium, ita
de hoc affectu est philosophatus.

[Ita, est turbulentus appetitus auferendi
ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque
plerumque non hominibus tantum, sed cala-
mo irascimur in scribendo, eumque collidi-
mus, atque frangimus: & aleatores reſſeris, &
pictores penicillo, & cuique instrumento qui-
libet, ex quo difficultatem se pati arbitrat.
Hac autem assiduitate irascendi fel crescit:
etiam medici affirmant. Cremento autem fel-
lis, rursus, & facile, & prope nullis causis exi-
stentibus irascimur.]

Definitur ab Aristotele appetitio cum do-
lore coniuncta, eius quæ sperari potest vltio-
nis, propter apertum, aut certe existimatum
noſtri, noſtrorumque contemptum.

Primum appetitio est, & ea vehemens, at-
que incitata. Deinde cum dolore: Grauior
enim intimis præcordijs affliguntur irati, vt
ipla videantur pectora rumpere, quod diferte
notat Lucretius.

Sed calidus plus est ollis, quibus acris corda,

Iracundaq; mens facile efforuescit in ira:

Quo genere in primis vis est violenta leonum:

*Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gemen-
tes,*

Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.

Quem dolorem satis indicat vultus teretis,
nunc subito, retrosum sanguine fugato ex-
pallens, nunc in os omni colore, ac spiritu
verso subrubundus, & cremento similis, ve-
nis tumentibus, oculis nunc trepidis, & exilli-
cantibus, nunc in vno obtutu defixis, & hæc

D d d 3 rca.

Senec. in
Thyesta.

In Hercule
fuerit.

Virg. 7.
Aeneid.

ipid. in
Aa.

Arist. 2.
Rhetor.

Lucret. lib. 3.

Seneca l. 1.
de ira.
D. Greg.
Nyss. de 8.
beatitud.
Homerus
Iliad. 18.
D. Damasc.
l. 2.
Orthod.
fid. 6. 16.

rentibus, &c. quæ à Seneca lib. 9. de ira, & D. Gregorio Nysseno, de octo beatitudinibus, fufius describuntur.

In hoc tamen doloris æstu micillat spes vltionis, aliquo sensu iucunditatis: quam ob causam Homerus non nihil etiam mellis tribuit iracundiz.

Diuiditur porò ira à Diuo Damasceno in tres species: Prima appellatur *χολή*, & *χόλη*, quam bilem & indignationem vertit, quæ excitari solet, cum quis ob leue dictum aut factum statim exardescit; qui affectus cum cupiditate vltionis mixtus est, placaturque facilius.

Secunda est *μῆνις* (vbi perperam nonnulli *μῆνις* legunt) Iracundia est permanens & diuturna, qualis ea quæ in Achille describitur ab Homero, tot heroum funeribus, & miserima Græciæ ingemiscens clade vix satiata.

Tertia ab eodem appellatur *νότος*, & *νότος*, quæ (inquit) ira est reposita, ac recondita, vltiscendi occasionem captans; in quo certe eadem ferme est, ac *μῆνις*.

Alij non *νότος*, sed *μῆνις* tertio loco ponunt, quam Eustatius *ὀργὴν ἰσχυρὰν* iram prorsus à mente alienatam, præcipitem, insanam; Latini, furorem nominant: & talis est ea quæ à Gregorio Nysseno cum energumensorum affectibus comparatur.

Eadem enim (inquit) iratis, quæ Energumenis accidunt. Sanguine diffusi ac distorti eorum qui à Dæmone torquentur, sunt oculi, lingua præceps, voces præruptæ, ac latranti similes, quassatio capitis, manuum stolidi motus, pedes instabiles, totius corporis concussio. Hæc sunt irato & dæmoni communia. Hoc vno duntaxat differunt, quòd vnum voluntarium malum est, alterum non est.

De causis iræ, & qui ad iracundiam proclines.

CAPVT XXIX.

Iracundiz causas, ingeniosè, vt solet, & feliciter, est persequutus Aristoteles, libro secundo Rhetoricorum.

Sex sunt (inquit) præcipuè, quæ iratos afficiunt, dolor, impedimentum, vehemens cupiditas, despicientia præsentis status, offensio

præter expectationem, quædam circumstantiæ. Vnde sex genera eorum colligit, qui facilius irascuntur:

Primum est, eorum qui dolent propter aliquam despicentiam; quæ causa iræ maxima est, & cæterarum omnium origo. Quò autem quisque vel dignitate clarior est, vel gloriæ cupidior, eò magis despectus irritatur.

Hinc illæ querimoniz Iunonis apud Senecam in Hercule furente, & apud Virgilium.

Ast ego, quæ diuim incedo regina!

Cuius rei memorabile est ira Narsetis argumentum: cum enim ille animosus Eunuclus, & rei militaris gloria præstantissimus, Totilam Gothorum Regem, Martio vigore & spiritum planè ingentem debellasset, mox instantis fortunæ ludò iactatus, non modò Italiæ præfectura spoliatus, sed à Sophia Imperatrice impotentis animi formia probris concussus est: Quippe illa dicebat,

Narsetem ad pensa & laniis esse relegandum.

Quæ vox nimis petulaenter effusa, egregij spiritus & roboris ducem, mirum in modum efferauit. Nec mora se Iustino Imperatori, & Sophiæ eius vxori eam telam oriturum dixit, quam nulla eorum vis aut industria posset retexere: quod squalitit, cum Longobardos à regionis suæ squallore, ad fertiles Italiæ campos euocauit: quorum armis magna Italiæ pars Imperatori detracta est, tantum veneni habuit muliebri calumnia.

Secundum: qui in rebus suis aliquo afficiuntur impedimento, siue aperte quis obstat, & refragetur, siue cum possit, minimè faueat: vsi quis sienti potum denegat, aut famelico panem.

Tertium: Ad iram propensissimi sunt, qui vehementi aliqua cupiditate trahuntur, vt ægrotantes, paupertate laborantes, sicientes, amantes, *genus irritabile*.

Quartum: quorum præsens status despicitur, vt ægrotans, in ijs quæ pertinent ad morbum: paupertate laborans, in ijs pertinent ad paupertatem: Bellator in his quæ ad bellum. Cuius contemptus manifestissima sunt exempla. Quibus enim furijs agitur Philoctetes apud Poetas, ob morbum despectus, & à Græcorum exercitu seicutus: Quibus iræ motibus obnoxij sunt, qui ob vitium aliquod corporis, aut notam deformitatis, irridentur: Coraelius Senator, cum à Domitio Corbulong struthiocamelus depilatus vocaretur,

ia con-

confessu grauisimo Senatūs lachrymas non tenuit.

Hippoxax Poëta cum esset singulari oris deformitate, ideoque à ludibundis pictoribus depictus, & in derisum publicum propositus, adeo excanduit, vt derisionis authores impulsorēque, furioso carmine ad suspendium adigeret. Pauperes verdè grauius contemptum ferunt, si antea diuites extiterint, & eò miseriarum delapsi, a suis etiam despiciantur. At milites, & poëtae, ceterique scriptores, ipsi etiam opifices, facillimè stomachantur, si in ijs quibus florere se laudibus cupiunt, parui peccantur. Sub Boleslao III. Polonoium Rege, Palatinus quidam Polonus, cui Rex in opprobriū ignauit, leporis pellem, colum, & fulum miserat, tam iniquo tulit animo, vt sibi ipsi violentas afferret manus.

Herodes Atticus, cum adhuc adolescens coram Antonino Imperatore perorans, præ timore & conturbatione mentis obmutisset, contemptum veritus, pene se in Istrum desperatione proiecit.

Titus Labienus ingenio suo superstes (vt ait Seneca) esse noluit, sed eius libris ex S. C. combastis, vltro se in maiorum suorum monumenta ferri atque includi voluit. Tanta crux est gloriæ cupidis desipientia.

Quintum; vehementius irritantur qui præter expectationem offenduntur, maximè ab ijs quos sibi beneuolos & amicos fore existimabant. Sicut enim insperata boni species, vbi primùm obiecta est, maiori iucunditate sensus perfundit: sic etiam doloris minimè expectati, grauius percillit iniuria.

Ad summam enumerantur, qui certis quibusdam horis & temporibus turbantur, & vt maria, ventis cieri commoueri que solent.

Nec satis fuit Aristoteli, hæc in genere enumerasse: septemdecim deinde causas specie profequitur, e quibus excitari consari que solita est iracundia. Hæ sunt, sublatio, insultus, detrimentum contumeliosum, maledictum, amicitia desiciens, consuetudo honorandi omittenda, ingrati animi signum; nulla existimatio, officium sperum, gaudium in aduersis, neglectus, auscultatio aut inspectio malorum, desipientia in rebus caris, nulla gratiarum actio, dissimulatio, beneficentia in alios, & non in ipsos, obliuio; ad summam contemptus apud eos à quibus gratiam & famam colligere qui irascuntur, vehementer cupiunt.

Ad hæc cuiusque ingenium, natura, temperies, ætas, conditio, diligenter eruat consideranda, e quibus plurimum momenti in iram deriuatur. Non opus est in his immorari pluribus, nimis multe causæ sunt, & nimis promptæ, quæ iratos faciunt; longè opportunius est de tractatione, & moderatione huius affectus differere.

De concitando odio, & iracundia.

CAPVT XXX.

Hæc erunt igitur capita, per quæ odij & iracundiæ vis facillè inardescet: nuac autem modos & exempla, affectuumque in eo genere varietatem exequamur.

Primum artificium est Oratoris ad animos iam suspicionibus exulceratos, & mediocriter inflexos, accedere, quo facillius motum concipiant. Vt enim in corpore humano, si ad humores malè affectos, ipsa cœli ratio atque intemperies accesserit, tantò citius vis morbi inualefcit: Sic animum præuijs iam simultatibus leuiter occupatum, vel ad eas ipsas suscipiendas, natura atque ingenio dispositum, acrioris flammæ vis corripit, correptumque facillius incendit.

Hoc M. Tullius in accusatoribus Deiotaræ animaduertit; qui cum ad vlceras Cæsaris aures accessissent, eas in tranquilla etiam mente simultates excitârunt, quas vix disertissimi oratoris facundia potuit restinguere.

Secundò: Ipsius personæ quæ damnum intulit, species quædam indigna, atrox, crudelis, funesta, quantum res patitur, exprimenda est, quo iniuria quæ inde profecta fuerit, grauior & minimè toleranda videatur.

Tertiò, eius ipsius qui læsus est, vt occurrerit, comparanda erit innocentia, virtus, sapientia, conditio, dignitas, cum personæ quæ læsit, improbitate, scelere, barbarie, indignitate.

Quartò, iniuria illata per graues hypotyposes oculis subiicienda, sublimibus figuris, vt exclamationibus, apostrophis, prosopopœis, aganactes; & cæteris erit excitanda.

Quintò, comparatione minorum factum erit exaggerandum, & varia exempla etiam magnarum iniuriarum colligenda, quæ cum hac vna improbitate collata, longè minora videantur.

Sextò,

Geomer. l. 6.

Philos. in Herode.

Magna crux gloriæ desipientia.

Causa iracundiæ 17. ab Aristotele.

Sextò , non modò præsentis mali vis erit erit commemoranda, sed etiam futuri, si talis iniuria fuerit impunita; terror ex varijs adiunctis incutiendus.

Septimò, si qua externa species animos irritare acrius potest, tempore & loco erit adhibenda.

Octavò, si suspicio sit affectati motus, aut animi priuato odio iniquè affecti, omni lentè, remissè, callidè oratores progredi solent, & simplicem magis rei narrationem quàm vllam amplificationem pertexere.

Nonò, permagna habenda est rerum, personarum, locorum, temporumque ratio, vt pro istorum varietate motus aut fiat acuri, aut lenes, aut mediocres: nec sint comiè iracundi, nec muliebres, nec tragicis minis & doloribus intemperantes.

Decimò, curandum est vt orator decorum personæ retineat, neque ipse actione intemperanter abutatur: quæ omnia plenius exemplis illustro.

Quomodo à personis, rebus, & signis, concitetur iracundia.

CAPVT XXXI.

Persona in odium adducitur à vitijs animi & corporis, atque ipsius conditionis indig-

Cic. de Nat. deor. 1. 2. 3.

nitate. Is Ciceronis modus quam optimus mihi videtur. Etenim si vnum hominem deterrimum, postea præstanti aliquis ingenio, fictis conquisitisque vitijs deformatum vellet educere, nullum profectò dedecus reperire posset, quod in hoc non inesset, multa que in eo defixa, ac penitus hærentia præteriret. Appositum initium, pergit, & ad commouendos animos deterrima affert vitia, contra Deos, patriam, parentes, quæ homo ille perpetravit: *Dixi, (inquit) immortalibus*, & patriæ nos primam natura conciliat: eodem enim tempore, & suscipimur in lucem, & hoc spiritu cœlesti augemur: & in certam sedem ciuitatis ac libertatis ascribimur: iste parentum nomen, sacra, memoriam, Fontiano nomine obruit, Deorum ignes solemnes, mensas, additos ac penetrales focos occultat, & manibus non iniusta solum, sed etiam inaudita sacra inexpiabili scelere pertuertit; idemque earum templum inflammavit Dearum, quarum ope etiam alijs incendijs subuenitur. Quid de patria loquar, quæ primum eum ciuem vi, ferro, periculis, vrbis, omnibus patriæ præsidijs depulit, quem vos patriæ conseruatorem esse sæpissimè iudicaueritis, &c.

Hæc oratio grauis est, distributa, & pedetentim exaggerata. Audiam Gregorianæ eloquentiæ fulmen, vt Cappadocem describens, in odium adducat.

Gregorius Nazianzenus Orat. XXI. in Athanasium.

Τέρας ἢ Καππαδόκειον, ἐκ τῶν ἑσχατιῶν ἡμετέρων ὀρμυδάμων, ποικρόν τὸ γένος, ποικρότερον τῶν διδνοῖα, ὀνδὲ πανταλῶς ἐλεύθερον, ἀλλ' ἐπίμικτον, οἷον τὸ τῆ μόνων γινώσκοντα τὰ πρῶτα Σαπίσης ἀλλοτρία δουλοῦν, καὶ μάξις ἔνιον, πάντα καὶ ποιῶν καὶ λέγειν ἐπὶ τῆ γαστρὶ μεμαθηκός, τὰ τελευταία δὲ, καὶ πολιτεία παρυσφδαρὲν, καὶ πιστευθὲν καὶ τῆς τὰ ἑσχατα, ὅθι ὕειαν κρεῖων ὑποδοχέα γινέσθαι, οἷς το στρατιωτικὸν βέρεται. εἶτα καὶ κερὸν περὶ τῶν πσιν γινώσκον, καὶ τῆ γαστρὶ πολιτευσάμενον ἐπειδὴν τὸ σῶμα ὑπελείπετο μόνον, δρασμὸν ὀνοῖα, καὶ ἄλλαν δὲ ἄλλης ἀκρίβειαν χῶραν, καὶ πάλιν. (οἷα τὰ τῶν φυγάδων) τῶν

Cappadox quoddam monstrum, ex vlti Imprii d' mis terræ nostræ finibus oriandum, ma- scriptis. lum genere, animo peius, ne omni quidem ex parte liberum, sed dubium ac permixtum; cuiusmodi mularum genus esse constat; primum alienæ mensæ mancipium, atque officina vana, sicque comparatum & edoctum, vt omnia ad ventris gratiam tum faceret, tum loqueretur; tandem cum ad Rempubl. gerendam peltiferè se contulisset, atque extremo & sordidissimo illius mueri, hoc est, suillis catribus, quibus turba militaris alitur, suscipiendis præfectus fuisset, atque in commisso sibi negotio infidum se præbuit, totamque muneris sui administrationem ad ventrem retulisset, posteaquam nihil illi præter corpus reliquum fuit: profugendi consilium capit, atque aliam ex alia regionem, ac ciuitatem (vt fugitiuorum mos

ἐπὶ κακῷ τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας. οἷόν τις Λι-
γυπτιακὴ πλῆγὴ τὴν Αλεξανδρίαν καταλαμ-
βάνει, ἐν ταῦτα τ' ἄλλοι ἴσονται, καὶ τῆς κακῆς
γίγαις ἀρχεται, καὶ ἢν τὰλλα μὲν οὐδενὸς ἀξιοῦσι,
οὐ λόγων ἐλευθέρων μετασχῆναι οὐ τὴν σωφρο-
σίαν παύσει. οὐκ εὐτελείας σχῆμα γ' οὐδ' ἅτι
καὶ πλάσμα κινδὸν περιεκέλευτο, κακῆς γίγαις
καὶ συγγέαι πράγματα πάντων δεινότα-
τα.

mos est) subinde permutans, postremò ad com-
munem Ecclesiæ perniciem, instar cuiusdam
Ægyptiacæ plagæ. Alexandriam inuadit. Hic
vagari desinit; improbitatem autem, & verfu-
tiam auspicatur. Ac cætera quidem nullius
pretij erat, nō liberalibus disciplinis imbutus,
non in congressu, & colloquio facetus, non
pietatis laruam saltem, & inquam speciem
præferens, verum ad suscipienda facinora, res-
que perturbandas appositisissimus.

Item Iuliani orat. 1111.

Αλλ' ἐποίησεν με μαντικὸν ἢ τῷ θεῷ ἀνὸ-
μαλία, καὶ τὸ περιττὸν τ' ἐκστάσεως. εἴπερ
μάντις ἀριστός, ὅς τις εἰκάξειν οὐδὲ καλῶς οὐδε-
νὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστῆ, αὐχὴν ἀ-
παγῆς, ὅμοιοι πολλοὶ μὲν, καὶ ἀνασκητέμιοι. ἀφ-
θαλμὸς σοβόμην, καὶ περιφρόνησις, καὶ μα-
νικὸν βλέπων, πόδες ἀσταθῆντες, καὶ μετακλῶζον-
τες, μυκτῆρ ὕβριν πνέων, καὶ περιφρόνησιν προ-
σώπῃ σχηματισμοὶ καταγέλαστοι, τὸ αὐτὸ φέ-
ροντες γέλατες ἀκρατεῖς τε, καὶ βρασματούδεις,
νεύσεις καὶ ἀκαιτύσεις, σὺν οὐδενὶ λόγῳ, λόγῳ
ἰσάμην, καὶ κοπιόμην πνεύματι, ἐρωτήσεις
ἀτακτοὶ, καὶ ἀσύνετοι, ἀποκρίσεις οὐδ' ἐν τῆσιν ἀ-
μείνεις, ἀλλήλους ἐπειμολάνθουσι, καὶ οὐκ εὐσα-
δεῖς, οὐδὲ τάξει προῖδουσαι παιδείσεως. τί ἀν-
χεῖς ἕκασον χροάροισι; τῶτον πρὸ τ' ἔργων ἐθεα-
σάμενοι, ὃν καὶ ἐπὶ τ' ἔργων ἐγνώρισται.

Sed memorum, ac gestus ipsius inæquabili-
tas, atque ingens quædam mentis emotio
vatem efficiebat; siquidem vates ille optimus
est, qui recte conijcere nouit. Neque enim mi-
hi boni quicquam significare videbantur, cer-
uix minimè firma, humeri, quos subinde agi-
tabat, & atollebat, oculus vagus, & oërrans,
ac furiosum quiddam intuens, pedes instabi-
les, & tirubantes, natus contumeliam spirans,
vultus lineamenta ridicula, idem significantes
risus proterui, & æstuentes; nutus, & renutus
omni ratione carentes; sermo hærens, spirita-
que intercisus; interrogationes præcipientes &
impetite, responsiones his nihilo meliores; alię
in alias insultantes, non autem graues, & con-
stantes, nec eruditionis ordine progredientes.
Quid singula describere necesse est! Talem an-
te opera conspicatus sum, qualem in ope-
ribus postea cogno-
ui.

Iuliani de-
scriptio.

Sidon.
Apol. ep. 13.
lib. 3.

Eodem genio, sed impari stylo, Gnatonem
improborum signiferum, Sidonius Apollina-
ris efformat, de quo plenius in libro descrip-
tionum, post multa eius crimina addit;
Fœculentiæ omnino par cloacali, quæ quò
plus commota, plus fœtida est. Ita viuens,
paucis voluptati, nullis amori, omnibus risui,
vesicariū ruptor, fractorque ferularum, biben-
di auidus, auidior detrahendi, rabido pariter
ore spirans cænum, spumans vinum, loquens
venenum, facit ambigi, putidior, temulentior,
an facinorosior existimetur.
[Subiungit de corpore.]
Præmure ille sordidior est, atque deformior

cadauere rogali, quod facibus ad motis semi-
combustum, moxque sidente strue torrium
deuolutum, reddere pyræ iam fastidiosæ
pollinctor exhorret. Præter hæc lumina ge-
rit idem lumine carentia, quæ Stygiæ vice pa-
ludis voluunt lachrymas per tenebras, gerit &
auree immanitate barrinas, quarum fistulam
biforem pellis vlcerosâ circumuenit faxeis
nodis, & tofosis humore verrucis; per margi-
nem curuum protuberantibus, portat & na-
sum, qui cum sit amplus in foraminibus, &
strictus in spina, sic patescit horrori, quod an-
gustatur olfactui, prætendit os etiam labris
plumbeum, rictu ferinum, gingiuis purulen-
tum.

Ecc
tum,

tum, dentibus buxeum. Et cetera, quae ille grandi, & horribili oratione.

Omitto quae habet Demosthenes in Aeschinem, Aristogitonem, & Midiam: Cicero in Pisonem, Vatianum, Clodium, Antonium & ceteros.

Iam ubi hac & simili proposita immanitate, obiecta est eius, qui in odium adducitur species, si contra laesa personae dignitas opponatur, consurgit indignatio, ut

Cic. in Philipp.

Est igitur, Quirites, P. R. Victori omnium gentium, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Spartaco.

Sallust. in orat. Philipp.

Et apud Sallustium. Proh Di! boni, qui hanc urbem, omnia cura adhuc regitis: Marcus Emilius omnium flagitiosorum postremus, qui peior, an ignavior sit, deliberari non potest, exercitum opprimendae libertatis habet, & se e contempto metuendum effecit: vos muscantes, & retractantes verbis, & vatium carminibus, pacem optatis magis quam defenditis?

In facto demum proponendo, & apertissimis verbis, atque sententijs explicando, per magna totius affectus vis consistit.

Greg. Nazianz. orat. 3. in Iulianum.

Quid illud Maei Arcehusij, martyrium, quod narrantur a D. Gregorio Nazianzeno, si ne iusto iracundiae dolore in authorem supplicij, & singulari in Martyrem miseratione, audiat?

Ducebatur senex sacerdos, Athleta voluntarius, per mediam civitatem, omnibus, praeter persecutores & carnifices, tum ob aetatem venerabilis, tum ob vitae probitatem venerabilior. Ducebatur porro ab omnibus cuiuslibet aetatis, & conditionis, ac fortunae, aequae urgentibus viris, & foeminis, adolescentibus, & senibus: tam qui publica negotia administrabant, quam qui honoribus, ac dignitatibus praediti erant: atque hoc unum certamen leuotis propositum erat, ut furoris aduersus senem immanitate sese mutuo superarent, omnibusque pietatis pars esse censebatur. quam plurimis eum malis afficere, pugilemque senem, aduersus totam civitatem decertantem superare. Reptabatur per plateas, volutabatur in cloacis: crinibus, & quavis alia corporis parte admixta, nempe cruciatibus, contumelia ab ijs trahabatur, qui in Mithrae sacris huiusmodi supplicijs iuste cruciantur. A pueris ad pueros pendulus remittebatur, qui cultris pennarijs generosum illud corpus certatim excipientes, a star ludi diram agebant tragœdiam.

Tormentis etiam tibia illius ad ipsa usque

ossa comprimebantur, Ineis filis amputabantur aures, tenuissimis quidem illis sed firmissimis. Ipse interim sporta in altum sublatus, melle, & infculo vndique perfusus, apibus, & vespis meridiano tempore pungebatur, ardentissimo sole lucente, atque huic quidem carnes colliquante, illis autem beataram carnijum, non enim dixerim miserarum, esum acriorem efficiente.

Haec e Graecis Latine expressa, ne Graecis usque testimonijs paginas oneremus: quae vel liquidè, simpliciterque narrata, ad motus concitandos vim habent non mediocrem.

Sic Galgacus apud Cornelium Tacitum, Britannorum suorum animos, odijs aduersus civitatem Romanam irritans, quam excelsè, & Agricola Romanorum crudelitatem, & suorum miserias narrat?

Raptores (inquit) orbis, postquam evacta vastantibus defuere terras & mare scrutantur: si locuples hostis est, auarissimi pauper, ambiciosi: quos non oriens, non occidentis fatiaverit. Solum omnium opes, atque inopiam pari affectu concupiscunt: Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique, ac propinquos suos natura charissimos esse voluit: hi per delectus alibi seruituti auferuntur. Coniuges, sororesque, & si hostilem libidinem effugiant, nomine anticorum, atque hospitium polluntur. Bona, fortunaeque in tributum egerunt, in annonam frumentum, corpora ipsa, ac manus syluis, ac paludibus emaniendis, verbera inter, ac contumelias conterunt. Nata seruituti mancipia semel veniunt, atque ultra a dominis aluntur: Britannia seruitutem suam quotidie emit, quotidie pascit. Haec ad mouendam iracundiam graui- ter, & amarulentè dicta. Quid si iam accedant vehementium figurarum emissiones, uti

Demosthen. de falsa legatione.

Καὶ τριῶντα σωματὶδὲς ἐαυτῶν περιπαγμένω δ κατὰ τὸ πολὺν ἐκπέμψεν εἰς ὑμᾶς. Deinde tot criminum sibi conscius inapurus ille audebit in nos intueri, Et contra Aristogitonēs καὶ τοὺς ὑμῶν χολῶν ἀδελφῶν. ἔχων φανήσασθαι ἐφ' οἷς δὲ θελοῦντες οὗτος ἔχει ἀναδῆς ἀβραπὸς αὐτοσὶ ἐκείνῳ τοῦ νόμου. Nullus deinde vestrum succensere, & irasci videbitur, in ijs quibus execrandus ille, & exhausti pudoris homo leges violat.

Haec sunt faces, & classica. Quid Cicero: quo genio in odium, & iracundiam rapit?

Cam.

Cum quidem tu, d' vecors, & amens, cum omnes boni, abdit, inclusique morerent, tepla gement, te ceta ipsa vrbis lugerent, complexus es illud funestum animal, ex nefarijs stupris, & ciuili cruore, ex omnium scelerum importunitate, & flagitiorum impunitate concretum: Atque eodē templo, eodem ia loci vestigio, & temporis, arbitria non mei solum, sed patrie funeris abstulisti. Quid ego illorum dierum epulas? quid lætitiarum, & gratulationē tuam? quid cum tuis sordidissimis gregibus intemperatissimas perpotationes prædicem? Quis te illis diebus sobrium? quis agentem aliquid, quod esset libero dignum; quis denique in publico vidit: cum collegæ tui domus cantu, & cymbalis personaret; cumque ipse nudus in conuiuio saltaret: in quo, ne tum quidem, cum illum suum saltatorum versaret orbem, fortuna rotam pertimescebat. Hic autem, non tam concinnus hellus, non tam musicus, iacebat in suo Græcorum fætorē, atque vino, quod quidem istius in illis Reip. luctibus, quasi saliquod Lapitharum, aut Centaurorum conuiuium ferebatur: quo nemo potest dicere, vtrū iste plus biberit, an vomuerit, an effuderit.

Hæc crudelitas, & turpitudine tam sublimi oratione expressa, ingentes habet aculeos. Post hæc modò vibrantur confertæ exclamationes: vt, O tenebræ, & lutum, & sordes! [Et alibi:] O scelus, & oportentum in vltimas terras exportandum! [Et rursus] O spectaculum miserum, atque acerbam, ludibrio esse Vrbis gloriam, P. R. nomen, in hominum conuentu, atque multitudine, piratico Myoparone, in portu Syracusarum, de classe populi Romani triumphum agat pirata, cum prætoris nequissimi, acerbissimi que nauim prædonum remi aspergerent.

Modò apostrophæ, & conuersiones accedunt ad homines, ad Deos, vt,

Per Deos Immortales, Iudices, quo tandem animo sedetis, aut hæc quemadmodum auditis: vtrum, ego desipio, & plusquam satis est, doleo in tanta calamitate, miseriaque sociorū? an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus, & mæror pari sensu doloris afficit, &c. Ad Deos, vt *εὐλαβῶς ἵνα γένοιτο ὑμῶν, ὡς ἀνθρώποι*

ἄδικοι τοὺς θεοὺς ἀπαύται.

Modò comparata proferuntur exempla. Quis hoc fecit vlla in Schytia tyrannus, vt eos, quos luctu afficeret, lugere nō siaceret? mærorem relinquis, mæroris aufers insignia:

eripis lachrymas, non consolando, sed minando.

Modò per prosopopœias orationes exprimuntur, mortui ipsi ad tribunal Iudicium, & consessum auditorum appellantur; siquidem Orestes apud Libanium, aptè admodum patris demortui animam, & Apollinem Pythium, tanquam innocentia suæ propugnatores, aduocat. Ad summum tanquam basilis exploduntur indignationes, execrationes, diræ, & cætera id genus, de quibus in figuris. Ad duntur etiam miræ, & varij terrores incutiuntur, vt [Exit, erit illud tempus] & similia.

Quod si etiam signa extiterint, vt corpora sputate tractata; huores, cruor, yulaera, vestes, gladij, suppliciorum instrumenta

Signa externa aptè hic proferantur. Clotildis, Clodouari filia, & Childeberti, Clotarij, atque Theodotici Regum Franco-rum soror, ab Almarico Rege Visigothorum Ariano, cui nupserat, ignominiose, duriterque tractata, imbutum suo cruore sudarium ad fratres Reges misit, quibus veluti Isteris sanguine exaratis perciti, classicum tota Francia cecinerunt, & immane illud bellum constârunt; quo res Visigothorum prorsus attrita ceciderunt. Nec alia res magis P. R. excitauit, quam cum Antonius Cæsaris vestem explicans exclamauit;

Ὡς πολὺς ἔσται παραγμὴς, ἢ ἐπὶ τούτῳ μόνον ὡς ἔοικεν, ἔλαβες, ἢ ἐπὶ ταύτῃ σφραγῆς.

Paul. A. E. mil. l. 3. Diol. l. 44.

De varietate motuum iracundie, & eorum usu.

Ac de vitiosis motibus in hoc genere.

C A P V T X X X I I.

A Dhibenda est à prudenti scilicet oratore permagna in hisce motibus concitandis temperies, vt insanos quosque, & ignavos reijciat: sanos contra, & generosos studiosissimè consequatur. Primum quidam motus sunt iracundia; qui videtur magnus, & violentus, sed re ipsa verbosi sunt, degeneres, ignaui: qui à comicis, plebeijs hominibus tribui solent: Rumpuntur enim nonnunquam iracundia, & quo magis irascuntur, eo pleniorē omnium captant risum. Talia sunt ista apud Terentium:

Ecc 2

Tum

Demeſtr. de corona.
Cicero in Pisonem.

Tum autem Syrum impulsorem: Vah! quibus illum
lacerarem modis.

Sublimem, medium, arripere, & capite primum
in terra statuerem,

Ut cerebro dispergat viam:

Adolescenti ipsi oculos eriperem: post haec praecipitem
darem:

Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, &
prosternerem.

Fulgura sunt haec (vt diximus) è pelui.

Quin apud Plautum, quanto dolore, & iracundia
haec senex?

Plautus in Berij, inserij, occidi: quò curam? & quò non curam?
aulularia.

Tene, tene, quem? quis? nescio, nihil video, caecus, atque

Equidem quo eam, aut ubi sim, aut qui sim, neque
cum animo

Certum inuestigare, obsecro vos ergo mihi auxilio,
Oro, obsecro, sitis: & hominem demonstratis, qui
eam abstulerit.

Qui vestitum, & creta occultant sese, atq; sedent,
quasi sint frangi.

Quid au tui tibi credere certum est, nam esse bonum
se vultu cognosco.

Quid est quòd ridetis? noui omnes. Soio fures esse hic
complures.

Haec tam iracunda ad risum ab ingeniosis
poëta sunt comparata. Homo enim dolore, &
iracundia caecus seipsum interrogat, & final
responder, modò pugnancia secum loquitur,
modò alios laudat pariter, & vituperat, quas
ob causas meritò derideret.

Quae sunt igitur huius affectus vitia? facilè
est istud quidem prudentiae dijudicare. Pri-
mum vitiosus sunt nimis vehementes, atque in-
sani. Tantum enim abest, vt iracundiam, vel
terrorem injiciant clamosi isti negatores, qui
potius se ipsos praebent deridendos, quòd ra-
tione, praestantissima hominis parte, videantur
destituti.

Secundò, deridentur qui licet insani nihil
admodum habeant, supra rem rament, & per-
sonam sunt clari: quales sunt, qui in causis, &
negotijs minoris momenti adhibentur ad tra-
gœdia grauitatem nimis compositi. Quod
vitium pueris familiare est, qui in affectibus,
& iudicijs nullum persèpè tenent modum.
Atqui vt res alioqui viles amplissimis extollunt
laudibus, sic etiam in minora quaeque crimi-
na, aequè solent, ac in maxima, ex candescere.

Tertiò generosi plerumque motus verbis an-
tiquis, atque inflatis deteri, infringique so-
lent; Nam eaim in risum ceder haec iracundia
Medea apud Pacuuium?

Quidnam autem hoc soniti est, quòd stridunt foris? Pacuuius
Vbi ille est: me miseram! quoniam clamor elimi-
nat.

Si qua me hac oratione incilet, quid respondeam?
Vtinam nunc matrescam ingenio, vt meum pa-
trem ulcisci queam.

Ego ne tyranni noui temeritudinem,
Me caluitur suspicio.

Quartò, cauendum est scrijs iracundiae mo-
tibus, misceantur ioci, & ridicula. Neque e-
nim liceat irasci oratori, vt Ballioni.

Forum coquinum qui vocant, stultè vocant: Plautus
Nam non coquinum est, verum furinum est fo-
ru.

Nam si ego iuratus peiorem hominum quarerem,
Coquinum non potui, quam hunc, quem duco du-
cere.

Multiloquum, gloriosum, insulsum, inuisilem:
Quin ob eam rem Orcum recipere hunc ad se no-
luit,

Vt esset hic, qui mortuus cenam coquat:
Nam hic solus illis coquere quòd placeat, potest.

De generosis iracundiae moti- bus,

CAPVT XXXIII.

Extant plerique generosi iracundiae motus,
qui, quasi liberi, paterni corporis similitu-
dinem, sic animae ipsius Oratorum, à quibus flu-
unt, effigiem quandam praefertunt, vt non im-
meritò, illustrium patrum sobolem possis
appellare. Qua in re praeter ceteris admirabilis
Diuus Gregorius Nazianzenus, Demo-
sthenes, & Cicero extiterunt. Quo-
enim spiritu, haec aduersus
Iulianum.

¶

MOTVS IRASCIBILIS.

Gregorius Nazianz aduersus Iulianum Orat. III.

Εγθέσατε, & ἀσεβέσατε, & ἀπαμειβούτα-
 τε τὰ μεγάλα, σὺ κατὰ τοσούτους κλήρας, καὶ
 τοὺς οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ πάντα δια-
 λαβύσσης τὰ τέρατα, διὰ τὴν εὐτελείαν τοῦ λόγου,
 καὶ τὴν μαρτίαν, ὡς ἀνὰ αὐτοὺς φαίη, τὸ κηρύγματος,
 ὁ Θεὸς οὐκ ἔφησε, καὶ δαίμονας ἔπαυσε, καὶ χρό-
 νον ὑπερκόνησε, τὸ αὐτὸ παλαιὸν τὸ μὲν τυγ-
 χάνου, καὶ νέου, (ὡς ὑμεῖς τῶν θεῶν πᾶσι τερατίου-
 δεῖ,) τὸ ἅ τῆς δόξης, τὸ ἅ τῆς κομιτοῦ, καὶ τὸ
 μὴ τῆς σκηνωφίας, τὸ ἅ τῆς τελειώσεως τῆς μουσικῆς
 χαρῆς ἰδίῳις ταμειουθέντι, σὺ καὶ τὰ τὴν μεγά-
 λης τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας, ὁ πῆς, καὶ τὸ σὺ, καὶ τὸ
 δὲ, μεγάλης, καὶ οὐ τὸ αὐθιγῆς, οὐδὲ ἀνὰ πλεονῆ
 σὺ μανῶσι ληνες, ἀλλ' ἐπὶ πλεονῆ ἀείβαδισμένης
 τε καὶ ἀρβυθισμένης; (πιστεύω γὰρ ταῖς περιρήσε-
 σι, καὶ τοῖς ὀρωμένοις,) ἦν ὁ θεὸς ἐποίησε, καὶ ὡς ἀν-
 δρωπὸν ἐκληρονόμησε, ἦν νόμος ἐτύπωσε, καὶ
 χάρις ἐπλήρωσε, καὶ Χριστὸς οὐκ ἐκμήρισε. ἦ μὴ
 προσφύται σὺ ἐπέφησε, καὶ ἀποστολοὶ σὺ ἐπέφησαν,
 καὶ ἐταγγελιστὴν κατηρτίσαντο; καὶ τὸ Χριστὸν δυ-
 σίας, τοῖς εἰς μιάσμασι, σὺ καὶ τὸ τὸ κόσμον
 καὶ θηρατῶν ἀμαρτίας, τοῖς εἰς ἀμαρτίας; σὺ τὸ πᾶ-
 λλον καὶ τὸ εἰρήνης; σὺ χεῖρα καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ
 ἡλωθείας τὴν καὶ διὰ σέ; σὺ καὶ τὸ καὶ οὐκ ἔστιν τὴν σὴν
 γῆσιν; καὶ τὸ τὸ σαυρῆ Ἰσραήλ; καὶ τὸ δα-
 νάτῃ καὶ ἰλλουσίμ, καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως ἐπ' ἀνά-
 στασι; καὶ τὸ τῆς μαρτυρίας, ὡς μαρτυρίας; καὶ τὸ
 Ἡρώδην δεικνύς, καὶ τὸ τῆς Ἰβδαν παροδότης
 (πλὴν ὅσον ὅσον ἀγγλὴν τὴν μὴ ἀνοίαν ἐδέχθης
 ὡς περ ἐκείνη;) καὶ Χριστοῦ τὸν μὴ Πιλάτου,
 καὶ τὸ τῆς Ἰβδαμῆς μισοῦσας; ὅσον ἡδέδης τὰ ὑπὲρ
 Χριστοῦ σφάγια; οὐκ ἐφοβήθης τοὺς μεγάλους ἀγα-
 νιστάς, τὸ Ἰωάννην ἐκείνην, τὸ Πέτρον, τὸ Παῦλον,
 τὸ Ἰάκωβον, Στέφανον, τὸ Ἀνδρέαν, τὸν Θεόκλητον,
 τοὺς ἐπ' ἐκείνοις τῆς, καὶ τὸ πρὸ ἐκείνων, τὸ ἀληθείας
 παρακινδυνεύσασθαι; οὐκ ἔφησε καὶ σὺ ἐκείνην, καὶ τὸ
 καὶ τὸ τῶν ἀντιπροσώπων ἀντιπροσώπων, καὶ τὸ πα-

HOmo stultissime, & impiissime, & in mag-
 nis rebus imperitissime, tunc aduersus tan-
 tam sortem, ac per totum orbem fusam obla-
 tionem, quæ per sermonis uilitatem, prædica-
 tionisque, ut ipsi fortasse dixeritis, stultitiam,
 omnes terræ fines complexa est, quæ sapientes
 uicit, & demones oppressit, & tempus supera-
 uit, eadem uetus simul & noua, (ut vos Deorum
 quendam portentose confingitis,) illa paucis,
 hæc promiscua multitudini; illa adumbratio-
 ne, hæc perfectione mysterij ad sua tempora
 reseruati? Tunc quis autem, & quantus? & un-
 de profectus? Aduersus magnam Christi hære-
 ditatem, magnam, inquam, illam, nec etiam si
 quidam maiori quam tu, furore atque insaniam
 præcipites feraatur, sinem habituram, uerum
 longius progressuram, altiusque assurrecturam:
 (mihî enim & Prophetarum oracula, & ea quæ
 cernimus, fidem faciunt; quam, ut Deus, crea-
 uit; & ut homo, hæreditate consecutus est: quæ
 lex adumbrauit, & gratia expleuit: quam Pro-
 phetæ coagmentarunt, & Apostoli, quasi uin-
 culis constringerunt, & Euangelistæ numeris
 omnibus absoluerunt? Tunc aduersus Christi
 sacrificiû, cum tuis piaculis: tunc aduersus eum
 cruorem, quo mundus purgatus est, cum tuis
 cruoribus? tunc bellum aduersus pacem? tunc
 manum aduersus eam, quæ & pro te, & propter
 te, clauis transfixa est: tunc aduersus fel gultum
 tuum: aduersus crucem trophæum: aduersus
 mortem oppressionem: aduersus resurrectionem,
 infurrectionem, & rebellionem: aduersus
 martyrem, ne martyres quidem: post Herodem
 persecutor, & post Iudam proditor, (nisi quod
 non laqueo, ut ille, penitentis animi signifi-
 cationem dedisti;) post Pilatum, Christicida; post
 Iudæos, Dei hostis: non uictimas pro Christo
 cæsus ueritus es? nec magnos pugiles extimui-
 sti, Ioannem illum, Petrum, Paulum, Iacobum,
 Stephanum, Lucam, Andream, Theclam, eos,
 qui & post illos, & ante illos, pro ueritate peri-
 culis se obiecerunt: qui cum igni & ferro, &
 bellis & tyrannis, & præsentibus malis & de-
 nunciatis, alacri animo, uelut in alienis corpo-
 ribus, imò quasi corporum expertes, dimicauerunt?

Ecc 3 sur:

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

εἴ τι κακοῖς καὶ ἀπειλομένοις, ὡς περὶ τὸ ἄλλο-
 ζῆσις σώμασιν ἢ ἀσώματοι; τὴν ἐνικμ: ἵνα
 μὴ παρῶσι μὴ μέχρι ῥήμα τὴν εὐσθένειαν.
 ὧν αἱ μεγάλαί τε καὶ τῶν ἀνηγούρων, πρὸ ὧν δαι-
 μοτες ἐλάσσονται, καὶ νόθι θεραπέυονται ὧν αἱ
 ἐπιφάνεια, καὶ ὧν αἱ περιρρήσεις, ὧν καὶ τὰ σώ-
 μαλα μόνον ἴσα δύνανται ταῖς ἀγίαις ψυχαῖς, ἢ
 ἐπαφύμωμα, ἢ ἐμώμωμα. ὧν καὶ ῥαίονες αἵμα-
 τὸ μόνον, καὶ μικρὰ σύμβολα πᾶσι, ἵνα δρῶ-
 σι ταῖς σώμασι.

curtne pietatem, vel verbo tenus proderant.
 Quibus præclari honores & festa confite-
 rentur: a quibus demones propelluntur, & mor-
 bi curantur: quorum apparitiones & prædi-
 ctiones; quorum vel sola corpora idem pos-
 sunt quod animæ sanctæ, siue tangantur, siue
 honorentur; quorum vel sola sanguinis gut-
 ta, atque suppliciorum signa idem possunt
 quod corpora. [Hæc etiam truci habet ali-
 quid festivitatis admixtum.

ΟΥ, φασιν οἱ τὰ ἐκείνη σθένεις, καὶ τὴν νεο-
 ἡμίθεον ἀναπλάσθους, τὴν ἰδὴν, καὶ φιλιάν-
 δραστον. ἀλλ' ὅτε οὐ δημοσία, διωκόμενασαν χρι-
 στιανοί, περιέθηκε, καὶ πᾶντα πασχεύωσαν, ὅσα
 δοκεῖ τοῖς διώκουσιν, ἀφιέντες αὐτὸν τὸ διώκειν
 αὐτίκας. τὴν δὲ ῥαίον, οὐδέ τις πάποισ ἐπέων ἡμερον,
 ἐλκόντα κεφαλὰς ἀντὶ μιᾶς περιβάλλετο. εἰς
 τῶν μύθων περὶ τὴν Παταρικὴν χίμαιραν,
 ὅτι ζῆσι, καὶ ἀνομοίως, ὅτι ἵνα φοβερωτέρα μ.
 τὸ εἶδος κέρβερον, ὅτε τοσαύτας τε καὶ ὁμοίας, ἢ
 τὸ θαλάττιον χακὸν τὴν Σκύλλαν, ὅτι ἐξ ἐν κύ-
 κλω, καὶ φευκτολάτας: καὶ τοῖς τὰ ἀνω φασίμ
 αὐτῆς χρῆσά καὶ φιλιάνθρωπα, καὶ εἰς δὲ φιν ὀδύ-
 ἀηθῆ. (κόρη γὰρ ἦν, πρὸς ἡμᾶς τὴν συγγενῆς ἐ-
 χύσασα.) αἱ δ' ἀπὸ τούτων κινώδεις κεφαλαί, καὶ
 δηριώδεις, οὐδένος ἦσαν ἀγαθῆ, σὺν δὲ ὅλως ἀρ-
 πάζεσθαι, καὶ μὴ εἰς κίνδυνον διαφέρεισθαι, τοῖς
 ἀνέθετε χαρμώδεις. ἢ καὶ τὸ τοσοῦτόν, καὶ τὴν
 σφινδονίτ τὰ βέλη, καὶ τοὺς λίθοις χελαπύσση,
 ἀλλ' οὐ τοὺς σφενδονῶντας, καὶ τοὺς τοξείωντας: ἐλ-
 ῆ τὴν κυνηγετῆρος κύκας, καὶ τὸ φαρμακίων τὰ δη-
 λήρια, καὶ τὸ κερατύνων βοῶν, καὶ σπαρατῶντων
 δηριῶν τὰ κέρατα, καὶ τοὺς δινυχασοῖς χεράμωροι
 πούτοις, ἐκτὸς σῆθ. λα, καὶ οὐ μετέπειτα τῆς ὧν
 πολμῶν, κίττας, πομπῆς ταυτα τῆς ἀλογίας,
 καὶ ὄντως σφιστοῦ, δέμωμα, τοῖς ταυτὸ σιμυγο-
 ροῦν τὸ χεκοῖς καὶ τῆ τῆ λόγι διωάμει τὸ ἀ-
 λήτες σου χελύπην τὸ. ἀλλ' ὅτι ἐπὶ ὄψεσιν εὐο-
 τοῖ ἀποκρύφει, οὐδ' ἂν πολλὰ γραφῆ, καὶ πᾶσι
 τοῖς γένησι ταῖς ἀπινούσις, οὐδ' εἰ τὴν Αἰθῶν

ΝON ita est, inquit, qui res illius ve-
 nerantur, novumque Deum illum nobis
 effingit, suavem, inquam, illum, & benignum;
 verum quia nequaquam aperte promulgavit,
 ut Christiani vexarentur, atque ea omnia
 paterentur, quæ persecutoribus collibitum
 esset, idcirco eum à persecutionis crimine
 vindicant. Atqui Hydram nemo unquam
 lenem, & mansuetam dixit, quod novem ca-
 pita pro vno proferret, si quid fidei poetis ha-
 bendum est: nec Pataricam Chimæram, quod
 tria, ac diversa, ut terrorem maiorem afferret:
 aut illum apud inferos Cerberum, quod toti-
 dem, & similia: aut Scyllam, æquoream pe-
 ftem, quod sex in orbem, maximeque horren-
 da, & tamen superiores ipsius partes suaves,
 & humanas fuisse narrant, nec aspectu iniu-
 cundas (virgo enim erat, cognationis cuius-
 dam necessitudine nobiscum devincta:) at re-
 liqua capita canina erant, & belluina, atque
 omnino perniciofa, classes totas corripientia,
 nec, quantum ad periculum, ab opposita Cha-
 rgybdæ quicquam differentia. An tu etiam sag-
 gittariorum, & funditorum sagittas, ac lapi-
 des, non autem funditores ipsos, & sagittarios
 accusabis? an venatorum canes, veneficorum
 toxica, & cornupetarum bouum, & dilanian-
 tium ferarum cornua, & vngues: qui autem
 his utuntur, extra culpam ponantur, nec crimi-
 nis eorum rerum quas perpetrarint, participes e-
 runt? Magnæ profecto hæc stulticia fuerint,
 ac sophista proculdubio opus habuerint, qui
 vitiorum suorum patrocinium suscipiat, viri-
 busque eloquentiæ veritatem obregat. Sed
 nulla unquam ratione seipsum occultabit, ne
 sua omnem quidem partem se verget, ac per-
 vasti-

Hydra.
 Chimæra.
 Cerberus.
 Scylla.
 Chargybdæ.

καὶ ἐπεὶ δὲ λέγει, περὶ τῆς ἐπιπέδου, ἢ τῆς δακτυ-
λίου ὕψους, καὶ τῆς σφοδρῆς σφενδόνης χρυσάδιος,
ἐκ τῶν ἀπολλέων τῶν ἀντιπῶν αὐτοῦ, ὅσα φέ-
ραν βλαπτικὰ, καὶ διὰ τὴν ἐπίστασιν, τοσούτω πλείον
ἀλλοῖ, ἐταῦ κατὰ ἀλλοτρίαν διακρίσιν, καὶ τοῖς συ-
ντάξις τῶν κριταῖς, ὡς ταῦτα πρῶτον τὸ
καὶ τοῦ αὐτοῦ οὐδὲ ἀντιπῶς ὡς δικαστῶν πρῶ-
τομέν ἐσέχρησαν, οὐτως ἐκ τῶν ὀνδρῶν ἢ
ποικιλία, καὶ πάλιν ἄλλοθεν ἐλυτῆ περιπέπασα.

varietatem suam in omnes formas immutat, at-
que Orci galeam, ut dici solet, induat, aut *Orci galeam.*
Gygis annulo, & palæ conuersione sese suffu- *Gygis ann.*
retur. Imò contrà, quò magis elabi, atque ef- *nulul.*
fugere tentat, hoc magis comprehenditur, &
conuincitur apud veritatis tribunal, ac pru-
dentissimos quosque earum rerum iudices,
utpote hæc faciens, atque committens, quæ
ne ipse quidem, ut iusta defendere queat. Ad-
dèd expugnata facilis res est improbitas, at-
que vnde cunq; secum ipsa pugnat.

Quantam ad odium commune excitent, & pudorem afferant.
Hæc quæ turpitudinem habent admixtam,
ut libidinum, porationum, obsequiorum
infamium, non modò commune odium exci-
tant, sed ei ipsi, in quem dicuntur, pudorem
pudorem as- afferunt non mediocrem, qualia sunt, quæ in
nobili Philippica, Antonio de vomitu, & a-
moribus: Æschini in oratione pro coro-
na, de comica opera, de obscuritate familiae,
& vilissimis ministris in sacris Cereris obji-
ciuntur.

propter te clauis transfixa est. Quæ omnia vim
habent maximam, & altissimam eloquen-
tiam.

Tandem ista, verbane videntur, an potius
fulmina, quæ epiphonematis vice subijciun-
tur. *Post Herodem persecutor, post Iudam proditor:*
& quod amarulentam habet ironiam, nisi
quod non laqueo, ut ille, poenitentia animi si-
gnificationem dedisti: *post Pilatum Christicida, post
Iudeos Dei hostis.*

Nunc singula expendamus. Vnde tantus,
& tam grauis confurgit motus, paucis ad imi-
tationem notandum est.

Postremò, quæ consummata malitiæ est,
arguit in Iuliano effrenatam audaciam, omnis
timoris, tam diuini, quam humani, expertem,
à quo luculentæ plerumque ducuntur ampli-
ficationes. *Non victimas pro Christo casus veri-
tus es, nec magnos pugiles extimuisi, Ioannem il-
lum, Petrum, Paulum:* quæ magnificè, & pro rei
dignitate dicuntur. Addit falsam, & aculea-
tam ironiam: *Hæc non colis, sed contemnis
qui Hercules, Iugum;* ubi de industria Hercu-
les Oethcos, & Pelopas, & humeros ebur-
neos, & cætera id genus commemorat, quo
magis aduersarium irretet, qui poetices, ac
fabularum cognitionem Christianis homi-
nibus absconditam esse cupiebat. Is est i-
gitor Gregorij character in motibus ira-
cundiæ, & ex vngue leonem licet agno-
scere.

Prima emissio fit per amarulentam excla-
mationem; *homo stultissime, & impiissime.* Sub-
ijcit vltimo loco, quod grauius ambitiosum
Iuliani pungebat ingenium: *in magnis rebus
imperitissime.* Mox, qua maiestate orationis,
Ecclesiæ pingit maiestatem? *Aduersus ran-
tam sortem, quæ sapientes vicis, Dæmones oppressit,
tempus superauit.* Hæc & cætera magnifica.
Iam ex aduerso personam Iuliani, quo carbo-
ne delineat: *Tunc? quæ autem, & quantum? &
vnde profectus?*

Hæc ad contemptum grauiora sunt, quam
si longum verborum circuitum texeret: nam
& innatam animi generositatem indicant, quæ
ne dignetur quidem omnes minutias excute-
re, ut genus, ut educationem, & pueritiam,
& *vnde profectus?* Suspicionem tamen animis
auditorum relinquit, verbis ipsi longè gra-
uiorem.

Demosthenes multum habet calidi, & Demosthe-
incensi: atque in his profectò motibus longè nu-
tracum- felicius, quam in miseracionibus domina-
dia acris & tur, quanquam non est fusa eius, ut solet, ira-
generosa, cundia, sed concisè vibrata locutionibus, fulmini e-
quas tela ignea meritò quis possit appet-
nube collu- lare. Videretur autem nonnunquam, præ ve-
stanti com- hementia oratoris inclusus colluctari spiritus, paratiss.

Tertiò, ex antithesi, & oppositione con-
trariorum, pugnam Christi, & Iuliani subij-
ciens oculis, ingentem motum excitat. *Tunc
magnam aduersus eum, & quæ, & pro eo, &*

& non

& non secus, atque halitus in ardenti nube circumrotari, strepere, minari, nondum tamen exillire, ut terror ipse quolibet exitu grauior sit, & formidolosior. Nunquid enim in istis videtur ignes parturire, necdum tamen edere? *ἰσ' οἷς ἀπὸ πύργου*, cum de Aethinis audacia, & facinoribus loquutus, ut plura suis auditoribus cogitanda relinquat, & eorum tantam esse turpitudinem ostendar, ut sine nausea, & animi cruciatu dici non possint.

In his ego, inquit, strangulor. Nondum fulmen cecidit, & eo terribilius est. *Ἐξ ὧν ὁ ἀντίροτος*: postquam multa eructauit in aduersarium? Nunquid hic est barbarus? num exorandus? num? Hic intercidit, quasi præ atrocitate nomen vix inueniens, deinde transilit. Num ipse est, quia quisq; dixit mali? Curtura quidem illud, sed grauis, & generosi stomachi.

Ciceronis
motus in
iracundia.

Quid Cicero *τὴν ἄλλο*, summus in omnibus: huius stricte, & fastidiosa iracundia, ubi modo vult, multum habet: ut, tuæ coniugis, bonæ feminae, locupletis quidem certè, Bambalio quidam pater, homo nullo numero, nihil illo cõtempnus, qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At auus huius nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla, & cothurnis nummos populo de rostris spargere solebat. Vellem hanc cõtempcionem pecuniæ suis reliquisset, haberetis nobilitatem generis gloriosam. (Grauis dubio procul, & amarulenta oratio, quæ plus celat, quam promit. Nam quo artificio, M. Antonij auariciam perstringit? Vellem hanc cõtempcionem: Est istud, Quod mihi igitur certamen esset huiusmodi: cum C. Mario scilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbaro Epicuræo, cum altero Catilinæ laternario, quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, neque collega tui cymbala, ac crotala fugi: & ego istius pecudis, ac putidæ carnis, consilio scilicet, aut præsidio niti volebam: ab hoc eiecto caduere, quidquam mihi opis, aut ornamenti expectabam? [Quæ plena sunt acerbi contemptus. Iam ubi habenas laxat iracundiæ, quantus, & quàm admirabilis est!])

Cicer. in
Pisonem.

O Dij immortales, tunc etiam, atque adeò vos geminæ voragines scopulique Reipublicæ, meam fortunam deprimitis, vestram extollitis. [Et] O familia! [hic tantisper moratur] dein, non dicam Calpurniæ, sed Cluentiæ: neque huius vrbs, sed Placentini municipij: ne-

que patet generis, sed brachate nationis dedecus.

Et contra Antonium: Tu mentis es compos: tu non constringendus?

Iam ista sunt incensa fulmina.

O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum ausus es: tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Dijs penatibus os imporruntissimum ostendere? quam domum aliquamdiu aspicere poterat, nemo sine lacrymis præterire, hac te in demo tam diu dicerari non pudet in qua, quamuis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse iucundum. An tu illa vestibula, rostra, spolia, cum adspexisti, domum tuam te intrare putas? fieri non potest: quamuis enim sine mente, sine sensu sis, ut es; tamen & te, & tua, & tuos nosti. Nec verò te vnaquam, neque vigilantem, neq; in somnis, credo mente posse consistere: necesse est, quamuis sis, ut es, violentus, & furens, cum tibi obiecta sit species singularis viri, perterritum de somno excitari, furere etiam sæpè vigilantem.

Et pro demo. O Dij immortales. (Vos enim hæc audire cupio) P. Clodius vestra sacra curat. [Deinde.] Quid tibi necesse fuit anili superstitione, homo fanaticus? &c.

Tum: Quid homini tereterrimo, crudelissimo, fallacissimo, omnium scelerum, libidinumque maculis notatissimo, &c.

Quid de me, quod tulisse te dicis, patricida, fratricida, sororicida, nonne extra ordinem tulisti, &c. [Hoc demum stomachum eructare est.] Et: O canum! ò portentum! ò scelus! hanc tibi legem Clodius scripsit, spurcioram lingua sua.

Grauis hic stomachus, & quisquam alius: Vbi verò stimulandi sunt ad iracundiam iudices, quis illo potentior?

Si hæc non ad ciues Romanos, non ad aliquos amicos nostræ ciuitatis, non ad eos, qui populi Romani nomē audiuerunt: denique, si non ad homines, verum ad bestias, aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua disertissima solitudine, ad iaxa, & scopulos hæc conqueri, & deplorare vellem: tamen omnia muta, atque inanima, tanta, & tam indigna resum atrocitate commouerentur. Nunc verò, cum loquar apud Senatores P. R. legum, iudiciorumque, & iuris authores, timere non debeo, ac non vnus iste ciuis Romanus illa cruce dignus, ceteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paulò antè, iudices, lacrymas in morte misera, atq; indignissima auar-

Verr. 7.
iracundia
& conque-
stionem
ma.

cho.

chorum non tenebamus. Quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? iam ciuicum Rom. sanguis coniunctus existimandus est. Et quæ habet in Verrem, initio actionis 2.

Agunt eum præcipitem pœnæ ciuicum Roman. quos partim securi percussit, partim vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium Dij patrij: quod iste inuentus est, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentis pretium pro sepultura liberum posceret. & cætera, quæ longè, lateque exaggerata, ad incendendam iudicum iracundiam plurimum valent. Etiam illud 4. ad Herenn. ad incitandum validum est.

ad He-
renn.

Quod si istum, Iudices, vestris sententijs liberaueritis, statim sicut à cauea leo missus, aut aliqua terribilissima bellua soluta ex catenis, volitabit, & vagabitur in foro, acuens dentes multos (an potius inultos?) in cuiusque fortunam, in omnes amicos, atque inimicos, notos, & ignotos incurans, aliorum famam depeculans, aliorum domum, atque familiam perfringens, tempubl. funditus labefactans. [Quauquam istud, nondum consummata, vt apparet, eloquentia. Mitto cætera prope innumerabilia, quæ passim occurrunt.

Innata est fermè omnibus oratoribus hæc ingenij celsitudo, sed in diuinis hominibus eò clarius elucet, quo sanctitatis armis freti, in vitia liberius inuehuntur. In quo admirabilis est, sicut in cæteris, D. Chrysostr. maiestas: quo enim spiritu dixit aduersus Eudoxiam:

Vid. Baro.

lit. 5. p. 243.

Rursum Herodias furit, rursum bacchatur, rursum ab Herode caput Ioannis iniuriâ petit abscindi: Rursum Iezabel Nabute vineam eripere satagit, & sanctum Eliam ad montes compellere. Horribilis planè oratio, quæ licet in historiam de eadè Ioannis Baptistæ diceretur, omnes tamen in Eudoxiam quæ tunc acerbissimè Ioannem Chrysostr. persequatur, dictum existimarunt. Hoc initium, quod inuenitur in oratione ab Antonio Agellio ex veteri codice decerpta, immutatum est homil. decima quinta in Matthæum, vbi his verbis exoditur: Heu me, quid agam? unde sermonis exordium faciam? quid dicam? vel quid taceam?

Cætera planè conueniunt: habent autem

amarulentam in ambitionem, & crudelitatem mulierum inuectiuam.

Quid inter agrellas feras leone sæuius? sed nihil ad mulierem. Quid draconæ atræcius? sed & hoc muliebri superauit ingenium.

[Deinde.]

Danielem leones in lacu reueriti sunt, iustum verò illum Nabuten Iazabel interfecit. *Tom. 2. h. 2.*
Cetus Ionam in ventre custo diuit; Dalila autem Sampson circumuentum illecebris, raso etiam capite deformatum, hostibus tradidit. Dracones, & aspidæ, & fera cornuta, Ioannem Baptistam in solitudine degentem, immanitatis oblitæ tremuerunt, Herodias verò eadem caput amputauit, & tanti viri mortem in pretium saltationis accepit.

Motus crescit ex comparatis, quæ superius notauimus: iam quo impetu ardentis sagittæ vibrantur in Herodem?

Adulterium Herodes committit, & in carcere pergit Ioannes; sic iudicat sedens in loco Iudicis reus, in loco vindicis, innocentie persecutor. Rogo vbi rerum facies? vbi forma? vbi pudor? vbi existimatio publici cognitoris? vbi Deus? vbi homo? vbi fas? vbi lex? vbi ipsius iura nararæ? Simul omnia sunt, Herodes, te agente, te iudicante, te viuente confusa.

Et ista, quàm grandi, & neruosa dicuntur eloquentia?

Mensa migrat in ferarum caueam: in arenam funerum Regia conuertitur: sunt de cœuinis lanienæ spectatores: mutatur furor conuiuium, fit cibus cædes, vinum transit in sanguinem. Versus est dies natalis in funebrem, ortus in occasum, cœna in homicidium. Neruorum cantus nœnias concinunt, & tragedia personat, quam omnium sæculorum intuebitur memoria.

[Quid deinde?] Ingre ditur bellua, non pælla; cruorem sicit, non choræas: discurrit per aulam imagine durtaxat muliebri fera importuna, per collum iugas spargit, non capillos, varijs torquet membra flexibus, crescit interim immanis sæuitia, fit grandis crudelitate, non corpore, fremit ore, dentibus frendet, ferrum non suscipit, sed producit.

Sed omnium planè ingenia, mordaci quadam acrimonia, stylique volubilitate superauit S. Hieronymus. Nam, vt cæteros omittam, Heluidium, Iouinianum, Vigilantium, qua oratione Rufinum veterem amicum exagitat?

Illud verò ridiculum, quod post triginta annos ad parentes se esse reuersurum iactat: homo, qui nec patrem habet, nec matrem, & quos viuentes iuuenis dereliquit, mortuos senex desiderat, nisi forte parentes militari, vulgari que sermone cognatos, & affines nominat. [Mox:] Periclitatur Roma illa, probatissima fides eius: & hic supitius, & lasulus, post triginta annos per mollissimum Flaminia iter esse venite non potest: sicque prætendit longi itineris lassitudinem, quasi triginta annis semper cucurrerit, aut biennio Aquileia sedens, præteriti itineris labore confectus sit.

[Et alio in loco.]

Hæc taces, quæ omnes flagrant, & ad illa respondes, quæ nullus inquit: Fumos quoque meos frequenter irides, eo quod similem scire me, quod nesciam, & enumeratione doctorum rude illudam vulgus. Tu videlicet flammæus, in d' fulmineus; qui in loquendo fulminas, & flammæ ore conceptas tenere non potes. Atque ut ille Barthochabas auctor seditionis Iudaicæ, stipulam in ore succensam anhelitu ventilabat, ut flammæ euomere putaretur: ita & tu nobis alter Salmonæus, omnia per quæ incedis, illustras, & nos fumosos arguis, de quibus forte dicatur, qui tangis montes, & fumigant; nec intelligis, quid fumus in Propheeta significet, locustarum, & quod pulchritudo oculorum tuorum amaritudinem fumi nostri ferre non potest.

Sed hæc eius, mel & rosa, si cum istis conferratur.

Hieron. in Sabin.

At tu bonæ spei columen, excetra stimulis inflammatus, factus es mihi in arcum prauum, & contra me conuictorium sagittas iacis; inimicus tibi factus sum, vera dicens: Non doleo de maledictis: quis enim nesciat nihil nisi flagitiosum tuo ore lau dari? Hoc plango, quod te ipsum non plangis, quod te non sentis mortuum; quod, quasi gladiator, paratus Libitinæ in proprium funus ornaris, &c.

Clandam riuos, si iracundiæ adhuc mulieris generositatem annotauero.

Bunduica, Britannica fœmina, regio planè spiritu, & genere, cum aduersus Romanos exercitum ad centum & viginti hominum millia comparasset, in tribunal ex terra palustris excitatum conscendit, procero corpore Heroïna, forma honestissima, vultu seuero, voce aspera, capillo fuluo, & admodum promisso, versicolori tunica induta, & insigni lorica munita, tam hastam manibus ferens sic locuta est,

Πέπειθε μὲν τοῖς ἔργοις αὐτοῖς, ὅσον ἔλεν. *Di. l. 6. c. 702.*
 Σεῖα τῆς δουλείας διαφέρει. [Deinde animos ad bellum concitans, appositè, & graui-
 ter Romanorum iniurias exaggerat:] τί μὴ
 γάρ οὐ τῶν ἀσχιωμ, τι δὲ οὐ τῶν ἀλγιστῶν, δι-
 οῦπερ εἰς τὴν Βρετανίαν οὗτοι παρέκυθα, πι-
 πόνθα μὲν, &c. Mox: καὶ πόσῳ κρείττον ἦν ἀπαξ-
 λοῖ πεπράδαται μάλλον, ἢ μετὰ κενῶν ἑλευ-
 θερίας διοικῶν κατ' ἐπὶ τοῦ λυζῶνται; πόσῳ
 δι' ἐπιφύχου, καὶ ἀπολλῶνται μάλλον ἡ κεφαλῆς
 ὑποτεῖ εἰς περιφύει; καὶ τοὶ τί ἔτο ἔπον; οὐδὲ
 γάρ τὸ τελευτῶν παρ' αὐτοῖς ἀξίμιό' ἔστιν. Ἀλλ'
 ἴσθι ὅτι καὶ ὑπερ' ἑ νεκρῶν τελέμεν. παρὰ μὲν γάρ
 τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, καὶ τοῖς δουλοῦντάς λαοῖς
 ὁ δάνατο' ἔλευθεροῖ. Ρωμαῖοις δὲ ἡ πόνοις, καὶ
 νεκροῖς ζῶσι πρὸς τὰ λήμματα. Postquam
 igitur incommoda grauius enumerauit, ad-
 dit At quantò melius fuit, semel vendi, quam
 falsis nominibus libertatis singulis annis
 redimi? Quanto verò honestius generosa
 morte defungi, quam misera, & tributaria ca-
 pita circumferre. Verum quid dixi? etiam ap-
 pud Romanos, sine pensione tribui, moti
 non licet. Nostri enim omnes, quot, & quanta
 mortuorum nomine pensitemus. Quum que
 eos, qui apud alias gentes seruitutem serui-
 unt, Moïs asserat in libertatem, soli populo Ro-
 mano mortui viuunt in quaestum. Hæc mal-
 cula. Sed quæ sequantur omnes habent nu-
 meros grauitatis: eum Romanos infectans ait.
 καὶ ἀρα' καὶ τοῦτο κακῶ δουλεύοντες,
 Citharæας, & quidem malo (quod minime Ne-
 ro audire auebat) seruiunt. Postremò:
 Μὴ γάρ τοι μή μὲν μή' ὑμῶν ἐπι βασιλεύσεν
 ἡ Νερώης, ἢ Δομιτία, ἀλλὰ κείνη μὲν Ρωμαίων
 ἀδελφὰ διασκελέτω' καὶ γὰρ ἀξιοί τοιαύτη γυναι-
 κὶ δουλεύειν ἢς τοῦτον ἢ καὶ χρόνον ἀνέχοντα
 τὴν ἀνοδοσῆς; tum conuersa ad Adrasten,
 καὶ καὶ δὲ οὐδ' ἄτατοινα καὶ μόνη παρὰ ταῖς.
 Absit enim, ut in posterum, & mihi, & vobis
 imperet *Neroïna, aut Domitia.* (Ita Nerone
 effæminatam generoso plane fastu appellat)
 sed illa plætria dominetur populo Romano.
 Dignus est enim, qui huic mulieri seruiat,
 cuius tyrannidem, tam longo temporis spatio
 sustinet.

De vastis motibus iracundia.
Deque lenibus, & moderatis.

CAPVT XXXIV.

Motus ira
cundia in
obiurgatio
nibus.

Distinguendi sunt etiam nonnulli motus grandes, & vasti, quorum apud rusticos homines duros, & ceruicosos, vel etiam apud alios inueteratae malitiae viros, nonnunquam opportunus est usus: Neque enim compolitis ad eloquentiam motibus plus mouentur, quam cautilenit: Atque ut ipsi vasti sunt, & vegrades, ita etiam atrocibus plerumque, & incompositis motibus, sine tamen prudentiae dispendio tractandi, quod mihi videtur Gilda sapiens in acri illa, contra Ecclesiasticum ordinem corruptione, cum apud ferros, & plumbeos homines res ageretur, praestitisse. Ita enim incipit:

Gilda sapiens
in correptione.
Biblioth.
SS. t. 5. p.
387.

Britania habet sacerdotes, sed nonnullos insipientes: quam plurimos ministros, sed multos impudentes: Clericos, sed quosdam raptores, subdolos: Pastores, ut dicuntur, sed occisioni animarum lupos paratos. Quippe non commoda plebi prouidentes, sed proprii plenitudinem ventris quaerentes.

Deinde, Pinguedinis gratia taurorum more rancos, & ad illicita infeliciter promptos, vultus arroganter in altum habentes, & sensus conscientia remordente ad ima, vel tartarum demersos.

Mox, quid ad haec dormitantibus animae oculis aspiciatis? Quid talia sardis sensuum auribus auiscultatis?

Ita vir pius, in tota illa inuictua homines tractat non molli articulo blandiens, sed quasi robustiori turba classicum canens, non curat autem, quam dispoñt dicat, aut lecte, aut quibus figuris illuminet affectus, videt enim cum crassis ingenijs agendum, quibus si mollius propines iracundiam, cogeris dicere: *Miserum! non intellexerunt.*

Obiurgatio
num usus
apud gene
rosos ani
mos.

Alia profus in obiurgationibus agendi ratio est, apud generosos animos, qui non temere irritandi, sed leni quadam, & honesta iracundia stimulandi sunt, quod prudentissimè, & discretissimè praestitit M. Tullius Philipp. prima in nobili illa Dolabella, & Antonij reprehensione. Sed per Ders: *immortalis.* Te enim intruens Dolabella, qui es mihi charissimus, non possum de vniuersaque vestrum errore reticere Cicero e-

nim vos homines nobiles magna quadam spectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli suspicantur, quae semper ab amplissimo quoque clarissimoque contempta est, non opes violentas, & populo Romano minime ferendam potentiam, sed charitatem civium, & gloriam concupisse, &c. quae alibi fustus.

Haec plane prudens, excelsa, & moderatè iracunda obiurgatio. Habes eiusdem rei praeclarum exemplum in oratione Germanici, ubi militem ob concitatam seditionem obiurgat. *Quod nomen huic caetui dabit?* (non enim eos dicit ingratos, improbos, conceleratos, quibus ipse adhuc egebat.)

Cornel.
Tacit. l. 1.
Ann.

Milites-ne appellem, qui filium Imperatoris vestri vallo, & armis circumfeditis? an ciues? quibus tam protecta est senatus auctoritas Hostium quoque ius, & sacra legationis, & fas gentium iuribus.

Crimen proponit, conuiuijs abstinet, stimulat etiam pristinae virtutis recordatione: *Prima ne, & vicesima legiones, sub finem quoque asperitatem melle diluit: Tuae Dius Auguste caelo recepta mens. Tuae pater Druse in aetate, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos iam pudor, & gloria inflat, eluant hanc maculam.* Similia sunt, quae habet Linius in obiurgatione Scipionis, de quibus suo loco. In hoc certè genere grauis, & honestus, & suavis est Basilias Magnus, in epistola ad virginem lapsam. Crimen enim exponit magna verborum, & figurarum amplitudine, abstinet tamen acrius conuiuijs, nam vult corrigere, non insultare.

Basil. ad
virgin. lap-
sam 348.

Vbi est ille venerendus tuus habitus?

Vbi honesti mores, & vestis frugalis virginem decens? & honestus ex pudore rubor, & decorus ex continentia, & vigilijs afflorescens pallor, omni coloris suauitate praestantior? Quoties in orationibus impolluta lachrymas effudisti? Quot literas ad sanctos saepe exarasti, quid postulas: non, ut nuptias humanas, aut hanc plenam ignominiae, & dedecoris corruptionem contraheres, sed ne a Domino IESV excideres. Quot vero munera a sponso accepisti, quid opus est dicere? conuictum cum virginibus, progressum cum iisdem, ecomia virginitatis, virgineas benedictiones, iteras velat ad virginem scriptas. At nunc modica aura rebellis afflata spiritus conturbasti, & venerandam illam hereditatem breuissimae voluntatis momento commutasti, quae si faucibus aliquando placuit, felle tamen

FFF 2

post-

post hac amariorem experieris. Hæc ferè ad verbum è Græco expressa. Deinde,

Corrupta est autem, non solum mens tua, sed cum eadem virgineum corpus fœdissima libidine contaminatum. Et horrendum illud, quod pudet me dicere, sed tamen piget tacere, ardet enim velut ignis ossibus ipsis, & medullis adhærescens, nec diutius sustinere possum, sublata membra Christi, fecisti membra meretricis.

Ambr ad virgin. lap. sam cap. 2. Si modo eius est, quod vix credibile.

In eodem genere longè acerbior est D. Ambrosius. *Vnde incipiam?* quid primum? quid vltimè dicam? Bona commemorem, quæ perdidisti. An mala desceam, quæ inuenisti? Eras virgo in paradiso Dei, utique inter flores Ecclesie, eras sponsa Christi, eras templum Dei, eras habitaculum Spiritus sancti. Et quotiens dico eras, necesse est, ut totiens ingemiscas, quia nō es, quod fuisti. Incedebas in Ecclesia, tanquam columba illa, de qua scriptum est: Pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri: splendebas, ut argentum, fulgebas, ut aurum, quando cum hincera, conscientia præcedebas. Eras tanquam stella radians, in manu Domini, nullum ventum, nullas nebulas pertimescebas. Quæ ista subitanea conuersio? Quæ ista repentina mutatio? De Dei virgine facta es corruptio sathanæ, de sponsa Christi scorum execrabilis, de templo Dei fanum immunditiæ, de habitaculo Spiritus sancti, tugurium diaboli. Deinde,

Ambrosius. reprehensio. nisum Basiliensis acrior.

Væ tibi misera, & iterum væ, quæ tanta bona parui temporis luxuria perdidisti. Quam tibi spem apud Christum Domini reliquisti, cuius membra tollens, fecisti membra meretricis? Mox ad corruptorem conuertit orationem:

C. 9.

De te autem, quid dicam, Fili serpentis, minister Diaboli, violator templi Dei, qui vno scelere duo crimina perpetrasti, adulterium utique, & sacrilegium: Sacrilegium planè,

vbi vas Christo oblatum Domino dicatum, dementi temeritate polluisti. Balthasar ille Rex Persarum, qui in vasis Domini, quæ de templo Hierosolymis fuerant à Patre eius ablata, bibere cum suis amicis, & concubinis vsurpauit, ipsa nocte Angeli manu percussus crudeli morte punitus est. Quid de te arbitraris perditè pariter, & perditor, & cætera.

Balthasar rex persarum.

Hæc verò etiam aduersus lapsam grandia sunt, & horroris plena. *Cessat, cessat iam violentiæ figmentum,* cesset ruboris argumentum, vbi toties membra illa dicata Christo, scelesto mœcho, suis visceribus polluenta præbuiti. Horret animus, mens tabescit, cum ad adytum sceleris pertuenitur. Nam, & Medicus, quamuis fortis sit animo, cum alius tamen secat vulnus, pæto ex parte aliqua sustinebit horrorem. Heu perditæ iamne intelligis omnes tibi vias exultationis omnimodis clausas? Iamne scatis, quantum tibi mali, & in carne, & in anima, nefaria libido contulerit. Non istam de te confusionem tuus expectauerat pater, qui te sibi singularem gloriam computabat. Nō hunc luctum, & has lachrymas ex te sibi nasci crediderat mater, quæ partus sui gemitum per tuam virginitatem consolabatur, &c.

C. 4.

Ad summum post increpationes adhibet salutaria remedia.

De mixtura motuum iracundiæ.

CAPVT XXXV.

MOTUS iracundiæ nonnunquam, cum Sarcasmo, hoc est, acri, atque mordaci risu *motus iracundiæ quædam modo temerarius* præclare temperatur: Et hoc quidem vehiculo vehementius afficit, atque deridendos præbet: Minus autem ad auditorum iracundiæ excitandam valet, quam miserationis temperies. Hoc genere acerbè inuectus D. Gregorius in Iulianū.

Orat. 4. 296.

Τὰς ἰφροσύνας, καὶ ἀνὴφροσύνας, ἃς ὁ θεὸς μάστιγι ἐκένθη, καὶ τὰ ἡμετέρας διασύρων, τοῖς Ἰραδίαις ἀνὴπεδέκνυλο, τὸ ἐπιπέωμιον τῶν ἀνάπλων, πῶς λόγῳ διέσωσε; ἢ καλὸν γε τῶν Ρωμαίων βασιλέως τὰς γνάθους ὄραν ἀσχημονέσας, καὶ γέλωτα πολὺν παραχέσας, οὐ τοῖς

Iam sufflationes, & refiationes, quas admirandus ille vir, doctrinæque nostræ sigillatim, verulis mulierculis in contrarium ostentabat. altatis ignem accendens, quo tandem orationis loco ponemus? Præclarum enim profecto erat, Imp. Romani buccas indecorè tumentes cernere, risumque ingentem non exterius tantum, sed his etiam, quibus hac ratione

iracundiæ motus mixtura cum risu mordaci.

ἔωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς οἷς ταῦτα ἀρέσκον ὥστε τὴν Αἰλιανὴν ὅδε κ' ἔκκε γὴν ἐλευθέρου, δὲ τοῖς ἀλοῖς κατηράσατο οἷς ἐνασχμονήτα μ' ἐαυτὴν κατέμαίνεαν, ἀντ' ἐὶ ὅπ' ἔχρησα μὲν τῶ ὕδατι, τὰς δ' ἀροπέσεις, καὶ φιλοητίας, ἀς δ' ἡμοσία τῶς πόρεως ἀν' ἡμετέροιο ὀποχλαυπῶν τὸ ἀπελγὸς, μυστήριον σχημαλῆ, τῶς οὐ δαυμάζει;

tionem placere se putabat, excitantes. Mineruam autem suam tibias execratam non audiebat, postquam aquis speculi vice vsa, eas dedecori sibi esse prospexit. Propinationes verò & pocula, quibus meretrices palam, publiceque poscebat, vicissimq; poscebat, mysterij obtentu petulantem libidinem obuelans, quis non laude, & admiratione prosequatur?

Hæc, inquam, magis fatigant aduersarios, sed non æquè odium iritant auditorum. Alia est mixtura motus iracundiæ, cum affectu misericordiam. Est enim ad iram concitandam efficacissima narratio aliqua, aut deploratio rei funestæ, & crudelis. Atque ex ardore doloris animus, ad iracundiam facili nuru propensus delabitur. Hoc artificio vsus est M. Antonius, cum ad vltionem Cæsaris P. R. sollicitaret animos, neque enim in peroratione, vbi vehementior est oratio, maledictis in interfectores sequitur, sed tragicam Cæsaris mortem, quanta potest verborum miseratione deplorat, quo modo dolorem primum sibilem, deinde iracundiam & furorem concitauit. Sic igitur ille apud Dionem:

Oratio An-
tonij in fu-
nere Cæsaris
apud Dion.
l. 44.
Αλλ' οὗτος ὁ παῖς ἡρώδης, οὗτος ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ ἄστυς, ὁ ἡρώδης, ὁ ἔδ' ἐβήθηκε, οἱ μοι ἐβήθηκε. Vide, quo pondere ista colliguntur. Is pater: Is Pontifex: Is Sanctus: Is Heros: Is Deus mortuus est. Heu, me miserum mortuus est! Deinde modum explicat stupendæ mortis, & indignæ, ἐπὶ τῶ τείχεος ἐπὶ Ἰερουσάλης, ὃ καὶ ἐς Βρετανίαν ἔτραλλῶς στρατεύσας. Non morbo, non vulnere, non casu repentino abreptus, sed inter æceniæ ciuitatis insidijs occisus, qui ad extremas vsque Britannij oras saluus, & incolumis bellum duxerat. Et ista plena sunt affectus, ἐπιπλοῦς, εὐπόλεμος, γοῦνος, ἡ ἐρηνοποιός, πρὸς τοῖς δικαστικοῖς, ὁ δικαστής, πρὸς τοῖς ἀρχαῖς, ὁ ἀρχηγός. Inermis, ille bellicosus. Nudus, ille pacificus. Ad tribunal peremptus, iudex. In curiæ princeps curiæ.

Mox: πῶς δ' ἡγάθη καὶ ἀφ' ἡμετέροιο φιλαθρωπία, πῶς δ' ἡ ἀπολία, πῶς δὲ οἱ νόμοι;
Quid tibi profuit Cæsar humanitas? quid sanctitas? quid leges? Et

Σὲ δὲ οὕτως οἰκίζῃς ἀπὸ κλεινῶν οἱ φίλοι.
Tene tam miserandè contrici larum amici.
Iam: Καὶ νῦν ἐφ' ἡγορᾶς ἐρικησασα σφαγμῆν, δι' ἧς πολλὰς ἐπόμπευσας ἐσεφανώμεθα, καὶ ἐπὶ τῶ βήματι ἐβήθηκα τεζωμένον, ἀφ' οὗ πολλὰς ἐκηγήρηται. Faces in foro iugularis, in quo nuper coronatus triumphabas: Mactatus, & proiectus ad suggestum, è quo tam sæpè ad populum perorasti.

Postremò conuersus ad cadauer:
Οἱ μοι πολίων ἡμαλωμένω! ὦ πολὺς ἔσπασα σφαγμῆν, ἡ ἐπὶ τῶ μόνον, ὡς εἰκερῶ, ἔλαβες ἢ ἐπὶ ταύτης σφαγῆς.
Heu me, canos tuos sanguine cruentatos! Heu tunicam discerptam, & dilaceratam, quæ ad id solum sumpteras, vt in ea mifereris! Non fuit opus longa in interfectores oratione, satis dolor, satis lacera vestis & cruor loquebantur. Ad dices; quòd si odium in vitium aliquod sit concitandum, vbi præsertim istæ imagines exterræ, casus miserabiles, noui æque inopinati, non suppetunt, quid tandem erit præstandum? Artis est eximia, ea plerunq; suggerere, quæ rerum natura denegauit, & fictas imagines, quibus sensus interpellantur, quantum locus prudentiaque patietur, conformare. Qua in re admirabilis est D. Ioannis Chrysostomi industria: qui cum ad detestationem iurifurandi commouere veller auditores, Ioannis Baptistæ caput pallidum, & cruentum, in orationis imagine producit, manibus fermè palpandum, & dômum asportandum suis auditoribus præbet: Vocem deinde illi tribuit: Me iusturandum interfecit (inquit:) odio habete interfectorem meum. Dignus est locus, qui integer exseribatur.

D. Ioann.
Chrysostomi
in motibus
industria.

DE ODIS CONCITANDO IN VITIA, ET FICTIONE imaginis.

Ex D. Chrysoftomo exemplum.

CAPVT XXXVI.

Ex D. Chrysoſt. hom. 14. p. 177.

Καὶ γὰρ παρὰ κλεισὰ τὰ ῥώλου διῶς, τὴν κεφαλὴν ἰωάννης λαβόντας ἀποτέμνεν, καὶ δερμὶ τὴν ἀμαλθία ἀποσάξεν, ὅπως ἀπελθεῖν οἴκαδε εἴχασον, καὶ νομίσειεν πρὸ τῶ ὀφθαλμοῦ ὄρα ἑαυτὴν, φωνὴν ἀφίπεισαν, καὶ λέγουσαν, μή σήσατέ με τὸ σφαγέα τῶ ὄρκου. ὅπερ ἐλεγχθῶ ὁδὸν ἐποίησε, τὸ τῶ ὄρκου ἐποίησεν. ὁ περὶ θυμὸς τυραννικὸς ὁδὸν ἵχουσε, τὸ τῶ ἐπιτοκίας ἀνάγκη παρὰ σκίασε. καὶ ὅτε ἔμῃ ἠλέχθητο δημοσίᾳ πάλιν ἀκρόβωλον, ἤνεγκε γενναίως τὴν ὀπίσθησιν ὀφθαλμοῦ, ὅτε ἕως ὄρκου ἀναγκάσει ἑαυτὸν ὀφθαλμοῦ, τότε τὴν μακαρίων ἐκείνων ἀπέτεμε κεφαλὴν. τὸ αὐτὸ δὲ τὸ καὶ τῶν παρὰ κλεισὰ, καὶ παρὰ κλεισὰν ἰωάννου, ὅτε ὅπερ ἐπὶ ἂν ἀπίωμεν, ταύτην βαρύνοντες τὴν κεφαλὴν, ἀπιέμεν, καὶ πᾶσιν αὐτῶν ὀπίσθησιν, βυβάσμεν, καὶ τῶ ὄρκου κατηγορεῖται. καὶ γὰρ τὸ φῶδρα ὄφθαλμοῦ ῥάθυμοι καὶ ὀλίγωροι, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶ κεφαλῆς ἐκείνης ὄφθαλμοῦ, φερόμεν εἰς ἡμᾶς ὀφθαλμοῦ, καὶ ἀπειθήνας ὀφθαλμοῦ, καλῶς παιδὸς ὀφθαλμοῦ τὸ φῶδρα τῶ σφαιροειδέτερος, ἀγχειν καὶ ἀποστέφειν διωγτόμεθα βαλίας τὴν γλώτταν ἀπὸ τῶ ἐπὶ τοὺς ὄρκους ὀφθαλμοῦ.

Et Tenim antea vos rogavi, ut Ioannis caput abscissum adhuc calido cruore distillans sumentes, sic domum quisque suam redeatis, & pueris ante oculos habere ipsum, voce emittentem, & dicentem: odio habete iugulatorem meum, iuramentum. Quod increpatio non fecit, hoc fecit iuramentum: quod ira non potuit tyrannica, hoc periculi necessitas effecit. Et quando, nempe omnibus publice audientibus arguebatur, increpationem generose tulit tyrannus, cum vero se in iuramentorum necessitatem adegit, tunc illud beatum caput abscidit. Hoc ipsum igitur, & nunc peto, & petere non desistam, ut quocumque abierimus, hoc gestantes caput abeamus, & omnibus clamans ostendamus, & iuramenta condemnans. Quamuis namque valde sumus ignavi, & negligentes, capitis illius oculos intuiti, terribiliter nos respicientis, & minantis iurantibus, freno omni vehementius per timorem huiusmodi repressi, cohibere, & auertere facile poterimus linguam a iurandi precipitio.

Præclarum omnino exemplum, ad quod similia multa exprimi, conformarique poterunt. Quibus efficacius peccatorum scditas, & miseria ex effectis, ad sempiternam dejectionem oculis subijciatur. Vide etiam Ciceron. vltima Verrina. Afficite, afficite, iudices squallorem, sordem, sociorum, vbi est artificiosus locus indignationis & commiserationis.

De indignatione.

CAPVT XXXVII.

Existit & generosa quædam iracundiæ species, quam indignationem appellamus, quoties ex secundis alicuius rebus, qui laiciori fortuna maximè sit indignus, iustum dolo-

dolorem concipimus. Qua in re sapissime triumphabant Oratores, & Poetae, dum facinorosos homines, aut certe viles & propudiosos, ad amplissimos honores euectos esse indignantur. Quam generoso fastidio Horatius istam in Menam Pompeij magni libertum, excussit.

Horatij in Menam indignatio. Horat. Epod. od. 4.

Lupis, & agnis, quanta foris id obigit,
Tecum mihi discordia est.
Ibericis perusse funibus lateri,
Et crura dura compede.
Licet superbus ambulet pecunia,
Fortuna non mutat genus:
Videsne sacram mactans te viam,
Cum haec ter vlnarum roga,
Vt ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sed tu flagella hic triuimvirilibus
Præcora ad fasti tuum,
Arat Faleri mille fundi iugera,
Et Appiam manus terit.

Apparet in istis saeva quædam generositas, & nobiles aculei, qui eo magis probantur, quod in improbi hominis arrogantiam commode videantur exerti. Sed non alio absynthio versus suos intingunt satyrici. Quis non miretur Iuuenalis ingenium, & excellentiam acrimoniam, dum hæc effundit:

Iuuenal. Satyr. 1.

Patrios omnes opibus cum prouocet unus,
Quo tonante grauis iuueni mihi barba sonabat:
Cum pars Niliaca plebis, cum verna Canopi
Crispinus; Tyrias humero reuocante lacernas,
Ventilet æstiuum digitis sudantibus aurum,
Nec suserre queat maiorum pondera gemmas;
Difficile est satyram non scribere, Nam quis iniqua
Tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat
Causidici nonna cum venias leætica Matkonis,
Plena ipso post hunc magni delator amicti,
Et citò rareris de nobilitate comesa?

Cinami-
tio. deseri-
ptio.

Quam aptè Cinami illius, qui tonsor fuerat, indignitatem; Crispini annulos æstiuos ventilantis, mollitiem, & Matkonis causidici leætiam, Plenâ ipso, (tantum erat homini abdomen) satyrico carbone describit, & ista, quo risu dicantur?

Sat. 4.

Montani quoque venter adesi, abdomine tar-

Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera: sanior illo

Pompeius tenui iugulos aperire susurro,
Et qui vulturibus seruabat viscera Dais
Fasci, marmorea meditata prælia villa:
Et cum morifero prudens veneno Catullo,
Qui nunquam vix flagrabat amore puella,
Grande & co spicuum nostro quoque temporum monstrum,
Cacus adulator, dirusq; à ponte sacelles,
Dignus Aricinos qui mendicavit ad axis,
Blandaq; deuexa iactaret basia rheda.

Vt totam illam Imperatoris cateruam exagitat: quæ ex tenui fortuna ad palatinos honores ereplerat? Plane ad magna eloquentiæ decora natum erat istud ingenium. Sed ne Poetas commemoremus, quis tandem in istis Cicerone, & Demosthene felicitior: cuius ista sunt indignationis pro Sestio? Inouent magistratum Tribuni Plebis, qui omnes se de re promulgaturos confirmant. Ex his princeps emittitur ab inimicis meis, in quem homines in lectu irridentes, Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatum ciuitatis fuit, ut illa ex vepreculis extracta nitidula, rempub. conaretur arrodere. Alter verò, non ille Serranus ab atatro, sed ex deserto Gaii Oleli horreo, calathis grauis in Calatinos, ac Lelios inustus, subito nominibus in tabulas relatis, nomen suum de tabula sustulit. Et in Vatinius: At illud tenebrosissimum tempus insuens atati tua patiar latere: Licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris, habeat hoc præmium tua indignitas, vt adolescentiæ turpitudine obscuritate & sordibus tuis obtegatur.

Cicero pro Sestio.

Cicero pro Vatino.

Pergit deinde hominis antea obscurissimi aditum ad honores, & cursum demonstrare. totaque oratione vehementer ob eius contemptissimam vilitatem indignatur. Postremo loco addit, quod vehementis est stomachi, vt, Te cognati respuunt, tribules execrantur, vicini me ruunt, affines erubescunt: Struma dentis, ab ore improbo demigrarunt, & alysi iam se locis collocarunt, quid mordacius hoc dicto, quo adeo impuram Vatinius esse ostendat, vt strumæ, quibus nihil impurius videatur, eam ob summam foeditatem ferre non possint?

Grauis & generosa indignatio.

In Demosthene verò grauissimum AEschinis contemptum, & conceptam de eius fortuna indignationem ista præferunt. Sed

56.

Ἰδομένους ἀνὴρ, & διαπύων τοὺς ἄλλους, σκό-
πει πρὸς ταύτην ποικίτην κέχρηται τύχη, &
cætera, quæ à numero 442. vsque ad 445. con-
sequuntur amarulenta, & indignationis plena.

Indignatio
in quibus
quos exoriat
itur.

Facile est autem colligere, quibus de cau-
sis, & in quos, & in quibus exoriri solet in-
dignatio. Nemo, inquit Aristoteles, ob alte-
rius virtutes, sed ob diuitias, & potentiam in-
uidiosam succensere, indignarique solet, ma-
ximè verò, cum quis à tenui, & incipienti for-
tuna, subito ad excitatam, & speciosam demi-
grat.

Neque verò tantum in improbos, sed et-
iam in bonos alioqui viros, qui tamen ea,
quæ præstantioribus debentur, obtinent, in-
cituratur aliorum indignatio, vt cum quis de-
sultorius protrudit le in numerum, cursum-
que quadrigarum. Porro ad indignationem
procliuus sunt nobiles, honoris cupidi, gene-
rosi, qui non æquo animo gloriæ sibi hære-
ditatem diripi patiuntur. Modus excitandæ
indignationis erit, si per contentionem pri-
stinæ fortunæ vilitas, cum præsentis lautitia
comparetur. Deinde, variæ exclamations,
querimonix, redargutiones, prout argumen-
ti ratio suggererit, inferantur. Hæc eadem ad
motum inuidiæ excitandum non mediocriter
faciunt.

De remissione Ira, seu delini-
tione:

Ac de eius industrijs.

CAPVT XXXVIII.

VT igni, aquam, sic iracundiæ delinitionem
ingeremus, cuius munus est animum ira
exastuantem mitigare, & ad auream reducere
æquitatem. Iracundia quidem non secus, ac
illa *Ate* Homericæ.

Remissionis
ira officij.
Ate.
Homer.
Iliad. 1.

Ἐναρὴ δὲ ἀρτίως ὕνεκα πάσας
Ἰολλὸν ὕπεκπροδέει, φθάνει δὲ τε πάντα μ
ἐπ' αἴμα,
Ἐλάτ' ἰουῶ' ἀνδρῶπις.

Valentissima (inquam) illa bellua præ-
currit, & per orbem vagatur, damna, & cla-
des ingerens: Quis verò tantam pestem auer-

teret, nisi succurrerent venerandæ Iouis filix,
quæ *Litæ* nominantur, & ab Homero insigni
artificio describuntur,

Χαλαρὰ τε βροσάτε παραβλάπεις τε ὀφθαλ-
μῶν.

Claudæ sunt obiacentem, & inclinatam
demissionem, rugosæ ob vultus mæstitiam,
strabæ oculis, ob reuententiam, qua aduersus
iratos vtuntur. Vt rectè interpretatur Eusta-
tius. Aten igitur consequuntur, & morbis ira-
eundiæ faciunt medicinam, de qua nunc di-
cturi sumus.

Non est autem huius instituti rationem
præscribere, qua quisque proprios iracundiæ
motus refrenet. cum de eare disertè imprimis,
& copiosè inter cæteros Plutarchus, & Seneca
tractant: Sed qua ratione excitatos in alijs
iracundiæ fluctus, quasi obiectis seopulis fran-
gat, & allidat Orator, hoc demum edocere
Rhetorum est, & huius partis, quam nunc ha-
bemus præ manibus.

Primum igitur hoc spectare oportet, non
omnem iracundiam esse medicinæ capacem.
Vna leuissima est, quæ simul exandescit, si-
mulque mitigatur. Atque, vt in bona corporis
constitutione fieri solet, Naturâ valenti sanè
ac robusta, ad conseruationem corporis semper
excubante, prius insultantes morbi repellun-
tur, quam antidotôn, & remediorum acies sit
exercenda: Ita prorsus euenit, vt qui leni ad-
modum sunt ingenio præditi, iracundiam sua
sponte citius expellant, quam aliorum egeant
delinitionibus.

Alia est iræ species, quam *μηνίαν*, seu furo-
rem diximus, quæ in hoc perturbationum estu
vinculis magis eget, quam verbis.

Tertia, quæ *μηνίης* iracundia permanens, nun-
cupatur, delinitionis expectat remedium, pla-
caturque nonnunquam, si opportune adhi-
beat. Neque tamen apud qualis promissuè
personas rectè adhibetur delinjio, quædam
enim sunt pigræ, viles, & crudeles animæ,
quæ blanditijs, vt tigres muscorum cantibus,
irritantur. His ego, nec occini velim, nec lu-
dos fieri, sed alijs, & seuerioribus quidem,
minarum, ac terroris remedijs rem transigen-
dam esse facile centuerim.

At verò apud generosa quælibet ingenia,
plurimum semper valuit delinjio, in qua cla-
boranda eximia virtus est oratoris.

Personæ verò ad delinendam iracundiam
iram apti, accom-

Persona ad delinendam iam apta.

accommodatae sunt, quae minus habent roboris, & ad vim inferendam suspicionis, quales sunt mulieres, pueri, senes, sacri & religiosi viri, vel etiam ij qui sua auctoritate tam suauiter cogunt, vt rubor sit aduersarij. Atque in hoc certe genere potentissima semper fuit ars foeminarum, quibus cum micis inest facundia, & ipsa, quae muta commendatio esse solet, formae species; permagnam vim habent ad suadendum.

Placere in Romulo.

Testes sunt illae Sabinae, quae imperium Romanum penè in ipsis cunabulis belli furoribus extinctum, admirabili & prope stupendo foedere composuerunt.

Polyanus l. 2. Val. l. 5.

Testis Voluntaria, & Verturia, quae Coriolanum perniciosi consilij in patriae funus armatum, flexerunt, & de sententia dei ceurrunt.

Testes denique in sacris Estera & Abigail, quae duos potentissimos Reges leniunt, & quos nulla hostiū arma expugnare poterat, ille prudentia, mansuetudine, fauonia, deuincit, flectunt, mitigant, & ex ferocibus prope leonibus mites agnos efficiunt. Quid pueri? M. Antonius paruulum filium, ad Brutum & Cassium, qui in Capitolium confugerat, pacis obsidem misit: quae res, & spectaculo iucunda, & ad concordiam efficac, aliquo saltem tempore extitit. Nec alia re magis Themistocles Molossorum regem sibi conciliauit, quam ipsius filiolum pro se supplicem obrendens; tantum est in tenera illa aetate apud omnes, maximè verò apud parentes & affines, delinamentum. Senes ipsi, qui imbecillitate prope ad pueros aecedunt, vt sunt per se miserandi, ita ad extinguendas iracundiae flammās plerumque idonei. Extat nobile exemplum in Philone, vbi miserabilis ille Iudaeorum Senatus canis puluere conspersis, reiectis post terga manibus, flebili vltularu personans, ad Petronium venit, oraturus, ne Caij statua Hierosolymitani templi adytis inferatur. Itaque imprimis suam imbecillitatem ad conciliandum iudicem & seditionis suspicionem auertendam, obrendunt. At *οἷοι* (inquunt) *ἕσμεν, ὡς ἄρτι*, & cetera, de quibus alio loco. Iam personae sacrae, & religiosae, maximè verò Pontificum, quantos habeant aculeos! Alexander, Iudaeos, quod Dartzij partibus fauisset, praedae destinabat, & caedi; Ecce Iaddus Pontifex, diuinitus somnio monitus, cum cetero sacerdotum bysiniis ve-

Senes ad iram extinguendam idonei.

Philo de legatione ad Caium.

stibus amictio, ipse hyacinthina stola & Tiara praefulgidus obviam Regi procedit; apud quem tantum valuit sanctitas religionis, & stupor ille, qui vel barbarorum mentes ferire solet, vt praedam (ita enim loqui fas est) suam adoraret. Sed & Alexandro longè ferocior Atila, Leoni Romano, & Lupo Tricassino, manens, in omnium terrarum perniciem armatas, dedit, a deo salubris est ratio eos ad conciliandos homines adhibere, qui Deum quotidie humano generi propitium reddere sacrificijs & precibus conantur. Iam quod ad modum delinitionis attinet:

Capta est imprimis opportuna temporis ratio, quae plurimum in hac re momenti sibi vendicare solet. Atque vt irae remedium efficacissimum est mora, sic nunquam irati, calentibus adhuc animis, iniuriae praesentis imagine sunt deliniendi: Expectandum tamen, donec se frangat impetus, nisi alia alia rerum adiuncta suaserint. Quis enim leoni rugienti occurrat? Aut quis abactis fortibus inlanientem tigrim mollire studeat? Omnino plus valet ars malum, & suo ipsorum damno experti sunt multi, qui cum in his perturbationum fluctibus inimicos delinire studeant, prius districtos in suum iugulum gladios senserunt, quam liceret inuadum orationis telum aduersus Martis gladios exerere. Peropportunum autem cum huiusmodi hominibus agendi tempus erit, vbi exorta quaedam aequa laetitiae iucunditas, fel praesentis iracundiae nonnihil diluerit. Itaque, qui iudicio vicerunt, qui hostem debellarunt, qui insigni aliquo honore recens affecti sunt, & ludis, conuiuijs, aut alijs animorum remissionibus vacant, iam exteris doloris nabeculis, ad mansuetudinem propensiores sunt, & eo maximè tempore commodius adentur.

II. Vt ferae famelicæ oblata primùm corpora comedunt auidius, tractantque dirius; mox cruore & carnis saginatae, paulatim deferuescant: quae ratio, opinor, fuit, vt Polyphemus, magni beneficii loco Vlyssi numeraret, quod eum postremo loco esset deuoraturus; sic enim cum eo remissius agendum fore censebat: Ita profectò in iracundia euenire solet, primos scilicet impetus habet admodum vehementes; ijdem ipsi satiati longè remissiores fiunt. Quamobrem & prudentis erit priores illas iracundiae emissiones subterfugere, donec aliorum poenis fuerint ex-

Tempus irae remissius.

Polyphemus erga Vlyssidem benignus.

Ggg

pleta,

pleta, & iam gliscente aliqua miseratione dissolui incipiant. Qua ratione Philocrates, ut est apud Aristotelem, cum prodicionis accusaretur, tamdiu subtrahit, quamdiu recentem populi iracundiam vidit: at ubi nonnullorum supplicij coepit mitigari, per opportunam causam agenda occasionem sibi datam ratus, quamoptime se purgavit.

Vide Arist. l. 2. Rhetor. III. Ut ira ex suspitione contemptus, vel ipso contemptu effereferat; ita omnis despicientiae opinio, quamprimam amolenda est; quo facto omnes iracundiae fibrae miris euelluntur. Euenit enim plerumque hominibus, ut rauris, qui rubra pila irritantur, suspitionis quibusdam imaginibus terrenti concitarentur. Euenit enim plerumque hominibus, ut rauris, qui rubra pila irritantur, suspitionis quibusdam imaginibus terrenti concitarentur. Euenit enim plerumque hominibus, ut rauris, qui rubra pila irritantur, suspitionis quibusdam imaginibus terrenti concitarentur. Euenit enim plerumque hominibus, ut rauris, qui rubra pila irritantur, suspitionis quibusdam imaginibus terrenti concitarentur.

Quamobrem, si quae puratur iniuria, falsa est, hoc firmis eorum probandi argumentis: Si vera, ex ratione mentis eius qui rem admittit, variisque adiunctis diluenda; inter quae prima erunt, quod cum despicientiae consilio minime fecerit, quod irato, quod per casum exciderit: quod in se ea quae in alium fecerit, committere etiam soleat; quae nunquam faceret, si quid contemptus inesse arbitraretur.

Demisso vera ad iracundiam placandam opin. IV. Optima ratio est ad contemptus suspicionem, unde innutritur iracundiae flamma, profus eluendam, demisso non ficta. Satis est enim quod aiunt leoni corpus prostrasse: & sedentem canes non mordent. Hac ratione generosissimi quique animi placari solent, qui cum solius honoris cupidi sint, in aduersariorum demissione plene conquiescunt. Contra vero viles animae, odiorum aculeis incitatae, damna & poenas sibi uat, nec ullis officiis rationem conueniuntur.

V. Verecundia alienius personae honore dignae, dona etiam & beneficia, quae partim in promptu sunt, partim etiam sperantur, instar aquae affusa, iracundiae fomites extinguunt; nec adeo ferreum os inuenitur, quod sustineat allatrare pascentem.

VI. Misera ipsa eius in quem ira aculei exerebantur, iracundiam plerumque vertit in miserationem. Et si is est inimicus, qui stupore aut alio casu nihil sentiat, desinit iracundia, & cum morte quidem intermoritur, odiam autem, in morte, & post mortem etiam regnat.

VII. Magna est industriae, & felicitis ingenij, iram in risum conuertere; quod fecisse per multos lato admodum festiuoque exitu didicimus. Augustus Caesar, ut est apud Dionem, Corocora famosissimo praedoni vehementer iratus, festertium decies illi qui hominem ad se vinum adduxisset, promiserat: Venit illo ad Caesarem praedo, & ea qua erat festiuitate, praemium sibi, quasi ex iure, postulat. Caesar, inaudito clementiae exemplo, non modo homini vitam dedit, sed & nummos quos iudici proposuerat, praesentes numerari iussit. Simili quoque facietiarum industria Leo Byzantius, Philippum; Anaximenes, Alexandrum, ab urbium & populorum clade, ut alio in loco ostendimus, auerterunt. Tantum habet robotis verbulum aliquod opportunè dictum; maxime vero, ubi amabiles sunt, & dilecti, quibus irascimur, difficile est iram diutius praecordijs inclusam continere.

VIII. Vbi grauitas rerum, personarum, temporumque ratio postulat, adhibentur petita ex Philosophorum officinis, sed maxime ex Christiana sapientia, remedia; quibus iracundiae vilitas, damna, turpitudine; contra, clementiae generositas, decus, atque in humana genus profusa vilitas subiicitur oculis; qua in triumphate soleat oratores: ubi praefertim apud principes viros hunc dicendi campum aperuerunt. Nunc ad exemplorum rationem veniamus.

Homeri Ilias ad insigne delinitionis exemplum compositas.

Item ex Plutarcho, Liiuo, Dionysio Halicarnassensi exempla.

CAPVT XXXIX.

Exat apud Homerum grande & luculentum delinitionis exemplum, in eo libro qui inscribitur, *Iliad*, ubi ad Achillem mittuntur legati, qui eundem pertinaci iracundia obfirmatum leniant, & Agamemnoni, totique Graecorum exercitui, concilient. Ingeniose autem omnia à Poeta videntur obseruata. Primum delegantur personae, quae partim miseratione inflectere, partim amare & verecundia pellicere non mediocriter possent.

possent. Caput legationis est Phœnix, canitie venerabilis, & Achilli, apud quem moderato- ris viceungebatur, apprimè charus. Huic duo comites adduntur Vlyffes, & Ajax, vobis sapientiz gloria, bellicis alter laudibus, in toto exercitu florentissimi. Tempus præte- rea illud occupatur, quo Græcorum miserijs Achilli iam abundè satisfactum putabatur, dein consultò in ipsam conuiuij lætitiã in- eidunt, & perhonorificè à viro principe exci- piuntur. Post familiaria tandem colloquia vltro, citroque iactata, cum iam conuiuij fi- nis esset, Vlyffes accepto poculo sic Achillem salutat:

Καὶρ' Ἀχιλλεῦ, δαίμων μὲν ἔσθης ὄγκ' ὄπι-
θεύεις.

Hæc artificiosa ad institutam legationem delinimenta. Statim ille, qua erat sacundia, summam Græcorum calamitatem aperit, qua sola Achillis iracundiæ sufficere pote- rat.

Ἀλλὰ λίλυ μέγα τῶμα διόξερης εἰθερό-
αλιες

Δείδιμαρ, ἐν δαίῃ ἤσαστέμαρ, ἢ ἀπο-
λέσσαι

Νῆες ἑσάτελμας, εἰ μὴ σὺ γε δύστην ἄλ-
κήμ.

& cætera, quæ graui, copioseque oratione am- plificat. Mox, quæ est eius indultia, patrem Achillis senem gloriosum, & toti Græciæ ve- nerabilem, qui tunc aberat, tanquam præ- sentem, & cum filio colloquentem, indu- cit:

Ὡσέπον ἢ μετὰ Θίγγε παλιν ἐπέκλειο Πη-
λεῦς

Ἡμελε τῶ ὄτε σ' ἐκ φθίης Ἀγαμέμνονι
πέμπει*

Τέκνον ἐμὸν κάρη' ὅ μὲν Ἀθλιωῆ τε χ' ἤ
Ἡρῆ

Δέσσοι' ἄμ' ἐβέλωσι, σὺ δ' ἤμεγαλτόρα
θυμῶμ

Ἰσχεῖν ὁσ' εὐθεοσι & cæt. Deinde:
Ὡς ἐπέτελλ' ὀγέρον, τὸ δ' ἤλυθεα.

Ad summum amplissimos honores, & do- na commemorat, quæ Agamemnon Achilli pollicebatur, ut iam nulli locus contemptui esse possit. Postremo, quod ad animum gloriæ cupiditate volitantem delinendum facere vel plurimum poterat:

Σὺ δ' ἄλλες πορ παλαιαλίας
Τξερμένους ἔλαττα χεγ. τὰς ρατὸμ, ὁσε δειῶ
ας

τίπουσ'.

quippe illum instar alicuius numinis in toto exercitu honorandum fore pollicetur.

Post Achillis responsionem Phœnix senex lachrymis perfusus loquitur, & senili orationi indulgens, multa de se, & Achillis infantia, cui admodum tenero fuerat admotus, commemo- rat, intimumque illum quem a teneris vngui- culis imbiberat alumnus erga moderatorem suum amorem præterdit, quem pro nihilo haberi nefas est. Deinde ad maiora conuersus, sermonem illum, de *Atre & Liru* summa graui- tate conditum immisceet, & ex Dearum con- temptu terrorem iniicit. Enimvero, inquit, verendum est, ne *Preces* magna illæ Diuæ à te paulo durius acceptæ, ad thronum Iouis pa- rentis conuerantur, & debitas despicientiz pœnas exigant. Mox seruatò vbique decoro, longam illam de Meleagri iracundia historiam pertexit, qui vxoris precibus delinitus fatum patriæ extremum auertit. Ingerit extremo lo- co, quod ab Vlyffe iam dictum Achillem ve- hementer tillarat.

Ἴσον γὰρ σε θεῶ τίποισι τιν Ἀχαιοὶ.

Vltimo loco perorat Ajax paucis, & fami- liaribus verbis, plane ad ingenium militare compositis. Nam & liberè Achillem incre- pat:

Σχέτλιος σὺ δὲ μετατρέπεται φιλότῃ· ὅ-
τέοιρον,

& eius amores perstringens,
εἰνεκα κούρης

Ὅ γε. Νῦν δὲ τοι ἑσάτ' ἀπαρῖσχομαι ἔξοχ'
ἀρίστας

Amantèr deinde, & familiariter,
Ἀἰδέσσαι ἢ μελαδρον ὑπεσφόρσαι δέ τοι εἰ-
μὲν.

Hæc verò Volumniz ad Coriolanum fi- lium oratio apud Plutarchum plena est mai- statis.

Ὅφθα μὲν, ὦ παῖ, κἀν αἰσῶ μὴ λέγαυδμ,
ἐδύλε, καὶ μορῆ τῆς ἀβλίαν σαμάτων τεκ-
μαρῶνδμ, ὅσαι εἰ. Ἐφίαν ἡμῖν ἢ σὴ φυγὴ
περιποίησε. λόγισαι ἢ ἰὼν ὡς ἀτυχισα. ἰ. μ.
πασῶν ἀφίγμεθα γυμνικῶμ, ὡς τὸ ἢ ἴσον
δέαμα φρενῶταλον ἢ τύχη περιποίημ, εἰμοὶ
μὲν

salutatio
Vlyffis ad
Achillem.

Aiasis ser-
mo ad
Achillem.

Volumniz
gravis deli-
nitio.

Ἡ τῆς ὄψανός ὑπὸ τῆ πατρὸς καταλειφθέντα παραλαβῆσα νήπιον, διέμεινον ἐπὶ σοὶ χήρα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆ παιδοτροφίᾳ ἀνώτελα πόνησ, οὐ μήτηρ μοῖον, ἀλλὰ καὶ πατήρ, καὶ ἀδελφός, καὶ ἑσθλός, καὶ ἀδελφὴ, καὶ πάντα τὰ φίλατά σοι γενόμενῃ.

Cum te, inquit, senella admodum aetate, pupillum a patre relictum suscepissem, vidua permansi, educationis labores perituli, nec matris tantum, sed patris, fratris, nutricis, sororis, omnium denique carissimarum necessitudinum loco fui.

Iam illud excelsum, quod ait, se si hoc beneficio affecta moriatur, corporis solutam compagibus, in beatorum purum candidamque domicilium esse migraturam, ubi sanctis illis & immortalibus animis, filij pietatem narret, & a Dijs meritas impetret gratias.

Contra, si repulsam patiat, actum esse de sua vita, advenisse tempus quo sibi violentas manus inferat, & filio vltices maternae caedis relinquat furias, quae cum nusquam securo animo consistere patiuntur. Postremo Deos inuocat, ut eam mentem dent filio, quae cum sua gloria & reipubl. salute consentiat.

Magni plane artifices, qui tamen in hoc argumento multum differunt: Titus Livius acuminum studiosus, rem brevissime constringit, pugnaz, suavis, ingeniosus: Dionysius, laxior est, & in plerisque vastus, affectus tamen habet valde graues & vehementes: Plutarchus mediocritatem sequens, nec strictior est, nec prolixior, sermo illi gravis, honestus, efficax; qui nec luminibus caret, nec acumina desiderat, tractu autem, Livio speciosior est.

Comparatur in hac Volumina oratione res magni artificis.

est & felicitis eloquentiae, nec immeritè Lacryma auditorum nominatur laudis oratoris.

Primum igitur, quod ab Antonino Imperatore apud Herodiam praeclare dictum orat. Ant. est, τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον, Homo animal est.

est natura misericors; hoc cum suae miseriae docuerunt. Quid enim est homo, nisi quod omnium ore iactatur, mutationis imago, temporis spoliū, inuidiae & miseriae trutina, phlegma, & bilis, imbecillum corpus, & fragile nudum, suapte natura inerte, alienae opis indigens, ad omnem fortunae contumeliam proiectum. Huic partim bonorum absentia, partim ingruentium malorum procellae, partim quotidiani casus, partim etiam ipsi (si nihil aliud imminet) humores corporis, fatis longam merorum telam texunt: quos ut aliqua ex parte allevaret natura, lacrymas dedit, atque eas dum profundit, evaporat affectus, & in huius doloris particula in alienum pectus detriatur.

Senec. an. Mar. v. 12.

Duo lacrymarum genera sunt, quas per Irriguum superius aut inferius significatas, in sacris agnoscit D. Gregorius. Ex irriguo superiori fluunt lacrymae purae, coelestes, liquidae, quarum fons est Dei amoris, siue ob peccatorum detestationem, siue ob Christi desiderium, dilectionisque ardorem, siue ob tormentorum Domini miserationem dimanent.

Herod. in orat. Ant.

Senec. an. Mar. v. 12.

Duo lacrymarum genera. Iosue 15. 19. Gregor. l. 3. dial. c. 34.

Dulces verè lacrymae, quas caeli margaritas Basilius, vinum Angelorum Bernardus appellat. Qui has excitate conantur sacri Oratores, nisi diuinis nitantur praesidijs, aquas è pumice postulant.

Basil. de Magdal. lacrym. Bernard. in Canic.

Aliae lacrymae sunt humanae, & prorsus naturales, quae ex causis humanis & naturalibus fluunt.

Est enim lacryma, proprie, humor ex calefactione humidi ac teneri cerebri, distillans per oculos; quae calefactio, si vehementior fuerit, ita ut cerebrum exsiccet, lacrymis est impedimento: ex quo fit, ut viri in dolore & iracundia sterus non effundant.

Lacrymae definitio.

Alios etiam ingens animi maestitia & stupor ita confundit, calorisque vim comprimit, ut nullus sit lacrymis locus. Contra, ubi cerebrum mediocriter calidum est, humidum, molle, ac tenerum, facilius erumpunt.

Lacrymarum causa.

Accidunt etiam nonnunquam ex vento valido, ex fumo, ex aduersa valetudine, ex intemperanti risu, quo cerebri humiditas incalcescit: Sed maxime ab affectionibus excutuntur,

eggs; quales

De miserationibus, & Lacrymis.

De varijs generibus lacrymarum.

CAPVT XL.

DEUENIENS ad eam affectum in quo saepius triumphare solet maximorum Oratorum industria, liquidem dolorem ex alienis praesertim malis imprimere, miserationem concitare, lacrymas elicere, grandis

xiuntur, quales sunt amor, desiderium, ira, invidia, pudor, lætitia, & ea, quæ hic principem locum obtinet miseratio. Extant & fictæ lætitiæ, quas tanquam ex verò affectu hypocritæ nonnunquam cicere solent, quales sunt Polydori in Hecuba, apud Euripidem. Multa enim administris cerebri humoribus, quod ait ingeniosus Poëta.

Ut florent oculos erudire suos.

De industrijs miserationum.

Ac primum, quid circa personas, & res considerandum.

CAPVT XLI.

*Lachryma-
le vs.*

Lachryma nihil ferme tenuius esse videtur, ut pote, quæ sit aqua guttula quam primum exarelescens; Tam violenta tamen plerunque in intimos sensus, mentelque permeat, ut ea ipsa emolliat, quæ nullis viribus expugnari posse videbantur.

Non est igitur minimi ingenij, nec industrie, hos motus apposite concitare. Fultra sudant multi, & omnem (quod aiunt) lapidem mouent, ut lachrymas excutiant, cum tamen se potius deridendos in sua flebili morodia præbeant, quam villos fletus exprimant.

Delicata est omnino hæc peimorio, atque ut violentia, & imperio reprimi non potest, sic neque importunis clamoribus, & ciulatus excitari.

Nihil opus est multum monere auditorem ut fleat, non iustus hic erumpit, sed suapte ingento excitatus, sensim, & leniter eliquatur affectus. Loquaces illi sepius, & flebiles nugatores sicis audientur oculis. Vna verò sententia cum affectu pronuncjata, vel silentium ipsum cum decore actionis efficiet, quod verborum minime poterit oratio.

*Qui ad miserationes inepti.
Vide Arist.
1.2. Rhet.*

Hoc igitur motu, ut congrua ratione uti possimus, primum personarum, si quando alias, diligens habenda est ratio.

Parum apti sunt, ut iam dixi, ad miserationis affectus, primum summè felices, qui nihil dum in rebus humanis senserunt acerbitatis, sed cõpositis ad arbitrium omnibus, secundissimos cursus tenuere; nihil enim ad se lachrymas attingere putant, sed perpetuè cuiusdam securitatis imagine, aliorum miseras negligunt, & nihil durius ad auriculas admittunt.

Secundum locum tenent, qui in extremat deuenere calamitates, ut iam neque timeandi, neque sperandi vllam occasionem habeant, sic enim nescio quo pacto, ut diuinitis malorum sensibus hebetati, ad flebiles motus obstupescant.

Tertiò numerantur homines acutuli, prudentes, ingeniosi, faceti, veteratores, eruditi, qui rariis, & difficilioribus istos affectus admittunt, ita sunt alijs rebus assueti.

Contra ad lachrymas procliuus sunt, pri- *Qui pro-*
mum boni viti, secundum veteris Græcorum *uis ad la-*
proverbium, *quod dicitur apud Euripidem in Hecuba.* Habent enim cereas animas, & ad miserationum motus flexibiles.

Deiade, multa olim, & gratia passi, cæterorum miseris, ubi occurrerint, promptius commouentur. Reddit enim prioris fortunæ quoddam vestigium & imago, quæ intus implicita sensibus misericordiam in aliorum casibus, ex fortunæ similitudine facilius excitat.

His accedant imbecilles quique, & timidi, ut senes, pueri, foeminae, oibi, debiles, ex suo enim statu alios metiuntur, & dum timeant, ne quid sibi miseriarum eueniat, ad alios miseratione subleuandos longè sunt paratiores.

Adde omnes, qui bonis artibus, & teneris studijs sunt inuoluti, nisi forte rebus similibus audiendis assueti incipiunt ista negligere. Hoc igitur imprimis nauo, & prudenti oratori considerandum erit, cum quibus ager personis, ne corneas fibras frustra conetur trullare, sed eas impellat, quæ tanquam nubes aqua facta, & leniter a ventis agitata, in miserationes & fletus facilius resoluantur.

Quod autem attinet ad ea, quæ vulgo miserationes concitare solent in genere, sunt omnia *Quæ mis-*
rationes
concitantur, ut appellat Aristoteles, hoc est, que perden di perimendiq; vim habent: quales sunt morbi, alimenti indigentia, senectus, *solent in-*
gere.
supplicia, cruciatus, solitudo ab amicis, deformitas, & debilitatio membrorum, mentis alienatio, & cætera, quæ in animos, corpora, & fortunas cadere solent, quorum malorum amplissima seges, & nusquam in alijs animantibus, quam in homine foecundior.

Augentur porro ista ab adiunctis, vel personarum, vel locorum, vel temporum, vel finis, vel modi.

Personarum, ut si maxime innocēs sit, qui miser est: si nobilis, rei militaris gloria, si sapientum *Fundamen-*
tum miseri-
cordia.

uā, & optimarum artium disciplinis excurtus, si specie corporis, si affabilitate sermonis, si morum candore, gratia, simplicitate, & egeris ornamentis, quibus vulgo homines commendari solent, præstiterit, si familiaris, si similis ætate, genere, dignitate: hæc sensum doloris efficiunt molliorem.

Deinde etiam augetur miseratio, si ab indignissimis hominibus, & ab ijs, quos beneficijs deuinxerat, præter omnium cognitionem illata sit iniuria.

A loco. Si eos habeat miseriarum suarum spectatores miser, quos minime velit, si in loco, qui minime eum deceat, & cruciatuum acerbissimam augere possit.

A tempore. si noua, si extra tempus iniuria sit illata, ut si tener flosculus ipso ætatis limine fuerit demersus, cum iam ad magnas spes pubescere inciperet, eo magis desertur: Et hoc in funere Pulcheræ plurimum laget. Gregorius Nyssenus.

Orig. Nyss. *in funere Pulcheræ.* *Nota (inquit) teneram hanc columbam,*

Quæ in nido regio nutrebat, quæ iam primum quidem nitidioribus pennis volucris euadebat, sed ætatem gratijs, & virtutibus excellerat: ut relicto nido discesserit, ut ex oculis nostris auolauerit, ut eam inuidia repente de manibus nostris rapuerit, siue columbam hanc dicere oportet, siue recens pullulantem florem, qui nondum quidem toto suo splendore ex gemmis, ac vaginis emerisset, sed partim quidem iam enituerit, partim verò in lucem emeritur speraretur: Nec eo minus in exigua sui parte nigrum in modum resplenderet, ut repente in gemma emarcuerit, &c.

A fine. Si qui patitur, Dei amore, & virtutis conseruanda gratia patitur, quales sunt martyres, quorum ideo cruciatus honestatis causa suscepti ad misericordiam mouendam efficacissimi sunt.

Multa postremo in modo, & cæteris circumstantijs contingunt: ut boni quid alicui euenire, multa per se, cum iam nullus fructus sit futurus. Quis fuerunt regia munera ad Diophitum iam mortuum missa. Vel, viuo quidem magnam esse opulentiam, verumtamen eum in phrenesi lapsum, nihil eorum sentire. Quales esse poterant Nabuchodonosori purpuræ, Sceptra, Sella Regiæ, quarum rerum usum mentis impos, etrans in solitudinibus minime percipere poterat.

Hæc ferè sunt miseratiõis obiecta, in qui-

bus minimus labor est, occurrunt enim promptius, quam cætera, sed penes modum grauior, & impensior cura versari solet.

De concitatione miseratiõis per Characterismum.

CAPVT XLII.

Facilis est omnino, & expedita miseratiõis, ac lachrymarum concitatio. Cum ipsi ante oculos miseri versantur, & ea doloris edunt signa, quæ in his angustijs natura solet egerere.

Quando autem hæc desunt, danda est singularis opera, ut eorum, quæ gesta sunt, characterismus, & descriptio quam artificiosissime fiat, quo res ante oculos poni videatur.

Notandum est autem in hoc genere duplicem iniri viam, alij enim (ut cum Quintiliano loquar) in malis sunt ambitiosi, & quicquid narrat, copiosa admodum, figurataque oratione diffundunt.

Alij in hac re parciores rem quam aptissime, sine vllis superiectionibus exponunt, & moderatis affectibus opportunè distinguunt, in quo plerunque miseratiõne digniores videntur, quod minime sint queruli, & in rebus amplificandis profusi. Talia sunt illa Quintilianii commemorata superius.

Mibi filius minor, quantum egressus annum, ut in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non sum ambitiosus in malis, nec agere lachrymarum causas volo, utinamque esset ratio minuenti, sed dissimulare qui possum quid ille gratia in vultu, quid incunditatis in sermone, quos ingenij igniculos, quam præstantiam placidæ (& quod scio vix posse credi tantum alta) mentis ediderit?

Vide quam modesta oratio, & ideo apud eruditas præsertim aures est ad affectus magis efficax. Satis enim, & cum magno affectu expressa videtur his verbis orbitas. *Ut in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen.* Iam quam aptè ista post verecundam orationem subiunguntur. *Sed dissimulare qui possum, quid illi gratia,* ut non apparatus, sed dolore expressus, reluctante etiam animi grauitate, videatur affectus. Hæc autem prudenter in-texta: *Nec augete lachrymarum causas volo, utinam esset ratio minuenti.* Dissimulat enim,

Concitatõnis miseratiõis per descriptiõnem via duplex.

se concitandi affectus iniuisse consilium, quod longè efficacius, quàm si multis verbis flere iuberet auditores: quod artificium observavit M. Tullius in Gaiij supplicio. *Rem, inquit, in medio ponam, quæ tantum habet ipsa grauitatis, vt neque mea, quæ nulla est, neque cuiusquam ad inflammandos animos eloquentia requiratur. Deinde,*

Cædebat virgis in medio foro Messanz ciuis Romanus, cum interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri, inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, nisi hæc, ciuis Romanus sum. Et.

Crux, crux, inquam, infelici & ærumnoso, qui nunquam istam potestatem viderat, comparabatur. Deinde. Quam aprè ad motum interiecta exclamatio. O nomen dulce libertatis! ô ius eximium nostræ ciuitatis! ô lex Porcia, legesque Sempronie. Hæc etiam, si nihil aliud diceret, misera & miserabilia sunt, plusque afficiunt grauium personarum animos quàm ambitiois querimonie, maxime verò vbi sunt per se satis atroces, & funesta, qualis est historia de exde liberorum Sedeciaz in sacris. Si ille euulsis luminibus squallidus, & cruentus, hæc simpliciter narret, quis miseratione non moueatur?

Continuo mittuntur ad nos in carcerem Babiloniæ carnifices, & me comprehensum, ijs

Cicero vltima in Veronam.

Sedecia querimonia.

catenis, quas ærumnoso trahebam, ad palum alligant.

Quid sceleris pararant, nesciebam, tantum exerebam iugulum, hortabar vt ferirent, mortem extremam miserorum spem, quasi iam proximam lætus amplectebam. Sed illi longe atrociores cogitabant tragœdias: filios quippe meos arripiunt, & lenta morte cruciatos, sub ipsius parentis oculis necant. Vidi, vidi, & in id tantum oculos habui: nunc eorum, vt vides, cruore iaceo resperfus (Hic cum tantisper suspirasset.) At illi teneri morientibus oculis me aspiciebant, & cum hæreret adhuc in labellis anima, Patris, seu blandum & dulce nomen, sed perituris nihil profuturum! appellabant. Postquam miserijs meis sum abundè satiatus, iidem carnifices, qui lucem filijs eriperunt, mihi oculorum lumen erunt: [fateor (dilectissimi) hoc non doluit, vestra magis vulnera doluerunt.]

Hæc simplici narratione & modicis affectibus dicta, non mediocrem tamen ad excitandas miserationes vim habent.

Alia ratio est cum, excelsè, figuratè, magnificè, res ponitur ab oculis. Qualia sunt illa D. Chrysofomi de martyribus, vbi varia eorum tormenta non simpliciter narrantur, sed per antitheses copiosissimè illustrantur.

Ex D. Chrysof. homil. 43 p. 576.

Ανδραγες υπεσφρασα, φησιν, οι η ως επι ροδα εδραχον πυρ ανηψα, οι η ως εις πηγας υδατων ψυχρωι ταυτους εβρισαν χυτες ανατας πλουρας, η βαδειας ανετεμον αυλαγες, η χυτηγαγον ρυαγες αματων, οι η ως χρυσια πανταθεν περιφερομενοι, ουτως εχαλωπιζοντ. τρις κρημοις εβρισα, η εις πελαγο χυτεπιοντισα, οι η ως εις βυδον χυταβανοντες, αλλ ως εις αυτον αναβαινοντες τ ουρανον, ουτω διεκειντ σκιρτωντες, η αγαλλομενοι, η ως περ εν ερα πομπη χορευοντες, η εν λειμωνι παζοντες χλωροι ουτω τας τιμαριας εχασθηραζον, ουχ ως τιμαριας, αλλ ως ανδη λαμβανοντες ταρηνα, η σερανδμενοι, η τη τ οικειας προδυμιας υπερβολη τας εμας προφθανοι τιμαριας.

CARBONES, inquit, substernebam: illi autem tanquam ad rosas currebant. Ignem accendebam: illi verò, eàquam in fontes frigidarum aquarum scipfos proieciabant. Latera cædebam, & profundos in eis sulcos faciebam, & riuos sanguinis deducebam: illi autem tanquam auto omni ex parte circumfluentes gloriabantur. In præcipitijs iaciebam, & in mare demergebam: illi verò, non tanquam in ipsum cælum ascendentes, ita affecti erant, exilientes, & exultantes, & tanquam in profundum, descendentes, sed tanquam sacra pompa chorcas ducentes, & in herbido prato ludentes: ita arripiebat vnusquisque cruciatus, non tanquam cruciatus, sed tanquam veros flores carpentes, & coronas contextentes; & insigni animi sui alacritate cruciatos meos præueiciebant.

Martyrum tormenta descriptum.

ITEM

ITEM DE SANCTIS MACHABAEIS.

D Chrylostomus, homil. pag. 625.

Εκείναις μὲν γὰρ τὸ πᾶσι τὸ δόξαι, καὶ ὀλιγοψυχία λοιπὸν ὑπετεμνέτο· αὐτῆ δ' ἀκέραια διανοία καὶ ἀκραιφνὴ γνώμη βασιλέων ἐλάμβανε τῶν γινόμενων τὴν ἐπίδοξον, διὰ τὴν οὐσίαν· καὶ ἦν ἰσὴν περιπλοῦν παρ', ὅπερ ἐξέστυε δ' τύραννος· ἐκεῖνος δ' ἔπειθε τὴν φύσιν, ὅπερ δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ τοιαύτου ἀνὴρ κακῆς οὐδ' βασιλέων· ἐκεῖνος δ' οὐκ ἀνὰ φῆμίμησι καμῖνον ὀτιραννοῦσεν, ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ βροχὴ τῆς πυρὸς γάρβη, καὶ πῶσα, καὶ συσπίον, καὶ κλημάτις ἦν. οὐτάρθρα τῆς φύσεως, ἀδίνης, φιλοσοφίας, παύσαν συμφωρία, οὐκ οὕτως ἐτηχανίζοντο λαῖνοι ἐπὶ τῆς πυρὸς κειμένοι, ὥς ἐτηχανίζοντο αὐτῆ διὰ τὴν φιλοσοφίαν· ἀλλ' ἐκράτει διὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ φύσεως ἐμάχθη χάριτος, καὶ ἡ νίκη τῆς χάριτος ἦν, εὐσεβεία ἀδίνων περιγένετο, καὶ πῦρ ἐκράτει πυρὸς, τὸ πνευματικὸν τῆ φυσικοῦ, καὶ τὸ παρὰ τὴν αἰσθητικὴν τῆ τυραννὸς χαυδέτη· καὶ χαυδέτη δαλατῖα τῶν δεχομένη κομάτων προσβολῆς, αὐτῆ μὲν ἀκίνητος μένει, ἐκεῖνα δ' ἀφρονδία λύθησα ἀφανίζει· ἰσάδως· οὕτω δὲ καὶ ἡ καρδία τῆ γυναικὸς ἐκείνης, ὡς πῦρ ἰσάδῃα τῆ δαλατῖα δεχομένη τὰς προσβολῆς τῶν ὀδυῶν· πῦρ μὲν ἀκίνητος εἶδεν, τὰς δ' προσβολῆς ἐκείνας τέρρει καὶ φιλοσοφίας γέμοντι δὲ ἰσάδῃ λογισμῶν· ἐφίλοσώμενοι δὲ τῶν τυράνων, οὐκ ὄντως μήτηρ αὐτῶν ἔστιν ὀδύς ἐκείνοι· γνήσιοι παῖδες αὐτῶν, οὐ διὰ τὴν συγγένειαν τῆ φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆ ἀρετῆς. οὐκ ἐπὶ μίσην ὄραν κολαστικὸν πῦρ, ἀλλὰ χαμῖλιον λαμπάδα· οὐκ οὕτω μήτηρ κοσμοῦσα παῖδας εἰς γάμον εὐφραίνετα· ὡς ἐκεῖνη χαυλομένης βλέψασα ἐχαίρει· καὶ χαυδέτη τὸν μὲν σολῆ περιβλάψασα νομφικῆ, τῶν καὶ σφάνης πλέεσσα· τῶν πασάδας ἰσάσασα χαμῖλῆς· οὕτω τὸν μὲν ἐπὶ τοὺς λέβητας τὸν δ' ἐπὶ τὰ τέγανα βρέχοντα, τὸν δ' ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἀποσιμνόμενον ὄρῳσα ἠγάλλετο· καὶ

ΝAm illis quidem pars maior doloris animi deliquit succidebatur; hæc verò integra mente, iudicio illeſo ſynceriores Machabeorum, quæ gerebantur, ſenſum ob naturam capiebat; ac videre erat ignem triplicem; quem ille tyrannus accendebat, quem excitabat natura, quem ſpiritus ſanctus inflammabat. Non talem Babyloaius tyrannus ille fornacem excitavit, qualem matri fornacem hic tyrannus accendit. Nam illic quidem ignis fomes erat naphtha, pix, ſtuppa, ſarmentum; hæc verò natura, dolores partus, liberorum amor, puerorum concordia. Non ita illi iacentes in igne vrebantur, atque hæc ob amorem liberorum vrebatur, ſed ob pietatem vincebat; & naturam cum gratia pugnabat, & victoriam gratia reportabat: religio maternum affectum ſuperabat, & ignis ignem vincebat; ſpiritualis naturalem, & quem crudelitas tyranni succendebat. Et quemadmodum marinus ſcopulus, qui fluctuum incurſus excipit: ipſe quidem manet immobilis, illos autem in ſpumam diſſolutos facile tollit; ſic illius quoque mulierculi cor, tanquam ſcopulus, marinos fluctus excipiens dolum incurſus, ipſa quidem manſit immota, ſed incurſus illos firma, & philoſophiæ plena mente diſſoluit. Oſtendere tyranno contendebat, ſe verè matrem illorum eſſe, verè filios illos ſuos eſſe genuinos, non propter naturæ cognationem, ſed propter virtutis communionem. Non ſe ignem tormentorum, ſed facem nuptialem cernere arbitrabatur. Non ita mater, quæ filios ad nuptias exornat, lætatur, ut illa, ſupplicij cum cerneret exornat, gaudebat, & quaſi hunc ſtola ſponſali amiciret, illi coronas ac ceteræ. alteri thalamos nuptiales erigeret, ita hunc ad lebetes, illum ad ſartagines currentem, alium capite truncatum cum cerneret: exultabat: Omnia tum fumo, nidoreque ſedundabant, ac ſenſibus omnibus affectis liberos ſuos experimento cognoſcebat: per oculos eos intuens, per aures verba exaudiens, ipſis naribus fumum illum carniſium ſuaſum & inſuaſum excipiens: inſuaſum quidem infidelibus, Deo verò, ipſique omnium ſuauiſſimum.

Hhh ἦν πᾶσι.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ἢ πάντα κεραιῶν, καὶ κνίστης μεσῆ, καὶ διὰ τῆς ἀσθητικῆς ἀπάντων τῶν πόνων ἐδέχθη τῆς πείνης, διὰ τῆς ὀφθαλμῶν ὄρασα, διὰ τῆς ἀκοῆς τῆς φιλιάντων ἀκούσα ῥημάτων, αὐτῆς ἰνὶ τῶν κεραιῶν δεχομένη τῆς σαρκῶν, τὸν ἑδὼν κείνομα, καὶ ἀδῶ ἀδῶ ἢ μὴ τοῖς ἀνθρώποις, τῶν δὲ καὶ αὐτῆς πάντων ἡδίστου.

Nec minus in hoc genere admirabilis est D. Gregorius Nazianzenus, & eius Græco hæc expressa, ubi matrem Machabæorum filios in martyrio circumstantem describit.

De Greg. orat. 22. de Machabæis.

At verò strenua mater, non secus atque a uicula, cuius pullos anguis, aut alia invidiosa quepiam fera arripuit, circumuolabat, stridabat, obsecrabat, vna in septem filijs certabat, nihil eorum omittens, quibus eos ad victoriam paratior, alacriorisque redderet. Modò cruoris stillantes guttas rapiebat: modò lacera colligebat membrorum fragmenta, modò etiam defunctorum martyrum reliquias, sanguinem suum adorabat, alium inter suos amplexus exanimem recipiebat, alium porrigebat, alium interim ad eandem pugnam comparabat, omnibus quantum poterat exclamans:

Euge filij mei, euge strenui mei milites, euge in corporibus fermè incorporei, euge legis patriæ, canæque senectutis meæ, atque ciuitatis, quæ vos aluit, & ad eam virtutis magnitudinem euexit, præsidium, ac propugnaculum. Paulum adhuc, & vicinus: defatigantur carnifices, hoc vnum extimesco: paulum adhuc, & ego inter mulieres beata, & vos inter adolescentes beati. At fortasse vos matris desiderium angit? Nequaquam vos deseram, hoc vobis polliceor, non tam liberos meos odi.

Quis non interesse huic supplicio, cum hæc legit, & beatam Heroïnam videre se putet?

De Miseratione.

Per contentionem fortunarum.

CAPVT XLIII.

Miseratio: efficax per

Crebra est quoque, & efficax, quæ per contentionem fortunarum fieri solet mi-

feratio: nam, cum maximum sit infortunij genus, fuisse aliquando felicem; ubi quis ab excitata, florentique fortuna, in maximas deuenit acerbitates, optima ratio est commouendi affectus, si vtraque fortuna per insignem antithesin comparetur: quod magnificè præstitit Cicero in peroratione pro Muræna.

fortunarum contentio-nem.

Modò maximo beneficio P. Romani ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam veterem, primus in municipium antiquissimum consularum atulisset: Nunc idem squalore sordidus, confectus ætate, lachrymis, ac mœnore perditus, vester est supplex, Indices, vestram fidem obtestatur, misericordiam implorat, vestram potestatem, atque vestras opes intueatur. [Deinde.] Si, quod Iupiter omen auertat, hunc vestris sententijs afflixeritis, quò se miser vertet? Domumne, vt eam imaginem clarissimi viri, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eam rem deformatam ignominia, lugentemque videret? An ad matrem? quæ misera, modò consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, & sollicita est, ne eundem paulò post spoliatum omni dignitate conspiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem noua pœna legis, & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine, conspectuque priuat? Ibit igitur in exilium miser? quò? ad orientis partes, in quibus annos multos Legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum dolorem, vnde cum honore decesseris, eodem cum ignominia reuertit? An se in contrariam partem abdet? vt Gallia Transalpina, quem nuper summo cum imperio lubentissimè viderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem videat? &c.

Cicero pro Muræna. Vide perorationem orat. pro T. Flaccio. Quintilianus.

Motum verò vtrumque per characterisum, & vtriusque fortunæ contentionem complexus est Hegesippus scriptor nobilis, in illa sua Hierosolymitana monodia, quam hic ex Græco o. Anac. ratoricè expressimus.

Vbi est maxima ciuitas Hierusalem? ubi decorat?

Hugisippi
monod:
lamentab:
lu.

decora Sion? vbi templum admirabile: vbi fan-
ditatis illud sacrarium, quod semel in anno
summus Pontifex rem diuinam facturus, in-
grediebatur? Proh dolor! nunc idipsum in
cineres conuersum, sceleratis vestigijs ho-
stes polluerunt. Vbi es ciuitas referta populis?
venerabilis Regibus? Dei domicilium, gra-
narum omnium sedes? Parietum tuorum
splendori pavimentorum respondebat nitor,
incrustata marmoribus tecta fulgebant, par-
tim auro, partim argento radiabant portae:
tibi vni omnes ornamentorum deliciae afflo-
rescebant: nunc nudata, à culminibus iaces,
euerfa, cremata, ab ipsiis diruta fundamentis,
& qui ex omni terrarum plaga, ad te conflu-
erant, tecum occubuerunt: mortui cum
ciuibus inquilini, vt non dubium fit, totum
in vna vrbe mundum perijisse. [Deinde] Cui
nos scenae fata seruat? quo diutius perti-
nacem animam trahitis? Duri oculi! qui hanc
videre possunt: immites animi! qui velle pos-
sunt vitam tot fueribus superstitem, nisi for-
tè eò videntur sibi felices, quod iam mise-
riores esse non possunt. Quocumque ocu-
los circumferimus, vbiq; occurrant fune-
ra. Vrbs tota vacua ciuibus, plena cadaue-
ribus, mortuorum sepulchrum est, & fe-
rale quoddam bustum, è quo excitate fauili-
ae solem ipsum mœstitia confundunt. Hunc
patriæ communem tumulum soli nunc inco-
lunt macilentii senes, instar laruarum, cinere-
lenta canitie, scissa veste, squalore, & lachry-
mis obruti, nudis propè filiorum mortuorum
ossibus incubant; si forte auium rapacitatem
cohibere possint: mulieres paucae, incolu-
mnes è patrio solo abducuntur, quas miles
non ad vitam, sed ad libidinem seruauit. De-
inde nos semiuiri cœlum intueri possumus: vt
sydera etiam habeamus nobis æternarum con-
scia miseriarum.

Regia do-
mus de iori-
pito.

Regia do-
mus ruina.

Cades.

Hæc amplificandi ratio grauis est, & vehe-
mens, atque eò ornatio, quò antithesis ex
pluribus membris composita artificiosè pro-
cedit.

Tivani Ni-
ceta.

Eandem rationem sequutus est Nicetas
Choniates in illa sua lamentatione, qua Con-
stantinopolin amaris proflus lachrymis luget.
Hæc autem è multis Latinè exprimamus.

Nicetas
Choniates
in deplor.
Constant.

O sæcunda genitrix! bysso, & purpura
imperatoria pridem amicta, nunc autem for-
dida, squalida, & germanis orbata liberis! o
pridem in alto dignitatis fastigio collocata,

augusto vultu, regali incessu, structurâ ma-
gnifica incedens, nunc humilis, depressa, & ad
terram afflicta corruisti: laceratae sunt quip-
pe tuæ vestes, tua illa imperiosa ornamenta
profanis concisa manibus, extinctus est ful-
gor oculorum, & qui prius suauiter efflore-
scebat faciei decor, totus rugis exaratus est.
Quid dicam amplius? post hanc incendij fu-
liginem, quæ te supra modum deturpauit,
ex Regina facta es ancilla caminaria, depressa
es à vecordi gente, terratum sentina, &
colluue, cuius olim partem si non genuisti,
at certè euexisti, & tuis sæpè visceribus sagi-
nasti, vt tibi gratiam rependeret: laces nunc
vmbra, & cinis: At nos miseri è tuo sinu di-
uellimur, nec licet extremas libare lachry-
mas, sed quasi passeruli, quarum mater dis-
cussò nido abiepta est, timidè circumstolamus,
lugubri sono pipientes, siti, inedia, & miserijs
confecti.

Hæc περιφρασις è multis, quorum plera-
que in nimium tumorem allurgunt, vel in
degeneres lachrymas desinunt. Est & hic mo-
dus in deplorandis mortuis familiarissimus,
& eo vsus Meneclides in deploratione Bac-
chidis.

Mortuorum
deplorando-
rum modus.

Ἡ δὲ οὐκ ἐπὶ μετὰ τοῖς τοῖς ἑμμοσιν ὀψὲ
ταυ μεδιώτα, οὐδ' ἴλεως τῆ εὐμελῆς διανοκτερέν
σει τοῖς ἡ' ἑοῖς ἐκείνοις σχολάσματος ἑρπίας ἰ-
δὸν ἐφθέγγετο, ὅσον ἐβλεπερ, ὅταν ταῖς ἑμμοσίας
αὐτῆ Σερῆνης ἐν ἰδρωτοῦσιν ἢ ἡδὲ ἢ καὶ ἀκέραιον
ἀπὸ τῆ φιλημάτων νικταρ ἑσάξερ! ἐπ' ἀκραις
(μοι δοκεῖ) τοῖς χεῖλεσιν αὐτοῖς ἐκάθισεν ἢ πε-
τῶ ἀπαυλὰ ἐκείνη γε τ' κετὸν ὑπερβάταλο, ὅλας
ταῖς χάρισι τὴν ἀφροδίτην δέξαστα μὲνη ἔρρει
τὰ παρὰ τὰς πόσεις μνορίσμαλα, καὶ ἡ τοῖς ἐ-
λεφανίνοῖς δακτύλοισι κρησόμενη λύρα ἔρρει, κεί-
ται δὲ ἡ πόσις μελοῦσα χάριστω, κρησὶ, λιβ-
καὶ ἀποδία.

Meneclides
in deplora-
tione Bac-
chidis.

Hæc molliusculè, sophistæ more [Non
amplius hilaritate plenis oculis, subridens me
aspiciet, neque propitia, atque beneuola
tempus faller iucundissimis narrationibus.
Nuper quidem qualis erat eius oratio, qualis
aspectus, quor in eius colloquijs inerant Si-
renes: quàm suauis, & immortale neectar ab
oculis manabat, in summis, vt mihi persuadeo,
eius labris suada confederat, aut certè castu

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Veneris cinēa erat, imō cum gratijs Venerem tuit amplexa. Nunc autem euanuerunt illi inter epulas mollissimi cantus, & lyraeburneis digitis pulsari solita, conticuit. Iacet omnibus adamata: proh dolor! lapis, & cinis.]

Homerus Heclorem mortuum deplorat.

Homerus quoque in morte Heclores, vbi miserandos prorsus affectus immiscet, præclare illud inter cætera, dum cadaver mortui ad curtum Achillis alligatum, & raptatum describit:

Τὸς δὲ ἦν ἔλκομένοιο κοινὸς αὐτῶ, ἀμφὶ
Ἰχάται.

Κναιέαι πικρὰ πάλω, κάρη δὲ ἄπαν ἐν κοινῇσι.

Κεῖτο, πᾶσι χαρίεσσιν ἔτι Ἰεὺς δυσμυθεύων.

Δῶκεν ἀεικλῶσα δαΐδω ἐν παρῆσι χάριν.

Hoc autem raptato exciñbatur pulvis, circumq; verò

Κυανῶα coma aspergebantur. Totum verò caput in cineribus

Iacobas olim gratiosum: Sed tunc Iupiter hostibus

Dedit deturpandum in eius patria terra.

Hæc quamquam obiter dicta, multum habent miserabilis affectus. Nec aliter Virgilius;

Quantum mutatus ab illò Heclore.

De miseratione per representationem imaginis.

Præclara in eo Sophoclis dextertitas:

CAPVT XLIV.

Miseratio per representationem efficacissima

Efficacissima omnium ratio mouendi, quæ fit per representationem imaginis rerum absentium, aut aliqua monumenta mortuorum: si modo illud prudenter, & opportunè, non frigidè, & affectatè procedat, vt pluribus superius monuimus. Testis Drusi imago, testis illa Cæsaris togalæcera, quæ tantas tragædias excitauit: Sed, vt ea, quæ iam ex Tacito, & Dione commemorata sunt, omittamus, extat apud Sophoclem nobilis locus, in quo Electra tenens, vt arbitrabatur, in vasculo fratris Orestis cineres, flebiliter lamentatur. Opera pretium est, hunc affectum con-

sideratius expendere: est enim præ cæteris candidus, tersus, ingenuus, multumque habet prudentiæ, & suauitatis. Sic igitur illa vasculum intuens; quæ vel soluta oratione reddita plena sunt venultaris.)

O monumentum hominis omnium longè mihi charissimi! ô dulces fraternæ animæ reliquæ! Qualem te, mi Orestes, accipio: quantum ab illo mutatum, quem ex paternis ædibus florentem dimiseram; nunc te infelix istis porto manibus, cinerem, fabulam, & nihil. Vtinam potius te in patrijs ædibus vita defecisset, quam ista te infelici pietate, me, & te his funeribus reseruasset. Occidisses nondum tot miseriarum conscius, & te innocentissimam animam paterni manes, ac cineres, comitem accepissent: nunc iaces in aliena terra, post mortem etiam exul, & fugitiuus, tam longè à tua sorore, quæ misera, nec morientis spiritum excepit, nec mortui cadaver lauit, nec dictis manibus inferias tulit, sed de peregrini tumuluaio sepulchro, & tratratitia humanitate condiderunt: O spes iuanes, ô infelicem educationem meam! quid profuit mihi, infantitæ, & matris, & gerulæ vires reddidisse, tibi cibos meo ore manfos in os ingessisse, tecum luisse, & tibi tenellis lûibus fatigato amanter accubuisse?

Periphrasie Sophocle expressa.

Orestis deploratio.

Heu! quot delicias vna mihi dies, instar infesti turbinis, abstulit; tecum enim omnia vitæ solatia perierunt, tecum in eodem sepulchro iacent conclusa, atque composita: Quid enim aliud sperem? Conscelerata matris cultro victimario confectus est pater: ego eruentis doloribus confecta, tu quasi somnium euanisti, & tot spes irritæ ceciderunt; nunc in nostris uerberibus tripudiant inimici. Deinde promittebas in dies, te paternatum, & mearum iniuriatum vltorem asfuturum: hiccine est Orestes, quem pollicebaris vmbra, & is, qui tribus digitis portatur cinis. Heu te miserum! heu me infelicem! ô corpus miserabile! ô frater! quam infans hinc itinere ablegatus es! ô frater amantissime! vt te perdidisti? amantissime frater! vt me perdidisti? Actum est, suscipe me vna tecum in idem vasculum, quid enim aliud sum, quam vmbra. & cinis? Noli sororem in morte spernere, quam tam pie in vita coluisti. Tecum mihi vna sors, vnus animus, vna omnia semper extiterunt, & nunc vna amborum cineres miscbentur, nec vlla nos temporum iniuria diueller.

Hæc sanè ex ipsa oratione multum capiunt

suauitatis : sed tamen nescio quomodo per imaginis representationem melius animantur.

Miserabile est enim, intueri Regiam illam virginem, vasculam, quo fratris cineres contineri existimabat, toties exosculantem, suisque perfundentem lachrymis: quæ actio, licet muta esset, haberet tamen suos ad motum aculeos.

Accedit & mixtura motuum, quæ affectus longe incundiores facit. Nam ut vasculum ab Oreste incognito Electra est oblatum, & presens ipse lugetur, tanquam mortuus: unde profectò irrepsit auditorum animis miseratione, quæ iam assurgente læticia sua uilissimè titillatur.

De miseratione, per sermocinationem.

CAPVT XLV.

MAGNAM quoque vim ad permouendos affectus obtinent sermocinationes; in quibus eorum, qui duras patiuntur calamitates, uerba, & orationes aptissimè conformantur, quales sunt præcipuè moribundorum, orborum, exulum, & car. eiusdem generis: quod Cicero præclarus artifex non omisit in Milone.

Hominis calamitosi oratio.
Me quidem, Iudices, exanimant, & interimunt hæc uoces Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie. Valeant (inquit) ualeant: ciues mei, sint incolames, sint florentes, sint beati: stet hæc urbs præclara mihiq; patria carissima, quoquo modo merita de me erit: Tranquilla repub. ciues mei (quoniam cum illis non licet) sine me ipsi sed, tamen per me persuantur. Ego cedam, atque abibo, si mihi repub. bona frui non licuerit, at carebo mala: & quamprimum retigero bene moratam, & liberam ciuitatem, in ea conuiescam. O frustra (inquit) suscepti mei labores: o spes fallaces! o cogitationes inanes meæ! &c.

Hæc oratio calamitosi hominis tam grauitè expressa, uehementer animos, mentesq; percellit.

In eo genere sunt uelut, ut dixi, virorum moribundorum ad coniuges, aut patrum ad filios colloquia, quæ ubi apertè finguntur, & pronuntiantur, uel è durissimis pecto-

ribus miserationem excutiunt. Finge Sedeciam apud Nabuchodonosorem damnaturam, sic filios postremum alloqui.

Quid me aspicitis, dulces animæ? patrem non hodie primum amittitis: tunc desijt in humanis esse uester parens, cum miser, & captiuus esse cœpit. Viuite fœlices amores mei, si quæ fœlicitas in seruitute esse potest. Vos fortasse melior fortuna, cum Deo uisum fuerit, reuerset. Ego, qui uos simul genui, & perdidit, solus proficiscar ad mortem, meoque sanguine, quicquid est seeleris, expiabo.

Valere solatia mea, & cum uobis ereptus fuero, Deum patrem cogitate, qui uos in tutelam suam accipiet, & nunquam desertos esse patietur. State constanter patrijs legibus, & ceremonijs, nec ulla uos temporum iniuria ab auita religionis sanctitate diuellat. Matrem Regiam in hac uiduitate, & exilio miserimam consolamini, fraternam inter uos concordiam sanctissimè fouete. Ego, si quid sepulti mortuorum cineres sapiunt, uestri non obliuiscar: Adero sæpè dormientibus, uigilantibus adero, & uestræ seruitutis angores, qua potero uoce, mitigabo. Valete, iterum meæ delicia; ualete liberi, quondam beati, nunc infelices; quondam florentes, nunc calamitosi; quondam Regis filij, nunc exulis, & Sedecia uir fugitiui; Hic uester Dominus, huic supplicate, amplectimini genua, quis pudor est? Vos miseros quidem effecit fortuna: ignobiles non ideo faciet. Quid sceptra uos adhuc, & Reges eogitatis? Date fati manus, & si uos uestra ætas dolere nondum docuit, Matris fletus imitamini. Heu nimis maturè discitis esse miserii!

Oratio composita est ad ferreum Regis pectus commouendum, itaque miserationes habet satis flebiles, grauitate tamen conditas: Neque enim Sedecias pro sua uita supplicat, uerum se, de coniugis, & liberorum salute uehementer sollicitum, ut debebat, ostendit: Hæc enim cura, in paterna viscera uehementissimè penetrat, & nullus adeo ferus est, qui huiusmodi sensibus mollissimè non titilletur. Vidi, uidi nobilissimum, & facundissimum adolescentem, cum hæc magno, ut erat imprimis ad dicendum composita orationis decoro recitaret, multorum lachrymas expressisse.

In Patrem orbum, quod miserabilis est, audiamus. Iacobus est ille Patriarcha, magnis, & arduis laboribus à puero exercitus, &

H h h 3

quæ

Patri moribundi ad filios grauis oratio.

Sedecia uir.

quem idē generosior decet constantia, quam Sedeciam Regem mollissimis studijs innutritum: ad hoc tamen fulmen, ex morte Iosephi

filij (ut ipse arbitrabatur) contortum, ita loquitur apud Pilonem, orationem miserationibus, & grauitate condicens.

ORATIO IACOBI PATRIARCHAE, IN FICTA morte Iosephi.

Philo, lib de Ioseph.

Ουχ ὀδύναί με λυπεῖ τέκνον, ἀλλ' ὁ γένος τάρφ. εἰ ἐπὶ γῆς ἐτάφης τ' σῆς, παρηγορέμεν ἑβραῖα πευτα, ἐσοπίλευσα πρότερον ἀπεθνήσκοντα, τελευταίων ἀσπασμάτων ἐκοινώνησα, τοὺς ὀφθαλμοὺς σιωπῶντα, ἐπεδάκρυσα κειμένω τῷ νεκρῷ, πολυτελεῶς ἐκίβησα, τῷ νομιζομένω οὐδ' ἀρέλιπον· ἀλλὰ εἰ καὶ ἐπὶ τ' ἐξέης, εἶπον ἄμ, τὸ οἰκτεῖν ὄφλημα τ' φύσεως ἀπολαβήσῃς ὡδοῦ, μὴ κατ' ἴφην. πρὸς ζῶντας αἱ πατρίδες, ἀποθανόντων δ' ὅσα γῆ τάρφ. ἰσχυροὶ δὲ εἰσὶ πάντες ἄνθρωποι, καὶ γὰρ ὁ μακροβιῶταί, ὀλιγοχρονιώταί, ἀντεξέλιξάντο ὡσὶν. εἰ δ' ἴδῃ, καὶ βιαίως, καὶ ἐπιβλήσῃ εἰς θνήσκον, ἢ ἀνμοικροτέρων χροκόν ὅπ' ἀνθρώπων ἀναρεθῆναι. οἱ κτεάνητες, νεκροὶ ἀνῆλθσαν, ὡς ἐπαμύτα δαίμονι, καὶ τὸ σῶμα ἐγκρύψαι. εἰ δ' καὶ πάλιν γένοιτο ὡμότατοι, πῶς ἐν ἔχον, ἢ φίλοι ἄταρον ἀπαλάττωσαι; τῷ δ' ἐν ὄψι παρὶντων ἰσως πῆς ἐπιτάς, καὶ δεασάμεν, οἱ κλοι τ' κοινῆς λαβῶν φύσεως, ἐπιμελείας καὶ ταρῆς ἡξίωσεν ἡμῶν, ὡς λόγῳ, ἀλλήλοισι καὶ ταρκοβοροῖς δημοῖν εὐαχία καὶ δόνη γέγονε. γευσάμενοις, καὶ ἐπιτάδῃσι τῷ ἐμῷ σπλάγχνω. ἀθλητής εἰμι τῷ ἀεθλήτῳ, ἐκτὸς γενόμεσμαι πολλὰς χακοπαδείας, ἀλώμεν, ἐν τένον, θητεύον, ἀναχαζόμεν ὅρ ὅν ἡμῶν ἐχρῆν. καὶ πολλὰ μῆδον, πολλὰ δ' ἡκστα, μυρία δὲ αὐτὸς ἐπαδομ τῷ ἀνηκέσῳ, ἐφ' οἷς παρὰ τοὺς μετρεοπαδῆν, οὐκ ἐγνάμφην. ἀλλ' οὐδ' ἴσθι συμβεβηκότ' ἀπορητότερον, οὐκ τὴν γνώμην τ' ψυχῆς νατέλαρε, καὶ χαίρηκα. πῶς γὰρ μᾶλλον ἢ οἰκ' ἰστέρον πῶν δ' ἢ ἢ μῆ ἐδῶς τῷ πατρὸς διακεκόμισαί

NON tam ego tuam mortem, fili mi, doleo, quam sepulchri iacturam: nam si tibi sepulchrum contigisset in terra propria, nec mihi deesset solatium. A sedissem agrotanti ante mortem, impendissem morienti extrema oscula, clausissem oculos, mortuum perfudissem lachrymis, extulissem magnifice, nihil omissem ē iustis funeribus, atque etiam si peregrē defunctus esses, dixissem tecum, persolutum est naturæ debitum, noli trīstari, viui habeat suas patrias, at mortuorum omnis terra sepulchrum est: Breuis aui sunt omnes homines, nam qui maximē longæuus fuit, quantillum temporis vixit, si ad aternitatem id conferas: vel si omnino mortuus eras per vim, & insidias, leuius fuisset extingui manibus hominum, qui mortuum saltem miserati, obtulissent terra, & cadauer sepelissent, aut vt crudelissimi fuerint, quid amplius poruissent, quā in sepulchrum projicere, quem mox viator aliquis prateriens memoraturæ communis humasset, misericordia commotus. Nunc, vt fertur, immites, & carniuoras bestias pauisti, & saturasti meis visceribus. Hactenus multos labores inopisatos exantlaui: in his miserijs abunde sum exercitus errando, peregrinando, mercede feruendo, dura ferendo imperia, vsque ad vitæ periculum exagitatus, à quibus minime oportuit: multa vidi, multa audiui, multa passus sum grauia, quibus ad patientiam eruditus perduraui, sed nihil presentī casu intolerabilius, qui totum animi mei robur subuertit, atque deiecit. Quis enim luctus potest esse maior, aut miserabilior? vestis pueri ad patrem perlata est: ex ipso non membrum, non frustum, non vel minima reliquia, totum deuorauerunt bestia: nihil superest, quod sepulchro inferatur. Ac ne vestem quidem recepi, nisi vt ad eius aspectu recrudescat doloris memoria, ne vnquam tantæ calamitatis obliuio possit irrepere.

111

se exerceat, conetur non steriles lachrymas, sed fletus salutaris elicere.

Tertio, nunquam videatur orator velle lachrymas cedere, & in id artis machinas componere. Audax est alienos fletus sibi polliceri, hoc qui expectant auditores, pertinacius oblectantur, ac quicquid affertur, sua expectatione minus existimant.

Quarto, infantissima eorum ratio diligenter fugienda, qui cum apparatus orationes recitent, sibi aut verba suspirijs intercludi, aut vocem lachrymis debilitari, aut ipsos etiam auditores, fletum tenere non posse, dicunt, cum omnia frigide, & insulse ficta appareant. Hec ad comicos ritus, quam ad miserationes aptiora sunt.

Apollonij
rhetoris di-
sum.

Quinto, cum iuxta vetus Apollonij Rhetoris dictum, cito arefcet lachryma, non modo quia falsa est, ideoque ipsa acrimonia facilius consumitur, sed quia alienorum presertim malorum leuissimus est olijs sensus, quia tenerrime (vt soleat omnes) se diligunt, nunquam diu in miseratione commemorandum est, siue enim lenta sit & iacens, ideo citius abruptenda, quia nihil in condita miseratione infelicis, siue secundos cursus tenent, non est nimis indulgendum, ne satietate, & fastidio, quod rebus etiam optimis innasci solet, obruatur.

Sexto, vbi res per se sunt satis tristes, & funestae, qualia sunt dira innocentissimorum hominum supplicia, non sunt adscititij rebus, & figuris temere exaggeranda, ne videamur argumenti penuria, & sterilitate res alienas excogitare.

Septimo, danda est opera, vt honesti sint aditus, & recessus ad effectum, & aditus quidem talis esse debet, vt non videatur quasi apparatus, sed vt eius, qui repente excitatur motus aliqua subesse ratio videatur. In quo errant plerique, qui antequam intellexerint auditores, quid velint, aut in quo argumento versentur, statim incipiunt furere, & insanire, cum nulla causa tam atrocis tempestatis appareat, ex quo coniiciunt auditores, Claudiana forte tonitrua, quae statim in risu soluentur. Recessus vero talis erit, vt non exhaustus, nec fatiatus, sed sui potens, consulto in alium sermonem diuertere orator videatur: nisi forte in extrema parte orationis verberetur motus, & desinere ex abrupto oportuissimum iudicetur, quanquam hoc rarius praestandum est, nam

aut affectionem habet, aut intemperantis morus opinionem relinquit auditoribus, aut etiam inopia verborum, & memoriae conturbationi, a plerisque imperitis tribuitur.

Octavo, character orationis in miserationibus esse debet minime affectatus, non turgidus, non insolens, non festiuus, non politulis metaphoris comptis, aut periodorum structura ambitiosus, sed candidus, sobrius, & cum generositate aliqua demissus, rebus & sententijs creber, numeris simplex, toto denique corpore ingenuus.

Nono, accedat ad elocutionem actio, rebus, & verbis accommodata, cuius tanta vis est, in hoc praesertim genere, vt lectissimos quosque affectuum, sine eius beneficio inclinati, repetere, extinguere videamus: contra, vel mediocres affectus decorum actionis incendere, & in extremam quandam dignitatem efferre solet. Sed de tota actionis ratione alibi plenius.

Quaerit fortasse hic aliquis, hanc apparatus motus oratorij videtur enim hae agendi ratione clarissimorum hominum sententijs non mediocriter auersari. Siquidem Demetrius Phalereus aperte dicit:

Ου μὲν γὰρ τὸ τέρχνης εὐδαιμονία, ἀλλὰ δὴ τὸ τέρχνης πᾶσι δαίμων ἐστὶν ἐπὶ τῶν πικρῶν. (hoc est: Morus inacundiae, & miserationi, satiare non indiget, sed oportet eos, veluti quodam natura impetu fluere.

Hoc est, quod Dionysius Halicarnassensis dicit,

αὐτοφύως, καὶ ἀναπράγμα λέγουσιν ἄνευ.

Nec immerito videtur irrisisse Sartyricus eos, qui ad misericordiam mouendam apparatusissimas afferunt orationes.

cantas, cum fracta te in irade pectum
Ex humero portes? verum, nec nosse paratum

Plorabit, qui me videret inuenisse querela.

Quae si vera sunt, nihil igitur erit eloquenti, quomodo, aut quid dicat, cogitandum: nam, cum difficillima pars eloquentiae videatur in moribus consistere, si nulla, quod aiunt, arte indigent, quid est, quod magno opere putemus Oratori elaborandum?

Verum, nunquam haec fuit mens eorum, qui decloquentia syocere iudicant: Si quis vere iratus est, aut dolet, non solet opinari cogitare in ipso permotionis actu, quomodo dolerem, aut iracundiam verbis depingat, faces adhibente natura.

Verum,

Verum, quia oratorum est, non tam irasci, aut dolere, quam aliorum iras, & dolores exprimeret, summa arte prouidendum arbitror, quomodo id recte prestare possint; alioqui, si nihil est artificij, dicamus quoque pictores, dum furiosum Achamaentem, & moerentem Antiopam depingunt, nihil artis beneficio indigere, quando rem oportet facere, quam maxime naturalem. Nemo tamen hoc dicit, nemo ita iudicat, sed eos artificiosissimos esse putamus opifices, qui propius rerum naturas assequuntur.

Ita quoque se res habet in eloquentia, motuum solers quaedam ratio magna res est, & eximiorum oratorum coloribus digna, nec dubium est, quin multum in id impendant industria.

Quorsum igitur contra sentire grauissimi videntur auctores? Primum eos reprehendunt, qui cum nihil opis habeant a natura, morosa quadam opera, & infelici labore motus parturiunt, de quibus dixit Pindarus.

--- κοραϊες αἶς

Ταρβητοῦ διός πρὸς ὄϊν, ἦν ἔχ' ἰδέαν.

Deinde illos, qui in rebus afflictis, tristibus, calamitosis, vel certe feris, & grauibus vadique flosculos carpunt delicatissimae orationis; & in doloris motibus, ingenij luxuria, figurarum mollitie, periodorum denique laciniolo ambitu intemperanter lasciuunt. Hos omnes iure Critici Rhetores ineptiarum condemnant.

Commoueaturne quisquam eius fortuna (inquit Quintilianus) quem tumidum, ac sui iactantem, & ambitiosum infortunem eloquentiae in ancipiti sorte videat? non: imò oderit rem verba aucupantem, & anxium de fama ingenij, & cui esse disertio vacet.

Quamobrem in his summa cura est regenda. Idem l. s. gijs oratoribus. quomodo artificium occultent, vt quod ait idem auctor. Illa, quae dicimus, non domo attulisse, sed ibi protinus sumptisse videamur, & oratori, & ipsi causa plurimum confert: nam, & magis miratur, & minus timet iudex, quae non putat aduersus se preparata.

Non dicit domo non esse afferenda, quae dicimus, sed ita agendum, vt non videamur attulisse, quod similiter Aristoteles, x. Rhet. ἀπὸ δὲ λαμβάνει, πο. ἔντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν γὰρ πεπλάτμενος, ἀλλὰ πεφυκτός.

Oportet (inquit) artem ita obscurare, vt non ex vilo apparatu, sed omnino naturaliter dicere videamur: quod si quaedam molliores figurae in oratione transluceant, quae sine cura, & cogitatione fluere non possunt, statim arsprehenditur, & vis motus fidit. Nam, vt ait Dionysius in Isocrate;

Χαρμυλισμὸς πᾶσι ἐν ἀπὸ δὴ ἀεὶ πρᾶγμα, καὶ πωλεμῶτα τοῦ ἔλεω. Oratio nimis elegans, & festiua in rebus feris, intempestiua res est, & miserationi contraria.

Alia plerumque ratio est Poetarum & Sophistarum, qui omnia aurium delectatione metiuntur: licet enim modum in ijs quoque tenere debeant, tamen longè suas artes prodant liberius, quam ij, qui non iam argenteis hastis pugnant, sed graue & laboriosum discrimen ingressi sunt.

Nunc, quae ad actionem attinent, etsi breuius perstringere visum est, tamen quia aliud argumentum spectant, in sequentem libellum reijciamus.

Finis Libri Octauus.

iii

DE